



**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

UID | **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi** **JIRD** | Journal of International Relations and Diplomacy

Cilt / Volume: 2

Sayı / Issue: 1

Yıl / Year: 2019

ISSN: 2651-4729

Suriye İç Savaşı'nda Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kesişen Müdahaleleri: Nedenler, Yöntemler ve Zamanlama

Arş. Gör. İnci BİLGİN

Küreselleşme Sürecinde Ulusal Güvenliğin Dönüşümü: Özel Askeri Şirketler

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ARIÖZ

Avrupa Birliği'nde Stratejik Ortaklık Kavramı: AB-Japonya Stratejik Ortaklık Anlaşması

Dr. Öğr. Üyesi Altuğ GÜNAR

Irak'ın IŞİD ile Mücadele Stratejileri: OMNIBALANCING TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ, Ali Yasin GÜNDOĞDU

İsrail, Tiran Boğazı ve Ötesi: Jeopolitik Bir Okuma

Öğr. Görevlisi Ceyhan ÇİÇEKÇİ



**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÖL
ÜNİVERSİTESİ**

UID | Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi
JIRD | Journal of International Relations and Diplomacy

Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi

Sahibi

Süleyman ÖZDEMİR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Altuğ GÜNAR

Dergi Yöneticisi Editör

İsmail ŞAHİN

Editörler Kurulu

İsmail ŞAHİN
Alptekin MOLLA
Altuğ GÜNAR
Resul YAVUZ

Yayın Kurulu Sekreterleri

Abdurrahman ARSLAN
İnci BİLGİN
Muhammed Asım ÖNCEL

Yayın ve Danışma Kurulu

(Alfabetik sıra ile)

Ahmet Uysal İstanbul Üniversitesi
Burak Bilgehan Özpek TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Hikmet ÖKSÜZ Karadeniz Teknik Üniversitesi
İrfan Kaya Ülger Kocaeli Üniversitesi
Kemal ARI Dokuz Eylül Üniversitesi
M. Ercan YILMAZ Uludağ Üniversitesi
Mehmet OKUR Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mehmet Şahin Polis Akademisi
Melek FIRAT Ankara Üniversitesi
Mesut Hakkı CAŞIN Nişantaşı Üniversitesi
Mim Kemal ÖKE İstanbul Ticaret Üniversitesi
Murat Yeşiltaş Sakarya Üniversitesi
Mustafa BUDAK İstanbul Üniversitesi
Nail ALKAN Gazi Üniversitesi
P. Faruk Yalvaç Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Seyhun DOĞAN İstanbul Üniversitesi
Sibel TURAN Trakya Üniversitesi
Süleyman ÖZDEMİR Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi
Tarık Oğuzlu Antalya Bilim Üniversitesi
Tayyar ARI Uludağ Üniversitesi
Timuçin Kodaman Süleyman Demirel Üniversitesi
Zekeriya KURŞUN Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

Adres: Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi (JIRD),
10200- Bandırma/BALIKESİR
web: <https://uidd.bandirma.edu.tr>
Telefon: (+90 266) 717 01 17
Fax: (+90 266) 717
e-posta: jird@bandirma.edu.tr

Mart/March 2019

Cilt 2/Sayı 1

Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi birbirinden ayrılamaz bir bütünü iki parçasıdır. Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer alan çoğu konu diplomasi ışığında ele alınmakta, en başta gelen politik, ekonomik konular uluslararası ilişkiler ve diplomasinin birlikte hareket etmesi ile açıklanabilmekte ya da çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu nedenle derginin isminin Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi olmasına karar verilmiştir. Dergimiz; Uluslararası İlişkiler, Diplomasi, Ekonomi, Temel Bilimler ve Sosyal Bilimlerin, Siyaset, Ekonomi, Ekonomi-Politik, Diplomasi uygulamaları, Siyasi Tarih, Uluslararası Antlaşmalar, Uluslararası Örgütler, Hukuk, Uluslararası Hukuk gibi alanları ile alakalı olarak bilim dünyasına önemli katkı yapması beklenmektedir. Dergide, Türkçe ve İngilizce dillerinde makaleler yayımlanacaktır.

Değerlendirilmek üzere dergimize gönderilen çalışmaların, daha önce yayımlanmamış, yayımlanmak üzere kabul edilmemiş ve yayımlanmak için değerlendirilme sürecinde olmaması gerekir. Değerlendirme sürecinde olan ve yayımlanan eserlerin sorumluluğu tümüyle yazar(lara) aittir. Sayılarımız elektronik olarak yayımlanır. Yayımlanan eserlerin telif hakları Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi'ne aittir. Yayımlanması istenilen çalışmalar dergi yazım kuralları ve yayın ilkelerinde belirtilen koşullara uygun şekilde hazırlanıp gönderilmelidir. Dergiye sunulan makaleler öncelikle şekil ve içerik yönünden ön incelemeye tabi tutulmaktadır. Şekil ve içerik olarak uygun bulunan makaleler hakem tayin edilmek üzere yayın kuruluna sunulmaktadır. Değerlendirme sürecine geçildikten sonra hakemlik süreci ortalama 3 ile 5 hafta arası sürmektedir. Yayın Kurulu tarafından incelenen makaleler uygun bulunduğu takdirde en az iki hakem atanmaktadır. Hakemlerden gelen rapor çerçevesinde yazar(lar)dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayımlanmasına karar verilmektedir. Hakemlerden bir olumlu ve bir olumsuz rapor verilmesi halinde ilgili çalışma Dergi Editörlüğü tarafından uygun görülmesi halinde üçüncü bir hakeme de gönderilmektedir.



**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

UİD | Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi
JIRD | Journal of International Relations and Diplomacy

Cilt / Volume: 2

Sayı / Issue: 1

Yıl / Year: 2019

İÇİNDEKİLER/CONTENT

Suriye İç Savaşı'nda Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kesişen Müdahaleleri: Nedenler, Yöntemler ve Zamanlama

Intersecting Interventions of Global and Regional Powers in the Syrian Civil War: Motives, Methods, and Timing
Arş. Gör. İnci BİLGİN.....1-19

Küreselleşme Sürecinde Ulusal Güvenliğin Dönüşümü: Özel Askeri Şirketler

Transformation of National Security in The Globalization Process: Private Military Companies
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ARIÖZ.....20-33

Avrupa Birliği'nde Stratejik Ortaklık Kavramı: AB-Japonya Stratejik Ortaklık Anlaşması

The Concept of Strategic Partnership in the European Union: EU-JAPAN Strategic Partnership Agreement
Dr. Öğr. Üyesi Altuğ GÜNAR.....34-49

Irak'ın IŞİD ile Mücadele Stratejileri: Omnibalancing Teorisi Perspektifinden Analizi

Iraq's Strategies in Dealing With Isis: Analysis From The Perspective of Omnibalancing Theory
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ, Ali Yasin GÜNDOĞDU50-67

İsrail, Tiran Boğazı ve Ötesi: Jeopolitik Bir Okuma

Israel, Tiran Strait and Beyond: A Geopolitical Reading
Öğr. Görevlisi Ceyhan ÇİÇEKÇİ.....68-82

SURİYE İÇ SAVAŞI'NDA KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN KESİŞEN MÜDAHALELERİ: NEDENLER, YÖNTEMLER VE ZAMANLAMA

İnci BİLGİN*

ÖZ

Arap Ayaklanmalarının Suriye'ye yayılmasının ardından ülkedeki muhalifler ve hükümet arasında bir iç savaş patlak vermiş ve dünya bölgedeki çatışmalarda küresel ve bölgesel aktörlerin çeşitli araçlarla çoklu-müdahalelerine tanık olmuştur. Bu çalışma, Suriye'ye Rusya, ABD, Türkiye ve İran tarafından gerçekleştirilen müdahalelere odaklanmakta ve mevcut/potansiyel bir müdahalenin diğerlerinin motivasyonları, yöntemleri ve zamanlaması üzerindeki etkisini, diğer bir deyişle müdahaleciler arasındaki etkileşimi göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışma bunu gerçekleştirmek için, müdahalecilerin motivasyonları, kullandıkları yöntem ve zamanlamaları açıklamaktadır. Çalışmanın sonucu, her bir aktörün diğerlerinin motivasyonlarını, yöntemlerini ve zamanlamasını değiştirebilme yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim bahsi geçen dört ülkeden hiçbirinin diğerlerinin müdahale tercihlerinin etkisinden bağımsık olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Dış müdahale, Suriye İç Savaşı, Etkileşim, Motivasyonlar, Yöntemler*

JEL Kodları: *N450, F50, F510*

INTERSECTING INTERVENTIONS OF GLOBAL AND REGIONAL POWERS IN THE SYRIAN CIVIL WAR: MOTIVES, METHODS, AND TIMING

ABSTRACT

Following the spread of the Arab Uprisings to Syria, a civil war broke out between Syrian opponents and government and the world has witnessed multiple-interventions of global and regional actors in the conflicts in the region through various means over the course of the civil war. This study focuses on the interventions in the conflict in Syria by Russia, the US, Turkey, and Iran and aims to show the impact of a current/potential intervenor on the others' motivations, methods, and timing, in other words interaction among intervenors. To do this, this study explains the motivations of intervenors to intervene, the methods they used, and the timing of their interventions. The result of the study indicates that each actor has ability to change the others' motivations, methods, and timing of intervention. Indeed, it is seen that neither of the aforementioned four countries was immune from the impact of the others' intervention preferences.

Keywords: *Foreign intervention, Syrian Civil War, Interaction, Motivations, Methods*

JEL Codes: *N450, F50, F51*

* Araştırma Görevlisi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-mail: ibilgin@bandirma.edu.tr. Çalışma, "Suriye İç Savaşı'nda Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kesikşen Müdahaleleri: Nedenler, Yöntemler ve Zamanlama" adlı tez çalışmasından türetilmiştir.

1. GİRİŞ

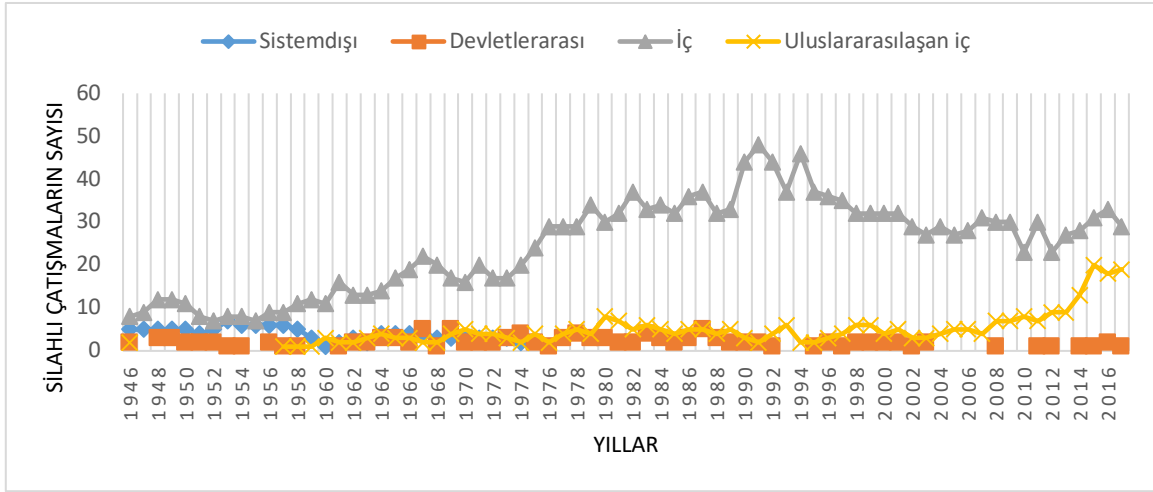
Binlerce insanın hayatını kaybettiği, yaralandığı, yerinden edildiği Suriye İç Savaşı, Orta Doğu'daki en önemli insani krizlerden biridir. Bu konudaki çalışmalar genellikle savaşın iç dinamikleri üzerinde durmuştur; buna rağmen, savaşın uluslararası boyutu da iç dinamikler kadar önemlidir (Lesch, 2012; Hokayem, 2013; Phillips, 2016). Çünkü, küresel ve bölgesel aktörler müdahaleleriyle savaşın gidişatını etkileyebilmekte ve onu kendi çıkarlarına göre şekillendirebilmektedir. Mevcut literatürün müdahalecileri tekil aktörler olarak ele almasına karşın Suriye'de etkileşim halinde olan birden fazla müdahaleci ve aynı devletin birden fazla müdahalesi söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, mevcut bilgi kaynakları müdahaleci aktörler arasındaki etkileşimi ihmal etmektedir. Literatürdeki boşluğu gidermek amacıyla bu çalışma, aktörler arasındaki etkileşime odaklanarak, iki küresel (ABD ve Rusya) ve iki bölgesel (Türkiye ve İran) aktörün Suriye İç Savaşı'na müdahalelerini konu almakta ve bu ülkelerin neden ve nasıl müdahale ettiklerini açıklamaktadır. Böylelikle, hem motivasyonların yöntem ve zamanlamadaki belirleyiciliği hem de motivasyonlar, yöntemler ve zamanlama bakımından bir müdahalecinin bir diğerine etkisi konularına dikkat çeker. Ayrıca, vaka incelemeleri, araştırmacıların müdahale motivasyon ve yöntemlerindeki değişimleri tespit etmesine olanak tanıdığından (Finnemore, 2003); bu çalışma Soğuk Savaş sonrası dönemde öne çıkan ilgili değişikliklere ve Soğuk Savaş dönemiyle benzerliklere de yer vermektedir.

Çalışma, iki araştırma sorusunu cevaplamaya çalışmaktadır: ilki, "küresel ve bölgesel güçler Arap Ayaklanmalarını takip eden Suriye İç Savaşı'na neden ve nasıl müdahale etti?"; ikincisi, "motivasyonlar, yöntemler ve zamanlama bakımından aktörler birbirlerini nasıl ve ne ölçüde etkiledi?" Araştırma kısa bir girişten sonra kuramsal çerçeve bölümüyle devam etmektedir. Üçüncü kısım Suriye İç Savaşı'nın tarihsel nedenlerini, aktörleri ve çatışmaları konu alırken, sonrasında ise bahsi geçen aktörlerin etkileşimleri vurgulanarak Suriye İç Savaşı'na müdahale motivasyonları, yöntemleri ve zamanlamaları tartışılmaktadır. Son kısımda bulgular ve çalışmanın literatüre katkısını belirten bir değerlendirme bölümü yer almaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası İlişkiler disiplininin en önemli konularından biri olan dış müdahaleler, üçüncü taraflara savaşın gidişatını, süresini ve savaşan tarafların kabiliyetlerini etkileme olanağı sağlamaktadır. Tarih boyunca pek çok uluslararası ve uluslararası olmayan savaşlar dış müdahaleye maruz kalmıştır. Ancak 20.yy'da hem savaşların hem de dış müdahalelerin sayısı önemli ölçüde artmıştır (Aydın, 2012). Buna paralel olarak, Müdahale çalışmaları uluslararası silahlı çatışmalara yapılan dış müdahalelere odaklanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası silahlı çatışmaların sayısı azalırken iç çatışmaların sayısı giderek artmıştır (Bkz. Grafik 1). Bunun sonucunda, müdahale çalışmaları bu kez iç çatışmalara yapılan müdahalelere odaklanmaya başlamıştır.

Grafik 1. 1946'dan 2017'ye Türlerine Göre Silahlı Çatışmalar



Kaynak: Kullanılan veriler Lotta Themnér ve diğerleri (2018) The UCDP/PRIo Armed Conflict Dataset - Version 18.1, Oslo: Uppsala Conflict Data Program & International Peace Research Institute, 28 Ocak 2019 tarihinde <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP> adresinden alındı.

Müdahale kavramı Uluslararası İlişkiler disiplininde genellikle bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı ekseriyetle zorlayıcı bir faaliyet olarak tanımlanır (Oppenheim, 1905: 181; Vincent, 1974: 13). Ancak daha geniş tanımlar da mevcuttur; örneğin Hoffman (1986)'a göre "devletin her hareketi müdahale teşkil eder" (8). Bu çalışmada Regan'ın müdahale tanımı esas alınmıştır. Regan (2002) müdahaleyi "bir devletin kaynaklarının başka bir devletin iç ihtilafını etkilemek amacıyla kullanılması" olarak tanımlar (9).

Tablo 1.Çatışmalarda Dış Aktörler

		Stratejiler		
		Diplomasi	Ekonomik Müdahale	Askeri Müdahale
Fırsatlar	Uluslararası Çatışmalar (1946-2001)	1283	113	413
	İç Savaşlar (1944-1999)	513	130	942

Kaynak: Ayşegül Aydın (2012) *Foreign powers and intervention in armed conflicts*, California: Stanford University Press, s. 3.

Stratejileri ve olanakları bakımından çeşitli müdahale biçimleri mevcuttur (Bkz. Tablo 1.). Diplomatik, iktisadi ve askeri olmak üzere üç adet müdahale stratejisi, bunun yanı sıra uluslararası çatışmalar ve iç savaşlar olmak üzere iki çeşit müdahale olanağı bulunmaktadır (Aydın, 2012). Diplomasinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında en çok kullanılan türü arabuluculuk olup tanıma,

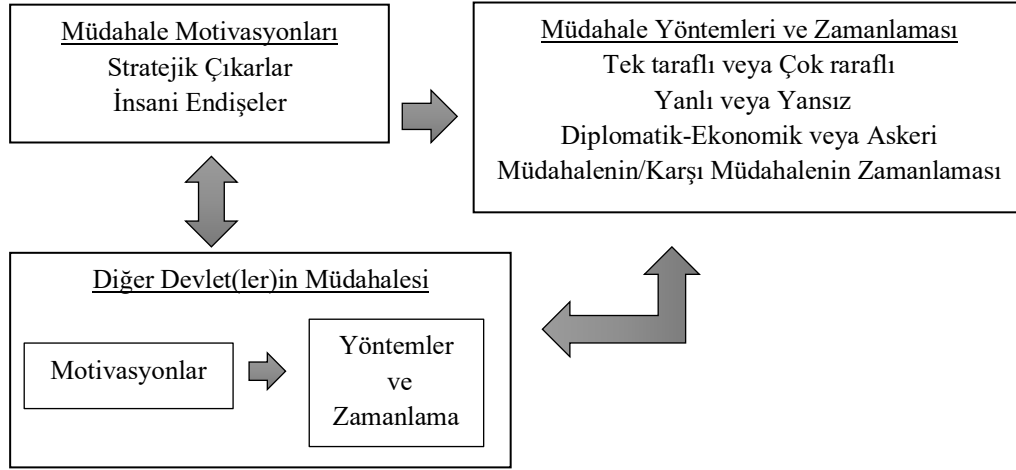
tanımama, kınama, ateşkes çağrısı, inceleme, uluslararası forumlar, büyükelçiyi geri çekmek, müzakere ve hakemlik gibi çeşitli usulleri mevcuttur (Regan ve vd., 2009: 138). Diplomasi yöntemi “şiddete başvuruyu sınırlayan en eski müdahale biçimlerinden” bir tanesidir (Fierke, 2005: 21). Ekonomik müdahale ise bir müdahalecinin savaşı taraflardan birinin veya birden fazlasının göreceli gücünü arttırmak için giriştiği ekonomik yardımlar veya yaptırımlardır (Mullenbach, 2001). Uluslararası silahlı çatışmaların azalması ekonomik müdahale yönteminin verimliliğinin sorgulanmasına neden olmuş bunun sonucunda yabancı askeri müdahaleler “modern devlet idaresinin olmazsa olmaz şartı” haline gelmiştir (Pickering ve Kisangani, 2006: 363). Dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki çeşit askeri müdahale bulunmaktadır. İstihbarat, malzeme, silah, danışman ve talim temin etmek dolaylı askeri müdahale araçlarıdır (Lockyer, 2017). Ek olarak, vekâlet savaşı da bir dolaylı askeri müdahale yöntemi olup özellikle Soğuk Savaş döneminde yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Müdahale çalışmalarının daha çok koruma sorumluluğu konusuna yoğunlaşması ve vekâlet müdahalesi konusuna yeterince ilgi göstermemesine rağmen vekâlet savaşlarının müdahalelerdeki rolü gün geçtikçe artmaktadır (Mumford, 2013). Doğrudan müdahale ise müdahalecinin kendi askeri güçlerinin savaş alanında faaliyet göstermesi durumudur (Lockyer, 2017). Devletler, yukarıdaki strateji veya yöntemlerle, geleneksel olarak iki ya da daha fazla devlet aktörü bulunan uluslararası silahlı çatışmalara veya aktörleri bir devlet ve bir ya da daha fazla yerli muhalif gruptan oluşan iç silahlı çatışmalara müdahale etmektedirler (Aydın, 2012). Ancak 2003 yılından sonra uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmalar yoğun artış göstermiş ve çatışma dönüşümü önem kazanmıştır. Örneğin, UCDP/PRIO Silahlı Çatışma Veri Kümesi¹, uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmaları, diğer iç silahlı çatışmalardan ayırmaktadır (Themnér ve vd., 2018). Bu durumda uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmaların dış aktörlere yeni bir müdahale olanağı sağladığını göz ardı etmemek gerekir.

Müdahalecilerin iç savaşa müdahale etme sebepleri, müdahale yöntem ve zamanlamasında belirleyici nitelikte olup iki grupta sınıflandırılır: öz çıkar ve insani endişeler (Regan, 1998; Kim, 2012). Öz çıkarların motivasyon gücünü savunan araştırmacılar, ekonomik ve siyasi çıkarların, jeopolitik endişelerin, etki alanını koruma ve genişletme arzusunun ve doğal kaynak zengini ülkelerin iç dinamiklerine müdahale etme isteğinin dış aktörlere müdahale motivasyonu sağladığını iddia etmektedir (Balch-Lindsay ve Enterline, 2000; Gent, 2007; Lemke ve Regan, 2007; Findley ve Teo, 2006; Kathman, 2007). Diğer araştırmacılar ise, ülkelerin soykırım ve mülteci krizi gibi insani endişelerden motivasyon alan müdahalelerde bulunabileceğini savunmaktadır (Western, 2002;

¹“Sistem dışı silahlı çatışmalar bir devlet ile bir devletdışı grup arasında kendi toprakları dışında meydana gelir. Devletlerarası silahlı çatışmalar iki veya daha fazla devlet arasında meydana gelir. İç silahlı çatışmalar bir devletin yönetimiyle bir veya daha fazla iç muhalif grup arasında meydana gelen ve diğer devletlerin müdahalesinin söz konusu olmadığı silahlı çatışmalardır. Uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmalar ise diğer devletlerin taraflardan birine veya daha fazlasına müdahalesinin söz konusu olduğu bir devletin yönetimiyle bir veya daha fazla iç muhalif grubun arasında meydana gelir.” (Themnér ve vd., 2018: 9-10)

Saideman, 2001; Finnemore, 2003). Bu motivasyonlar müdahalelerin yöntem ve zamanlamasının belirlenmesinde etkilidir. Başlıca müdahale yöntemleri şunlardır: yanlı veya yansız, tek taraflı veya çok taraflı, güç kullanımının olması veya güç kullanımının olmaması (Kim, 2012; Lieblich, 2012; Finnemore, 2003). Müdahalenin zamanlaması ise çatışmanın başladığı tarihten itibaren yapılan müdahaleye kadar geçen süredir.

Tablo 2. Etkileşen Aktörler İçin Gözden Geçirilmiş Kavramsal Çerçeve



Kaynak: Sang Ki Kim (2012) "Third-party intervention in civil wars: motivation, war outcomes, and post-war development", Doktora Tezi, University of Iowa, s. 7'den uyarlandı.

Mevcut literatür motivasyon, yöntem ve zamanlama arasındaki tek yönlü nedensellik ilişkisini kabul etmesine rağmen, günümüzde kullanılan modeller müdahalecileri birbirinin etkisinden bağımsız (tekil) aktörler olarak ele aldığından, aynı çatışmaya müdahale eden birden fazla müdahaleci olduğunda işlevsiz kalmaktadır (Findley ve Teo, 2006: 830). Bu çalışmanın iddiası ise söz konusu 'çoklu müdahaleciler' olduğunda aktörler arası etkileşimin müdahalecilerin motivasyonları, yöntemleri ve zamanlamaları üzerinde belirleyici rolü olduğudur. Bu doğrultuda, mevcut kavramsal çerçeve aktörler arası etkileşim faktörü göz önünde tutularak yenilenmiş ve kullanılan ölçüler gözden geçirilmiştir. Öz çıkarlardan literatürde bulunan *ittifak* ve *bitişiklik* ölçüleri; insani kaygılardan ise *mülteci* ölçüsü aynen alınırken, diğerleri değiştirilmiştir (Kim, 2012). *İdeolojik çatışma* ölçüsü Soğuk Savaş atmosferini yansıtmış olmakla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde etkisini büyük ölçüde yitirmiştir (Huntington, 1996); yerine *uluslararası rekabet* gibi hem büyük güçler arasındaki hem de bölgedeki rekabeti kapsayan daha kapsamlı bir ölçü getirilmiştir (Phillips, 2016). *Eski sömürge* ve *petrol üretimi* ölçülerinden ilki seçilen müdahaleciler; ikincisi örnek olay nedeniyle mevzu dışı kalmıştır. Bunların yerine, müdahale kararındaki yükselen etkileri nedeniyle *jeopolitik endişeler* ve *uluslararası terör* yeni ölçüler olarak yerini bulmuştur (Kathman, 2007; Dexter, 2007). *Soykırım* ölçüsü ise daha kapsamlı olan *insani kriz* ölçüsüyle değiştirilmiştir. Yöntemler, yanlı veya yansız, tek taraflı veya çok taraflı, diplomatik-ekonomik veya askeri olarak ele alınmıştır. Son olarak, zamanlamanın ölçümü çatışma

başlangıcıyla müdahale arasındaki süreç ve etkileşim içindeki iki müdahalenin başlangıç tarihleri arasındaki fark olarak alınmıştır. Ele alınan dış aktörler ABD, Rusya, İran ve Türkiye ile sınırlı tutulmuş olup, bunların seçilmesinin nedeni aralarındaki etkileşimin daha anlaşılır bir şekilde ele alınmasına zemin sağlayan ve zıt kampları temsil eden aktörler olmalarıdır.

Önceki çalışmalar göz önüne alındığında, kullanılan modellerden hiçbiri Suriye örneğindeki müdahalecilerin motivasyonlarını esaslı bir şekilde açıklayamamaktadır. Bunun temelinde iki sebebi bulunmaktadır: Birincisi, mevcut modeller araştırmacıların birden çok müdahalecinin çakışan çıkarlarını incelemesine izin vermez; ancak Suriye'deki çatışmalarda bir müdahalecinin motivasyonu diğerinden bağımsız olarak açıklanamaz. İkincisi, mevcut modeller herhangi bir müdahalecinin çatışmanın doğasına ve potansiyel müdahalecilerin müdahale etme olasılığına olan etkisini ihmal ederler. Bu kuramsal sertliğe karşı bu çalışmanın vurgusu, aktörler arasındaki karşılıklı etkileşim ve aktörlerin çatışmayı dönüştürebilmesinin onların motivasyon, yöntem ve zamanlamaları üzerindeki etkileridir.

3. SURIYE İÇ SAVAŞI: AKTÖRLER VE ÇATIŞMALAR

2011'de Tunus'ta başlayıp Orta Doğu boyunca yayılan otoriter rejim karşıtı Arap Ayaklanmalarının bir parçası olarak baskıcı Suriye hükümetine karşı ortaya çıkan hareket, kısa bir süre sonra iç savaşa, sonrasında ise küresel ve bölgesel aktörlerin vekâlet savaşına dönüşmüştür (Cleveland ve Bunton, 2013; Rodgers ve vd., 2016). Suriye İç Savaşı'nı kavramak için öncelikle Suriye'nin tarihini ele almak ve Suriye İç Savaşı'na zemin oluşturan ana unsurları işaret etmek gerekmektedir (Sorenson, 2016).

Suriye toprakları, Bereketli Hilal'in büyük bir bölümünü kapsayıp, MÖ. 27. yüzyıldan beri çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Akdeniz'deki coğrafi konumu, Suriye'nin başlıca ticaret merkezlerinden biri olmasına olanak sağlamıştır. Ancak, stratejik önemi haiz olması onu davetsiz misafirlerin ilgi odağı haline getirmiştir (Bryce, 2014). 16. yüzyılın ilk çeyreğinden Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti yönetiminde kalan Suriye, savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarının İngiltere ve Fransa arasında doğrudan kontrol ve nüfuz bölgeleri olarak paylaşılması sonucu Fransa'nın kontrolü altına girmiştir (Cleveland ve Bunton, 2013; Darraj, 2005). Fransız Suriye mandası, böl ve yönet politikası dâhilinde Suriye'yi azınlıklar –Alevi ve Dürzi- kontrolünde iki bölgeye ayırmış ve Arap milliyetçiliğini zayıflatmak ve Fransız otoritesine karşı ortaya çıkabilecek isyanları engellemek amacıyla yalnızca azınlıkları silahaltına almıştır (Fildiş, 2012; Cleveland ve Bunton, 2013). Manda yönetimi İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek devam etmiş ve bu yönetimden en çok istifade eden azınlık Aleviler olmuştur (Fildiş, 2012).

Suriye 1946 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Arap milliyetçiliği, siyasal İslam ve Kürt milliyetçiliği gibi sorunlarla boğuşmuştur. Suriye devletini kırılğan hale getiren bu sorunlar, 1949 ile

1970 arasında peş peşe yapılan askeri darbelere zemin hazırlamıştır (Phillips, 2016: 11). Arap dünyasında öne çıkan, Batı değerlerine ve tahakkümüne karşı olarak pan-Arap milliyetçiliği ve sekülerizm üzerine kurulan Baas Partisi, Suriye siyasetinde etkili olmuş ve zaman geçtikçe içine sosyalist elementleri de dâhil ederek Nasır ile 1958’de Suriye ve Mısır’ın Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmesi kararı almıştır (Fildiş, 2012; Cleveland ve Bunton, 2013: 303). Fakat birliğin ömrü Mısır’ın BAC yönetimindeki baskınlığından Suriye’nin huzursuz olması nedeniyle uzun sürmemiş ve 1961’de birlik çözülmüştür (Cleveland ve Bunton, 2013: 292). 1963’te Baas Devrimi olarak adlandırılan darbe ile Alevi azınlık, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanların kontrolünü Sünni kentli seçkinlerin elinden almıştır (Zisser, 2007).

Savunma Bakanı Hafız Esad’ın 1970’te Suriye yönetimine el koymasıyla birlikte Suriye toplumunun çoğunluğunu oluşturan Sünniler kırk yıldan uzun süre iktidarda kalacak bir Alevi azınlık hâkimiyeti altına girmişlerdir. Hafız Esad politikalarında halktan geniş tabanlı bir destek bulamamış, özellikle kentli ve sünni kesmin tepkisini çekmiştir (Cleveland ve Bunton, 2013). Mezhep gerginliklerinin Suriye toplumu ve siyaseti üzerindeki etkisi zaman zaman ortaya çıkan halk protestoları ve Esad rejiminin verdiği sert tepkilerde görülmesi mümkündür. Örneğin, 1982 yılında partileri kapatılan Müslüman Kardeşler’in Hama’yı ele geçirme girişimi Hafız Esad’ın 10,000’den fazla sayıda insanını katletmesiyle sonuçlanmıştır (Phillips, 2016). Zalim ve baskıcı uygulamalarıyla gücünü sağlamlaştıran Esad, uzun yıllar süren istikrarsız yıllardan sonra Suriye’de “güçlü, istikrarlı ve merkezi bir rejim” kurmuştur (Zisser, 2007: 8-9). Uluslararası siyasete bakıldığında, Hafız Esad’ın Lübnan İç Savaşı’nda FKÖ’ye karşı Maruni Hristiyanlarına ve İran-İrak Savaşı’nda İran’a destek veren politikaları halktaki huzursuzluğun başlıca sebepleri arasındadır (Cleveland ve Bunton, 2013). Halefi olarak yetiştirdiği büyük oğlu Basil’in 1994 yılında araba kazasında öldürülmesi üzerine 90’ların sonuna doğru sağlık durumu kötüleşen Hafız Esad’ın yerine kimin geçeceği yönündeki endişeler artmıştır (Bar, 2006; Zisser, 2007). Basil’in ölümünün hemen ardından Londra’da tıp alanında kariyer yapmakta olan oğlu Beşar’ı Suriye’ye çağırıp onu halefi olarak yetiştirmeye başlamıştır (Phillips, 2016).

2000’de Beşar Esad’ın yönetimi devralması sonrasında rejim giderek Esad ailesi ve Alevi cemaatinin kontrolü altına girmiştir (Zisser, 2007). İktidarının ilk yılında giriştiği ‘Şam Baharı’ adıyla anılan liberal reformlar başta coşkuyla karşılanırsa da ekonomiye odaklanıp siyasi problemleri ihmal eden bu reformlar büyük bir hayal kırıklığını da beraberinde getirmiştir (Phillips, 2016; Commins, 2018). Uluslararası siyasette, Hamas ve Hizbullah’a verdiği destek ve Lübnan’daki askeri varlığını sürdürmesi nedeniyle Batı’nın ‘şer eksenini’ söylemine dâhil edilen ve uluslararası toplum tarafından yalnız bırakılan Suriye, buna karşın İran, Hizbullah ve Hamas ile birlikte ‘direniş eksenini’ söylemini geliştirmiştir (Bolton, 2003; Phillips, 2016: 15). 2000’li yılların sonlarına doğru Rusya, Türkiye, Fransa ve Katar gibi ülkelerle ilişkilerini geliştirmiş olan Şam yönetimi, aynı zamanda ekonomik reformların

meyvelerini toplamaya başlamış; Suriye yabancı yatırımların çekim merkezi haline gelirken turizm sektörü de önemli ölçüde gelişmiştir (Wieland, 2013; Syria GDP, 2018; Phillips, 2016). Tüm bu gelişmelere rağmen, refahın dengesiz dağılımı, işsizlik, yaygın yoksulluk, yolsuzluklar, insan hakları ihlalleri ve temsil gibi sorunlar halkın tepkisini çekmiştir (Oweis, 2011; Phillips, 2016). İlaveten, artan mezhep düşmanlıkları özellikle Sünni toplumu Alevi rejimden intikam alma arayışına sürüklemiştir (Phillips, 2016).

Tunus'ta başlayan ayaklanmaların diğer Arap ülkelerinde de yankı bulmaya başlaması üzerine Esad, kendi halkının ayaklanma çıkarmayacağını ifade etmiştir (Interview with Syrian..., 2011). Ancak 'senin sıran doktor' ifadesi yer alan rejim karşıtı duvar yazısı nedeniyle bir grup gencin tutuklanıp işkence görmesi, ülke çapındaki ayaklanmaların tetikleyicisi olmuştur. 2011 yılının Mart ayında Suriye'nin Dera kentinde başlayan ve büyük çoğunluğu barışçı olan gösterilerin rejimin sert müdahalelerine maruz kalması protestoların her geçen gün daha da büyümesine neden olmuştur (Burke, 2017; Salibi ve vd., 2018; Rodgers ve vd., 2016). Sıkıyönetim yasasını kaldıran ve reform girişimlerinde bulunan Esad, halk nezdinde inandırıcılığını yitirdiğinden öfkeli halkı yatıştırmayı başaramamıştır (Cleveland ve Bunton, 2013: 532; Lesch, 2012: 82-86). Başlangıçta, eşzamanlı olarak diğer Arap ülkelerinde yaşanan benzer gelişmeler nedeniyle uluslararası aktörler Suriye'deki gelişmelere kayda değer bir dikkat gösterememişlerdir (Phillips, 2016). Bunun sonucunda Batı'nın tepkisi şiddetin kınanması ve reform çağrılılarıyla sınırlı kalmıştır (Britain and US ..., 2011). Sonrasında art arda gelen Batı ve müttefiklerinin ekonomik yaptırımları ve diğer rejim karşıtı girişimleri, Rusya, Çin ve İran engellerine takılmıştır (Salibi, et al., 2018). Ağustos ayında, Türkiye ve Katar gibi yeni dostlarının sırtını döndüğü Esad, Batılı devletlerin istifa çağrılarının hedefi olsa da koltuğunu terk etme niyetinde değildir (Lesch, 2012; Syria unrest: World..., 2011). Sonuçta, uluslararası aktörlerin gösterdikleri tepkiler, karışıklığı yatıştırmaktan ziyade tırmandırmıştır (Phillips, 2016: 76).

İç savaşlarda savaş ilanı durumu söz konusu olmadığından savaşın başlangıç tarihini tespit etmek zordur. Kimi kaynaklar Ağustos 2011 ve Ocak 2012 gibi geniş bir aralığı kabul ederken (Phillips, 2016: 84), UCDP/PRIO veri kümesi Suriye'deki iç savaşın başlangıç tarihini 14 Eylül 2011 olarak kabul etmiştir (Themnér ve vd., 2018). Ekonomik yaptırımlar işe yaramadığı gibi BM Güvenlik Konseyi'nin de Rusya ve Çin vetoları nedeniyle karar alamaması müdahaleye istekli olan aktörleri üstü kapalı ve uluslararası hukuka aykırı yöntemlere itmiştir (McKirdy, 2017; Phillips, 2016).

Savaşan taraflar, rejim yanlısı ve rejim karşıtı olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilir. Bir tarafta, rejim yanlısı grup dâhilinde Esad ailesi ve Beşar'ın iç halkası, Baas Partisi, Suriye güvenlik güçleri (hava kuvvetleri ve askeri istihbarat), Suriye Silahlı Kuvvetleri (ordu, hava ve deniz kuvvetleri), Suriyeli milis grupları (Ulusal Savunma Kuvvetleri), yönetime sadık sosyo-ekonomik seçkinler ve azınlıklar (Aleviler, Hristiyanlar, Şiiler, İsmaililer) yerel aktörleri oluştururken; Rusya, İran ve

Hizbullah gibi Suriyeli olmayan milisler uluslararası aktörleri oluşturmaktadır. Diğer tarafta, rejim karşıtı grup yerel anlamda Suriye Ulusal Konseyi, yerel konseyler gibi yerel sivil kurumlar, sivil toplum örgütleri ve Özgür Suriye Ordusu, Ahrar uş-Şam, El-Nusra Cephesi, IŞİD ve PYD/YPG gibi silahlı muhalif gruplardan oluşurken; uluslararası anlamda ise ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, Suudi Arabistan, Türkiye, Fransa ve Ürdün'den oluşmaktadır (ARK Group DMCC, 2016).

Muhalif grupların parçalı ve geçişken yapısı, onları rejim yanlısı gruplara nazaran daha karmaşık hale getirmektedir. İç savaşın ilk yılında muhalif hareketler silahlı birlik olarak Özgür Suriye Ordusu ve siyasi olarak Suriye Ulusal Konseyi çatısı altında birleşmişlerdir, ancak Suriye Ulusal Konseyi kapsayıcılık konusunda başarısızlığa uğramış ve büyük ölçüde Müslüman Kardeşler'in baskın olduğu bir konseye dönüşmüştür (Lesch, 2012; Humud ve vd., 2017). SUK'ta yapılan hatanın ardından daha kapsayıcı bir çatı olarak Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu kurulmuş, Suriye Kürt Ulusal Konseyi de bu çatının altında yer bulmuştur (Phillips, 2016: 115). Özgür Suriye Ordusu ise organize bir silahlı direniş grubu olarak gösterilse de gerilla savaşı sürdürme amacı gütmüş, aynı zamanda da silah ve finansal destek sıkıntısı çekmiştir (Lesch, 2012; Humud ve vd., 2017). Muhalif gruplar arasında kesin çizgiler olmadığından finansal destek ve ekipman desteğinin varlığı kimi grupları savaşçılar için çekici kılmıştır (Phillips, 2016: 129-130). ÖSO'nun dışındaki muhalifler dört grupta sınıflandırılabilir: ilk olarak, başlangıçta ÖSO ve Müslüman Kardeşler'e katılan sonrasında ise popülerliğini yitiren veya radikalleşen ılımlı İslamcı gruplar; ikincisi, Ahrar uş-Şam/Suriye İslam Cephesi/İslam Cephesi şeklinde kurulan Selefi gruplar; üçüncüsü, El-Nusra ve IŞİD gibi Cihatçı gruplar; sonuncusu, KNC ve PYD/YPG gibi Kürt muhalif gruplar (Phillips, 2016: 131-132).

Suriye'de iç savaş olarak başlayan çatışma daha sonra Rusya'nın doğrudan askeri müdahalesi ile uluslararasılaşmış iç savaşa; başka bir deyişle, uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Bu noktaya kadar ciddi kayıplar veren Suriye güçleri bu noktadan sonra Rusya, Hizbullah ve İran'ın desteğiyle yeniden gücünü toplamış ve kaybettiği bölgelerin önemli bir kısmını geri kazanmıştır.

4. SURİYE ÖRNEĞİNDE YABANCI MÜDAHALECİLERİN MOTİVASYONLARI, YÖNTEMLERİ VE ZAMANLAMALARI

Stratejik çıkarların en önemli göstergelerinden biri ittifakın mevcudiyetidir (Rost ve Greig, 2011; Kim, 2012). Bu bağlamda, iki ittifak söz konusudur: Suriye-Rusya ittifakı ve Suriye-İran ittifakı. Rusya ve Suriye arasında uzun yıllar süren stratejik hami ve müvekkil ittifakı bulunmaktadır (Lesch, 2015; Lawson, 2007). Özellikle 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında artan Sovyet desteği bir süre sonra Sovyet nüfuzuna dönüşmüştür (Phillips, 2016). Soğuk Savaş döneminde Suriye, Rusya için Orta Doğu'nun merkezine açılan bir kapı işlevi görmüştür (Lynch, 2015). Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin 1971'den beri, Suriye'nin Tartus adlı kıyı kentinde bir donanma üssü bulunmaktadır (Gardner, 2012). Rusya ve Suriye arasındaki ittifakın varlığı yalnızca Rusya'ya müdahale motivasyonu sağlamamış, aynı

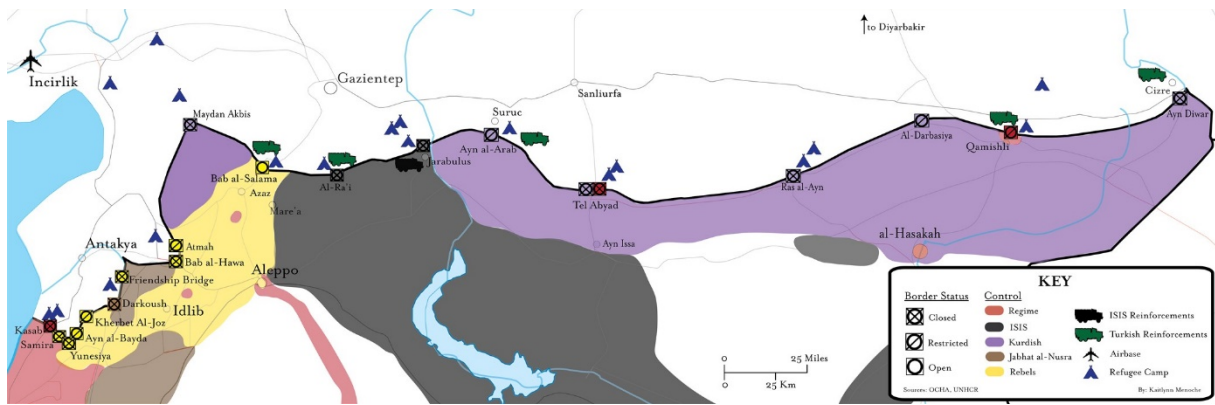
zamanda ABD'nin karar mekanizmalarını etkileyerek olası bir erken ABD müdahalesini engellemiş, yöntem ve zamanlamasını da değiştirmiştir (Kramer, 2012). ABD, çatışmalarda durum ne kadar dehşet verici hale gelirse gelsin, Esad rejiminin Rusya için önemini göz önünde bulundurarak Amerikan askeri gücünün savaş alanından uzak tutulması gerektiğine karar vermiştir (Mintz ve Wayne, 2016). Suriye ve İran arasındaki ittifak ilişkisine gelince bilhassa emperyalizm karşıtlığının ve bölgesel aktörlerden kaynaklanan tehditlerin bir araya getirdiği bu ittifak ilgili devletlerin farklı karakteristik özelliklerinden ötürü 'tuhaf ikili' olarak adlandırılrsa da uzun soluklu bir stratejik ittifaktır (Ehteshami ve Hinnebusch, 1997: 87). Zaman zaman gevşeyen ittifak bağları 2000'li yıllarda giderek kuvvetlenmiştir (Phillips, 2016). Sözün özü, müttefikleri Suriye hükümetini korumak için İran ve Rusya'nın yapacağı müdahalelerin arkasındaki en önemli nedenlerden biri ev sahibi ülke ile aralarındaki ittifaktır.

Stratejik çıkarların göstergelerinden bir diğeri ise uluslararası rekabettir (Phillips, 2016: 15). Sovyetlerin dağılması sonucu ortaya çıkan uluslararası sistemin tek kutuplu yapısı, ABD'nin etki alanının zayıflaması ve 2008 krizi sonucunda yerini kutupsuz, çok merkezli bir yapıya bırakmıştır (Gaiser ve Kovac, 2012). Oluşan iktidar boşluğu bölgesel ve küresel rekabeti tetiklemiştir. Bölgedeki nüfuzunu artırmasındaki en büyük engellerden biri olan Saddam'dan kurtulan İran, Şii yönetimlerin söz sahibi olduğu bir Orta Doğu tahayyül etmektedir (Phillips, 2016: 18; Kang ve Kim, 2016: 23). Bölgedeki etki alanını genişleten İran'ı, Suudi Arabistan liderliğinde Amerikan yanlısı bir grup dengelemeye çalışmaktadır (Phillips, 2016: 19). Diğer taraftan 2000'lerde kaydettiği önemli ekonomik ve siyasi gelişmeler Türkiye'yi bölgesel hegemonya yarışına dâhil olmak konusunda cesaretlendirmiştir (Öniş, 2014; Benli Altunışık, 2014). Ayaklanmalar başladığında Türkiye, Suriye'de liderlik rolü üstlenerek kahraman olmayı ve bölgedeki etkisini artırmayı hedeflemektedir (Davutoğlu, 2012). Daha geniş ölçekte ise, Sovyetler Birliği'nin eski gücüne kavuşmak arzusuyla Rusya'nın uluslararası rekabete yeniden dahil olması ve Orta Doğu'yu bir 'sıfır toplam oyunu' olarak görmesi ABD'yi attığı adımlar konusunda tedirgin etmiş, onun motivasyon ve yöntemlerini etkilemiş; aynı zamanda, 'yeni bir Orta Doğu soğuk savaşı' yaşanıp yaşanmadığı tartışmalarını başlatmıştır (Nizameddin, 2013; Lesch, 2012).

Stratejik çıkarların bir başka göstergesi uluslararası terörizmdir. 11 Eylül sonrasında gelişen ABD'nin 'teröre karşı savaş' söylemi, IŞİD'in yükselişiyle birlikte ABD müdahalesine ciddi bir motivasyon kaynağı olmuştur (Oktav, 2018: 201). Çalışma dâhilindeki ülkeler arasından terörden en çok canı yanan ülkeler ise Rusya ve Türkiye'dir. Uzun yıllardır çeşitli terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalan bu iki ülkenin yüzlerce vatandaşı IŞİD militanı olmayı seçmiştir (Bremmer, 2017). Ani yükselişi ile İran'a karşı da tehdit oluşturan IŞİD, müdahaleciler için bir meşruiyet kaynağı da oluşturmaktadır. Özetle, uluslararası terörizm dört ülkeye de müdahale motivasyonu sağlamıştır (Oktav, 2018: 202).

Stratejik çıkarların dördüncü göstergesi bitişikliklerdir (Kim, 2012). Türkiye'nin Suriye ile paylaştığı 911 kilometrelik sınır hattı Türkiye'nin Suriye'ye müdahalesine motivasyon sağlamaktadır (Taşçı, 2015). Bu bağlamda, diğer ülkelerin müdahale tercihlerinin Türkiye'nin sınır güvenliğini etkilediği görülmektedir (Dal, 2018: 222). 2015 yılına gelindiğinde iç savaşa dahil olan aktörlerin önemli bir kısmının Türkiye-Suriye sınır hattına yığılmış olması endişe vericidir (Bkz. Şekil 1.).

Şekil 1. Suriye-Türkiye Sınırdaki Askeri Durum (14 Eylül 2015)



Kaynak: Institute for the Study of War (2015) *Military situation on the Syrian-Turkish border: September 14, 2015*, 19 Nisan 2018 tarihinde Institute for the Study of War: <http://www.understandingwar.org/map/military-situation-syrian-turkish-border-september-14-2015> adresinden alındı.

Stratejik çıkarların göstergelerinden sonuncusu ise jeopolitik endişelerdir. Bu husustaki en önemli mesele çatışmanın yayılması riskidir ve iki gruba müdahale motivasyonu sağlar (Kathman, 2007). İlki Türkiye ve Lübnan gibi çatışmanın kendi ülkesine sıçramasından endişelenen devletler; ikincisi ise şirketleri ilk gruptaki ülkelere yatırım yapan ABD ve bazı Avrupalı devletlerdir.

İnsani endişelerin göstergelerinden biri insani krizlerin varlığıdır. Suriye İç Savaşı'nda kimyasal silah kullanımı başta olmak üzere pek çok ciddi uluslararası hukuk ihlali söz konusu olmuştur (Syria: Fresh evidence ..., 2012). Kimyasal silah kullanımı konusunda ABD b/Başkanı Obama, 'kırmızı çizgi' çıkışının arkasında duramamıştır (Porter, 2016). Uluslararası toplum, Suriye halkını saldırganlardan koruma sorumluluğunu yerine getirememiştir (Janik, 2013). Suriye'deki insani krizler devletlere bir ölçüde müdahale motivasyonu sağlasa da stratejik çıkarların gölgesinde kalmıştır.

İnsani endişelerin son göstergesi ise mültecilerdir. Suriye'deki çatışma dünyanın en büyük mülteci krizini tetiklemiştir (UNHCR, 2018a). Mülteci krizinin küresel etkileri bir yana bırakıldığında en ağır yükü omuzlanan ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Tüm dünyadaki toplam kayıtlı mültecilerin yarısından fazlasına Türkiye ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2018b). Türkiye'nin bu konuda 31 milyar dolar harcadığı görülmektedir; uluslararası yardımlar ise oldukça sınırlıdır (Altug, 2018; Byman ve Speakman, 2016). Diplomasi fayda etmediğinde mülteci problemini ortadan kaldırmanın

tek yolu “problemi kaynağında onarmak” olduğundan, mülteci krizi Türkiye’nin müdahalesinde önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur (Byman ve Speakman, 2016: 54).

Müdahaleci aktörlerin Suriye’ye müdahalelerindeki yöntem ve zamanlamalarını iki ayrı dönemde ele almak mümkündür. İlk dönem 2011 ve 2014 yılları arasında kapsayan çatışmanın ilk yıllarıdır. Bu dönemde dört ülke de tarafını daha ilk yıl içinde belirlemiş ve farklı yöntemlerle çatışmaya müdahil olmuştur. Etkileşimin en ön planda olduğu noktalardan biri ABD’yi takiben, Türkiye dâhil ABD’nin Batılı müttefiklerinin eş zamanlı ekonomik yaptırımlarıdır (Phillips, 2016). Karşılığında, Rusya, Suriye yönetimine finansal destek (Walker, 2012); İran ise hem finansal hem askeri destek sağlayarak müttefiklerinin ekonomik yaptırımlara direncini artırmıştır (Who is supplying ..., 2013; Phillips, 2016: 149; Oktav, 2018). Başlangıçta ABD muhaliflere ölümcül olmayan yardımda bulunurken kimyasal silah kullanımıyla ‘kırmızı çizgi’nin aşılması sonucunda çok taraflı müdahalenin yollarını aramaya başlamıştır (Humud ve vd., 2017). Ancak Rusya’nın BM Güvenlik Konseyi’nde Suriye’ye sağladığı diplomatik destek çok taraflı müdahale olasılığını ortadan kaldırmıştır (Hoeling, 2015). Bu durum, ABD’nin yöntemlerinde değişikliğe neden olmuş (Phillips, 2016: 178); ABD muhaliflere ölümcül yardım göndermeye başlamıştır (Humud ve vd., 2017: 34). Türkiye bu dönemde büyük ölçekli bir tek taraflı askeri müdahaleden uzak durmayı tercih etmiş, muhaliflere destek vererek Özgür Suriye Ordusu vasıtasıyla vekâlet savaşı yöntemi izlemiştir (Phillips, 2016: 172).

İkinci dönem ise 2014 ve 2018 yılları arasında yani IŞİD’in yükselişi ve Rusya’nın doğrudan müdahalesiyle çatışmanın dönüşüme uğradığı yılları ve sonrasında gelişen olayları kapsayan dönemdir. IŞİD’in önü alnamayan yükselişi tüm aktörleri etkilemiş aynı zamanda müdahale için meşruiyet sağlamıştır (Oktav, 2018). ABD bir yandan eğit-donat projesine başlamış bir yandan da IŞİD ile mücadele edebilecek ‘en etkili güç’ olarak görülen PYD/YPG’ye malzeme ve silah desteği sağlamıştır (Humud ve vd., 2017: 8). ABD liderliğinde kurulan IŞİD karşıtı koalisyon hava saldırılarına başlamış ve Eylül 2014’te saldırılarını Suriye’ye doğru genişletmiştir (Ergun, 2018). Koalisyonun daha geniş çaplı operasyonlar düzenleme potansiyeli, Rusya’yı endişelendirmiş; bunun sonucunda, Rusya daha ileri bir müdahale yöntemi izlemeye yönelmiş ve Suriye hükümetinin ciddi anlamda desteğe ihtiyaç duyduğu 2015 yılının Eylül’ünde IŞİD bahanesiyle Suriye’ye doğrudan müdahalede bulunmuştur (Humud ve vd., 2017: 10). Ancak, müdahale IŞİD ile sınırlı kalmamış, isyancı gruplar da saldırıların hedefi olmuştur. Böylelikle mücadele uluslararasılaşmış iç savaşa dönüşmüştür (Ergun, 2018). Eğit-donat projesinde büyük ölçüde başarısız olan ABD, Rusya’nın müdahalesi sonrasında projeyi yeniden tasarlamıştır (Humud ve vd., 2017). ABD, PYD/YPG’ye eğitim verirken; buna karşılık Türkiye de ÖSO’ya eğitim vermeye başlamıştır (ÖSO’ya TSK destekli ..., 2017). Kimyasal silah kullanımına karşı yapılan ilk ciddi müdahale ise Nisan 2017’de gerçekleşen ABD’nin füze saldırılarıdır (Shear ve Gordon, 2017). 2015’te Suriye Demokratik Güçleri bünyesinde karşımıza çıkan PYD/YPG yalnızca

ABD'nin değil, bölgede başka alternatiflerin de mevcut olduğunu göstermek isteyen Rusya'nın ve İran koridoru açısından önemli olan kuzey Suriye'yi sabit tutmak isteyen İran'ın da desteğini almıştır (Ergun, 2018). Aldığı destekler sonucu önemli miktarda toprağı ele geçiren PYD/YPG, Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırmıştır (Dal, 2018). Bir anlamda, diğer ülkelerin müdahaleleri Türkiye'yi doğrudan askeri müdahaleye itmiştir. Ağustos 2016'da Türkiye, doğrudan askeri müdahaleye girişerek IŞİD'i sınırlarından uzaklaştırmayı ve PYD/YPG'nin ilerlemesini durdurmayı amaçlamıştır (Turkey ends 'Euphrates ...', 2017). 2017 yılının Aralık ayında ABD liderliğindeki koalisyonun, çoğunluğu Suriye Demokratik Güçleri'nden oluşan yeni bir Sınır Güvenlik Gücü oluşturma girişimi ertesi ay bir kez daha Türkiye'nin doğrudan müdahalesini tetiklemiştir (ABD, SDG ile ..., 2018; Zeytin Dalı Harekatı ..., 2018). Rusya'nın havadan, İran ve Hizbullah'ın karadan desteğini alan Suriye yönetimi kaybettiğı toprakların büyük bir kısmını yeniden elde etmiştir; bunun yanı sıra, PYD/YPG güçleri de kayda değer bir miktarda toprağı elinde bulundurmaktadır (Phillips, 2016). PYD/YPG'nin bölgedeki varlığının Rusya'ya Suriye üzerinde, ABD ve İran'a ise Türkiye üzerinde baskı yapabileme olanağı sağladığını gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim bu durum karar verme süreçlerinde etkili olmuştur (Ergun, 2018; Oktav, 2018: 206). Neticede, müdahalecilerin yöntemlerinin bir ölçüde diğer müdahalecilerin stratejileri ve bunların sonuçları nedeniyle Suriye'deki çatışma boyunca değiştiğı görülmektedir.

5. SONUÇ

Sonuç olarak, rejim karşıtı ve demokrasi yanlısı protesto dalgası Orta Doğu'da milletleri önüne katarken Suriye'deki ayaklanma hızla yabancı müdahalecileri çeken bir iç savaşa dönüşmüştür. Birden fazla müdahaleci ve onların çoklu müdahaleleri, olayların gidişatında, güç durumlarının değişiminde ve çatışmanın evriminde büyük ölçüde etkili olmuştur. Motivasyonlar bakımından Suriye örneğinde insani endişelerin stratejik çıkarların gerisinde kaldığı görülmektedir. Her bir aktörün diğerlerinin motivasyon, yöntem ve zamanlamalarını etkileme imkanına sahip olduğu ve hiçbirinin diğerlerinin tercihlerinin etkisinden bağışık olmadığı görülmektedir. Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslandığında Soğuk Savaş sonrası dönem, müdahaleler açısından benzerlik (vekâlet savaşları) ve farklılıklar (ideolojinin öneminin düşüşü, uluslararası terörün artan önemi) göstermektedir. Bu çalışma literatüre yeni ölçüler ve aktörler arası etkileşimi gözden kaçırmayan yeni bir çerçeve kazandırmayı ve dört aktörün Suriye İç Savaşı'na müdahalelerindeki motivasyon, yöntem ve zamanlamalarını ele alan bir örnek olay çalışması ile katkı sağlamayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- “ABD, SDG ile Suriye Sınır Güvenlik Gücü Oluşturuyor” (2018) Bianet: <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/193296-abd-sdg-ile-suriye-sinir-guvenlik-gucu-olusturuyor>, (25.06.2018).
- “Britain and US condemn violence in Syria” (2011) the Telegraph: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8408218/Britain-and-US-condemn-violence-in-Syria.html>, (09.03.2018).
- “Interview with Syrian President Bashar al-Assad” (2011) The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894>, (20.03.2018).
- “ÖSO'ya TSK destekli eğitim” (2017) NTV: https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/osoya-tsk-destekli-egitim.winv-7p71Ea4LJOpEz5L9w/_8G3-hGcB0C9Vb_PySdsDA, (21.05.2018).
- “Syria GDP” (2018) Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/syria/gdp>, (06.03.2018).
- “Syria unrest: World leaders call for Assad to step down” (2011) BBC News: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14577333>, (09.03.2018).
- “Syria: Fresh evidence of armed forces’ ongoing crimes against humanity” (2012) Amnesty International: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2012/06/syria-fresh-evidence-armed-forces-ongoing-crimes-against-humanity/>, (13.04.2018).
- “Turkey ends 'Euphrates Shield' operation in Syria” (2017) Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2017/03/turkey-ends-euphrates-shield-operation-syria-170329211428970.html>, (21.05.2018).
- “Who is supplying weapons to the warring sides in Syria?” (2013) BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22906965>, (21.05.2018).
- “Zeytin Dalı Harekatı nedir? Cumhurbaşkanlığı yanıtladı” (2018) CNN Türk: <https://www.cnnturk.com/turkiye/zeytin-dali-harekati-nedir-cumhurbaşkanligi-yanitladi?page=5>, (25.06.2018).
- Altug, B. (2018) “Suriye'ye yardım konferansı BM'de hayal kırıklığına neden oldu”, Anadolu Ajansı: <https://aa.com.tr/tr/dunya/suriyeye-yardim-konferansi-bmde-hayal-kirikligina-neden-oldu/1128762>, (02.05.2018).
- ARK Group DMCC. (2016) “The Syrian conflict: A systems conflict analysis”, <http://arkgroupdmcc.com/wp-content/uploads/2016/03/ARK-Syria-Conflict-Analysis-Digital-copy.pdf>, (15.03.2018).
- Aydın, A. (2012) “Foreign powers and intervention in armed conflicts”, California: Stanford University Press.
- Balch-Lindsay, D. ve Enterline, A. J. (2000) “Killing time: The world politics of civil war duration”, *International Studies Quarterly*, 44(4): 615-642.

- Bar, S. (2006) "Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview", *Comparative Strategy*, 25(5): 353-445.
- Benli Altunışık, M. (2014) "Turkey's "Return" to the Middle East", M. Beck, H. Fürtig, A. Adib-Moghaddam, E. Monier, A. Ranko, M. El-Labbad, . . . S. M. Al Tamamy ve H. Fürtig (Dü.) içinde, *Regional powers in the Middle East: New constellations after the Arab Revolts*, New York: Palgrave macmillan: 123-142.
- Bolton, J. R. (2003) "Nuclear weapons and rogue states: Challenge and response", US Department of State Archive: <https://2001-2009.state.gov/t/us/rm/26786.htm>, (08.03.2018).
- Bremmer, I. (2017) "The Top 5 Countries Where ISIS Gets Its Foreign Recruits", TIME: <http://time.com/4739488/isis-iraq-syria-tunisia-saudi-arabia-russia/>, (13.04.2018).
- Bryce, T. (2014) "Ancient Syria: A three thousand year history", New York: Oxford University Press.
- Burke, D. (2017) "The boy whose graffiti changed the world: On sixth anniversary of Syria's civil war, the youth who sparked it by scrawling on a wall says he regrets the deaths but the country 'had to change'", Daily Mail: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4312502/The-boy-anti-Assad-graffiti-changed-world.html>, (07.03.2018).
- Byman, D. ve Speakman, S. (2016) "The Syrian Refugee Crisis: Bad and Worse Options", *Washington Quarterly*, 39(2): 45-60.
- Cleveland, W. L. ve Bunton, M. (2013) "A history of the modern Middle East", (5. b.), Boulder, Colorado: Westview Press.
- Commins, D. D. (2018) "Syria: Ba'thist Syria after 1963", Britannica Online Encyclopedia: <https://www.britannica.com/place/Syria/Emergence-and-fracture-of-the-Syrian-Bath>, (06.03.2018).
- Dal, E. P. (2018) "The Contagion of the Syrian Civil War into Turkey Under the Impact of ISIS and YPG Cases: Conditioning Factors and Diffusion Mechanisms", Ö. Z. Oktav, E. P. Dal, ve A. M. Kurşun (Dü.) içinde, *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG cases*, Springer: 211-233.
- Darraaj, S. M. (2005) "Major world leaders: Bashar al-Assad", Philadelphia: Chelsea House Publishers.
- Davutoğlu, A. (2012) "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun TBMM Genel Kurulu'nda Suriye'deki Olaylar Hakkında Yaptığı Konuşma", T. C. Dışişleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-tbmm-genel-kurulu_nda-suriye_deki-olaylar-hakkinda-yaptigi-konusma_-26-nisan-2012.tr.mfa, (04.03.2018).
- Dexter, H. (2007) "New War, Good War and the War on Terror: Explaining, Excusing and Creating Western Neo-interventionism", *Development & Change*, 38(6): 1055-1071.

- Ehteshami, A. ve Hinnebusch, R. A. (1997) "The Syrian-Iranian alliance and the struggle for the Middle East", içinde, *Syria and Iran: Middle Powers in a Penetrated Regional System*, Taylor & Francis Group: 87-115.
- Ergun, D. (2018) "External Actors and VNSAs: An analysis of the United States and Russia, ISIS and PYD/YPG", Ö. Z. Oktav, E. P. Dal ve A. M. Kurşun (Dü.) içinde, *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG cases*, Springer: 149-172.
- Fierke, K. (2005) "*Diplomatic interventions: Conflict and change in a globalizing world*", New York: Palgrave Macmillan.
- Fildiş, A. T. (2012) "Roots of Alawite-Sunni rivalry in Syria, *Middle East Policy*", 19(2): 148-156.
- Findley, M. G. ve Teo, T. K. (2006) "Rethinking third-party interventions into civil wars: An actor-centric approach", *Journal of Politics*, 68(4): 828-837.
- Finnemore, M. (2003) "*The purpose of intervention: Changing beliefs about the use of force*", Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Gaiser, L. ve Kovac, I. (2012) "From Bipolarity to Bipolarity: International Relations Repeating Again", *Journal of Global Policy and Governance*, 1(1): 49-63.
- Gardner, F. (2012) "How vital is Syria's Tartus port to Russia?", BBC News: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-18616191>, (04.04.2018).
- Gent, S. E. (2007) "Strange bedfellows: The strategic dynamics of major power military interventions", *The Journal of Politics*, 69(4): 1089-1102.
- Hoeling, S. (2015) "*Can R2P practice what it promises? A case study on the Syrian Civil War*", Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- Hoffmann, S. (1986) "The problem of intervention", R. A. Michael Akehurst ve H. Bull (Dü.) içinde, *Intervention in World Politics*, Oxford, Oxfordshire: Clarendon Press: 7-30.
- Hokayem, E. (2013) "*Syria's uprising and the fracturing of the Levant*", New York: Routledge.
- Humud, C. E., Blanchard, C. M. ve Nikitin, M. B. (2017) "*Armed conflict in Syria: Overview and U.S. response*", CRS Report.
- Huntington, S. P. (1996) "*The clash of civilizations and the remaking of world order*", New York: Simon & Schuster.
- Institute for the Study of War. (2015) "*Military situation on the Syrian-Turkish border: September 14, 2015*", Institute for the Study of War: <http://www.understandingwar.org/map/military-situation-syrian-turkish-border-september-14-2015>, (19.04.2018).
- Janik, R. (2013) "China, Russia, and the failure of the responsibility to protect in Syria: Does the fear of regime change offer a serviceable explanation?", *Studia Universitatis Babeş-Bolyai: Studia Europaea*, 58(1): 63-88.

- Kang, W. ve Kim, J. (2016) "Turco-Iranian alignment: Balancing or bandwagoning with the US?", *Journal of International and Area Studies*, 23(1): 17-32.
- Kathman, J. D. (2007) "*The Geopolitics of Civil War Intervention*", Chapel Hill.
- Kim, S. K. (2012) "*Third-party intervention in civil wars: motivation, war outcomes, and post-war development*", Doktora Tezi, University of Iowa, <http://ir.uiowa.edu/etd/3483>, (08.02.2019).
- Kramer, A. E. (2012) "*Russian Warships Said to Be Going to Naval Base in Syria*", The New York Times: <https://www.nytimes.com/2012/06/19/world/europe/russian-warships-said-to-be-going-to-naval-base-in-syria.html>, (05.04.2018).
- Lawson, F. H. (2007), "Syria's Relations with Iran: Managing the Dilemmas of Alliance", *Middle East Journal*, 61(1): 29-47.
- Lemke, D. ve Regan, P. M. (2007) "Interventions as influence", P. F. Diehl (Dü.) içinde, *The scourge of war: New extensions on an old problem*, Ann Arbor, Michigan: The University of Michigan Press: 145-169.
- Lesch, D. W. (2012) "*Syria: The fall of the house of Assad*", New Haven: Yale University Press.
- Lieblich, E. (2012) "*Intervention in civil wars: intervention and consent*", Doktora Tezi, ProQuest Dissertations & Theses veritabanı (UMI 3523877).
- Lockyer, A. (2017) "*Foreign intervention, warfare and civil wars: External assistance and belligerents' choice of strategy*", New York: Routledge.
- Lynch, C. (2015) "*Why Putin Is So Committed to Keeping Assad in Power*", Policy: <http://foreignpolicy.com/2015/10/07/putins-russia-is-wedded-to-bashar-al-assad-syria-moscow/#>, (06.04.2018).
- McKirdy, E. (2017) "*8 times Russia blocked a UN Security Council resolution on Syria*", CNN: <https://edition.cnn.com/2017/04/13/middleeast/russia-unsc-syria-resolutions/index.html>, (11.03.2018).
- Mintz, A. ve Wayne, C. (2016) "*The polythink syndrome: U.S. foreign policy decisions on 9/11, Afghanistan, Iraq, Iran, Syria, and ISIS*", California: Stanford University Press.
- Mullenbach, M. J. (2001) "*Third-party interventions in intrastate disputes in the twentieth century*", Doktora Tezi, ProQuest Dissertations & Theses veritabanı. (UMI 3031420).
- Mumford, A. (2013) "*Proxy warfare: War and conflict in the modern world*", Cambridge, United Kingdom: Polity Press.
- Nizameddin, T. (2013) "*Putin's new order in the Middle East*", London: Hurst.
- Oktav, Ö. Z. (2018) "Understanding Iran's Approach to Violent Non-state Actors: The ISIS and YPG Cases", Ö. Z. Oktav, E. P. Dal ve A. M. Kurşun (Dü.) içinde, *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG cases*, Springer: 194-210.

- Oppenheim, L. (1905) “*International law: A treatise*”, (Cilt I. Peace), New York: Longmans, green, and co.
- Oweis, K. Y. (2011) “*Syria's Makhoul owes fortune and infamy to Assad*”, Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-syria-tycoon/syrias-makhoul-owes-fortune-and-infamy-to-assad-idUSTRE75F7Z420110616>, (12.04.2018).
- Öniş, Z. (2014) “Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East”, *Mediterranean Politics*, 19(2): 203-219.
- Phillips, C. (2016) “*The battle for Syria: International rivalry in the new Middle East*”, London: Yale University Press.
- Pickering, J. ve Kisangani, E. F. (2006) “Political, economic, and social consequences of foreign military intervention”, *Political Research Quarterly*, 59(3): 363-376.
- Porter, G. (2016) “Chemical attacks in Syria: How U.S. intel went wrong”, *Middle East Policy*, 23(3): 100-111.
- Regan, P. M. (1998) “Choosing to intervene: Outside interventions in internal conflicts”, *The Journal of Politics*, 60(3): 754-779.
- Regan, P. M. (2002) “*Civil wars and foreign powers: Outside intervention in intrastate conflict*”, Michigan: The University of Michigan Press.
- Regan, P. M., Frank, R. W. ve Aydin, A. (2009) Diplomatic interventions and civil war: A new dataset, *Journal of Peace Research*, 46(1): 135-146.
- Rodgers, L., Gritten, D., Offer, J. ve Asare, P. (2016) “*Syria: The story of the conflict*”, BBC News: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, (28.11.2017).
- Rost, N. ve Greig, J. M. (2011) “Taking matters into their own hands: An analysis of the determinants of state-conducted peacekeeping in civil wars”, *Journal of Peace Research*, 48(2): 171-184.
- Saideman, S. M. (2001) “*The ties that divide: Ethnic politics, foreign policy, and international conflict*”, New York: Columbia University Press.
- Salibi, K. S., Hamidé, A.-R., Gadd, C. J., Polk, W. R., Ochsenwald, W. L., Smith, C. G., . . . Hourani, A. H. (2018) “*Syria*”, Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Syria>, (12.02.2018).
- Shear, M. D. ve Gordon, M. R. (2017) “*63 Hours: From Chemical Attack to Trump's Strike in Syria*”, New York Times: <https://www.nytimes.com/2017/04/07/us/politics/syria-strike-trump-timeline.html>, (25.07.2018).
- Sorenson, D. S. (2016) “*Syria in ruins: the dynamics of the Syrian civil war*”, California: Peager.
- Taşçı, İ. (2015) “*10 soruda: Türkiye'nin sınır güvenliği sağlanabilir mi?*” BBC Türkçe: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150723_turkiye_sinir_guvenligi_10_soru, (18.04.2018).

- Themnér, L., Wallensteen, P., Heldt, B., Sollenberg, M., Eriksson, M., Högladh, S., . . .
Wilhelmsen, L. (2018) “*The UCDP/PRIO armed conflict dataset - version 18.1*”,
Oslo: Uppsala Conflict Data Program & International Peace Research Institute,
<http://ucdp.uu.se/downloads/>, (28.01.2019).
- Themnér, L., Wallensteen, P., Heldt, B., Sollenberg, M., Eriksson, M., Högladh, S., . . .
Wilhelmsen, L. (2018) “*UCDP/PRIO armed conflict dataset codebook version 18.1*”,
Uppsala Conflict Data Program & International Peace Research Institute, Oslo,
<http://ucdp.uu.se/downloads/>, (28.01.2019).
- UNHCR (2018a) “*Critical funding needs - Syrian refugees*”,
<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/63395>, (02.05.2018).
- UNHCR (2018b) “*Syria regional refugee response*”, Operational Portal: Refugee Situations:
https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.200602606.1738697355.1524824079-1312583460.1519387442, (27.04.2018).
- Vincent, R. J. (1974) “*Nonintervention and international order*”, Princeton, New Jersey:
Princeton University Press.
- Walker, S. (2012) “*Plane loads of cash: Flight records reveal Russia flew 30 tonnes of bank notes to Syrian regime*”, Independent:
<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/plane-loads-of-cash-flight-records-reveal-russia-flew-30-tonnes-of-bank-notes-to-syrian-regime-8352790.html>,
(14.05.2018).
- Western, J. (2002) “Sources of humanitarian intervention: Beliefs, information, and advocacy in the U.S. decisions on Somalia and Bosnia”, *International Security*, 26(4): 112-142.
- Wieland, C. (2013) A decade of lost chances: past and present dynamics of Bashar al-Asad’s Syria, *Orta Doğu Etüdüleri*, 4(2): 9-29.
- Zisser, E. (2007) *Commanding Syria: Bashar al-Asad and the first years in power*, New York: I.B. Tauris.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUSAL GÜVENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER¹

Zeynep ARIÖZ*

ÖZ

Küreselleşme, dünyanın karşılıklı bağımlılığı ve ekonomilerin, halkların, kültürlerin giderek artan entegrasyonunu tanımlamak için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak, küreselleşme ulusal ve uluslararası güvenliğin dönüşümü üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özel askeri şirketler, küreselleşme sürecinin yeni fenomenlerinden bir tanesidir. 1990'lardan itibaren çatışma alanlarında özel askeri şirketlerin sayısı hızla artmaktadır. Özel askeri şirket endüstrisinin yükselişi, devletin geleneksel güç kullanma tekelinde derin bir değişiklik yaratmıştır. Ancak, çalışma ulus devletin küreselleşme sürecinde zarara uğratmaktan daha çok geleneksel rollerini hem ulusal hem uluslararası düzeyde yeni bir güvenlik modeli ile değiştirerek yeniden yapılandırıldığını ileri sürmektedir. Devletler, küreselleşme sürecine özel güvenlik sektörü ile işbirliğini güçlendirerek ve ortak güvenliği takip ederek karşılık vermiştir. Çalışmanın amacı küreselleşme çağında özel güvenlik endüstrisinin desteğiyle birlikte devletlerin hala güvenliği sağlayan önemli aktörler olduklarının altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Özel Askeri Şirketler, Uluslararası Güvenlik.

Jel Kodları: F60, F50, F51.

TRANSFORMATION OF NATIONAL SECURITY IN THE GLOBALIZATION PROCESS: PRIVATE MILITARY COMPANIES

ABSTRACT

Globalization is the term used to define the process of growing integration of populations, cultures, economies and interdependence of world. In general, globalization has a significant effect on transformation of national and international security. The Private Military Company (PMC) is one of the new phenomenon of the globalization process. Number of private security companies have grown rapidly in conflict zone since 1990s. The rise of the PMC industry makes a profound change in the traditional state monopoly of the use of force. However, the study asserts that the globalization process does not undermine nation state, but rather reconstitute it by altering traditional roles for a new model of security, both nationally and internationally. States have responded to globalization process by pursuing cooperative security and by enhancing collaboration with private security sector. The aim of this study is to underline that states still are crucial actors to provide security with the assistance of private security industry in the globalization era.

Key Words: Globalization, Private Military Company, International Security.

Jel Codes: F60, F50, F51

¹ Makale, 28-29 Kasım 2016 tarihli IIIV. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi'nde sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

* Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, zarioz@bandirma.edu.tr

1. GİRİŞ

Küreselleşme, günümüz dünyasında ortaya çıkan köklü toplumsal ve ekonomik değişimleri anlamlandırma bağlamında, tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tartışmaların önemli bir bölümünün, daha çok küreselleşmenin verili bir kavram olup olmadığı, bir veya bir grup güçlü devletin uygulamaya soktuğu bir proje mi, yoksa kaçınılmaz, doğal, evrimsel bir süreç mi olduğu üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz (Modelska, Devezas, Thompson, 2008). Küreselleşmenin, doğrudan modernitenin bir sonucu olduğu çıkarımı ile aksine onu çok daha eskiye, tarihsel bir arka plana dayandıran görüş arasındaki tartışma da literatürün önemli bir diğer bölümünü oluşturmaktadır (Robertson, 1992; Giddens, 1991; Walters, 1995:38-64). Küreselleşme ve ulus devlet ilişkisine yönelik tartışmada ortaya çıkan ilk görüşler, ağırlıklı olarak devletin gücünü kaybedeceği, giderek işlevsizleşeceği üzerinedir (Creveld, 1999; Ohmae, 1995; Scholte, 2005). Bu bağlamda temel argümanlar, küresel güçlerin devletlerin otonomisini sınırladığı, devletin temel alanlarda sonuçları etkileyecek gücü ve otoritesinin artık kalmadığı ve sosyal, ekonomik problemleri çözmeye yönelik, geçmişteki kadar yeterli kaynak ve kapasiteye sahip olmadığı çerçevesinde şekillenmiştir (Bisley, 2007:63). Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde, devletin, denetleme, yönetme, düzenleme gibi işlevlerine atıf yapılarak, küreselleşme sürecinde ulus-devletin yok olmaya/sönümlenmeye başladığı yolundaki görüşler yerine, ulus-devletin temel nitelik ve işlevleri bakımından yeniden yapılandırıldığına dair görüşler ağırlık kazanmıştır. Bu yaklaşımlar, devletin sonunu ilan etmek yerine, kendi zamanlarının politik ekonomik, kültürel, askeri koşullarının bir ürünü olduğu iddiasıyla devletlerin, ulusal ve uluslararası alanda değişen rollerine odaklanmışlardır (Krasner, 1999; Gilpin 2001; Hirst, Thompson ve Bromley, 1996). Bu bağlamda, devletin hiçbir zaman durağan olmadığı, başarısının veya başarısızlığının ise onun değişen koşullarda nasıl başa çıktığı ile ilgili olduğu savunulmuştur. (Bisley, 2007: 56-81). Ekonomik düzeyde ulus üstü ağların, ulus devletle birlikte çalışması, devletin, küreselleşmeyi kendi avantajına kullanacağı ilişkiler içine girmesi, devletin sona erdiği değil, yalnızca rolünün değiştiği yönündeki yorumları güçlendirmiştir (Cerny, 2003: 63-66). Ulus devletin küreselleşme sürecine, dönüşerek entegre olduğu anlayışı ağırlıklı olarak kabul görmüştür. Modern devletin, gittikçe artan bölgesel ve uluslararası ağlar içinde olduğu, meşruiyetini, idari düzenlemeler aracılığı ile ihtiyaçları karşıladığı sürece sağlayabildiği kabul edilmekle birlikte, ulus devletin dönüşmekte, yeniden şekillenmekte olduğu ve uluslararası sistemde, -tek olmasa da- hala önemli bir aktör olmayı sürdürdüğü görüşü öne çıkmaktadır (Held ve McGrew, 2007: 27).

Bu çalışmanın amacı, ulus devlete geleneksel olarak atfedilen güvenliği sağlama ve bu bağlamda güç kullanma fonksiyon ve otoritesinin küreselleşme sürecinde uğramış olduğu değişiklikleri özel askeri şirketler özelinde ele almaktadır. Çalışmanın önceki birçok çalışmadan ayrılan yönü, özel askeri şirketlerin giderek artan kullanımını, bir yetki devrinden çok, ulus devletin güvenlik alanında yeniden yapılanması çerçevesinde değerlendirmesidir.

Çalışmanın ilk bölümünde geleneksel olarak ulus devlete atfedilen güvenlik fonksiyonu ele alınmakta ve küreselleşmenin yol açtığı yeni güvenlik kaygıları ve alanları, dolayısıyla değişen risk algısı tartışılmaktadır. İzleyen bölümde, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı ve üstlenmiş oldukları roller ele alınmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, ilk iki bölümde çizilen kavramsal çerçeve ve verilen olgulardan yola çıkılarak, özel şirketlerin, uluslararası güvenlik alanında üstlenmiş oldukları işlevlerin, ulus-devletin küreselleşme sürecinde yeniden yapılandırılmış olduğu iddialarını hangi düzeyde doğrulayabileceğini tartışılmaktadır.

2.KÜRESELLEŞME VE ULUS DEVLETİN GÜVENLİK FONKSİYONU

Uluslararası sistemin yapısına dair geleneksel realist görüş, uluslararası sistemi, devletlerin kendi güvenliğini, komşuları pahasına sağlamaya çalıştığı, sürekli olarak avantaj sağlamaya odaklandığı bir güç mücadelesi alanı olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede daimi barışa ulaşmak mümkün değildir. Uluslararası sistemin yapısına dair, Hobbes, Machiavelli, Rousseau gibi yazarların ortaya koyduğu bu olumsuz tablo, E.H. Carr ve Hans Morgenthau tarafından da paylaşılmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kenneth Waltz ve John Mearsheimer gibi neorealist çağdaş yazarlar tarafından da geliştirilmiştir (Baylis, 2001: 256-257).

Geleneksel realist görüşe göre devletler, anarşik uluslararası çevrede, ulusal güvenliğe ulaşmak için kendi güç kapasitelerine dayanmak zorundadırlar. Bu çerçevede ulusal güvenlik, askeri güç, kontrol ve kapasite odaklıdır ve devlet, meşru şiddet kullanmaya yetkili tek aktördür. Klasik anlamda devletin 'dış' güvenlik algısı da, sınırlara yönelik tehditler üzerine şekillenmiştir. Ancak küreselleşme süreci, bu çerçevede teknolojik gelişmeler ve uluslararası ulaşımda yaşanan büyük kolaylıklar, siber saldırıdan, uluslararası terörizmden, bulaşıcı hastalıklara, göç ve insan trafiğine, finansal krizlerden, çevresel felaketlere, uyuşturucu ticaretine kadar geniş bir yelpazede devletleri, sınırları aşan çoklu tehditlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bir başka deyişle, küreselleşmenin ulusal ve uluslararası ayırımını bozan etkileri, geleneksel manada risk kavram ve algılarını değiştirmeye zorlamakta, bu durum ulus devlete atfedilen güvenlik fonksiyonuna dair birtakım sonuçları da beraberinde getirmekte ve geleneksel güvenlik kavramının sınırlarını zorlamaktadır (Thomas, 2007: 128). Etkileri bakımından artık doğdukları yerde kalmayan, hesaplanamayan, görünmeyen, sınır tanımayarak *bumerang* etkisi yaratan riskler, eski risk algısını tartışmaya açmaktadır. Yeni tehditler, ulusal sınırlar gibi klasik kategorileri geçersizleştirmektedir (Beck, 2011: 27-29). Ancak yeni riskler, devlet dışı aktörler, pazar, sosyal güçler, yoğun ekonomik değişim ve hızlı bilgi akışı, devletin otonomisini ve kapasitesini –her zaman azaltmamakla birlikte- değiştirmektedir (Kirshner, 2006: 24). Devletler, yoğunlaşan ulus üstü ağları ve iletişim kanallarını, iç güvenliğine yönelik gözetim ve denetim fonksiyonu yararına kullanabilmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği EURODAC (European

Asylum Dactyloscopy Database)² sistemi ile mültecilerin parmak izlerinden oluşan bir veritabanı sistemi kurmuştur. Sistem mültecilerin takip ve denetimini yapmakta ve yasal olmayan sınır geçişleri tespit edilmektedir. Benzeri birçok uygulama ile ulus devletler sınırlarını daha etkin korumaya devam etmektedirler.

Devletlerin küreselleşme sürecinde, uluslararası güvenliğe yönelik davranışlarını dönüştürmesine sebep olan başka bir olgu da Soğuk Savaş'ın sona ermesidir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve küreselleşme sürecinin yoğunlaştığı bu dönemde, modern orduların sahip olduğu yüksek tahrip kapasitesi, geleneksel anlamda bir devletler arası savaş ihtimalini düşürmüştür. Etnik veya dinsel kimlik hareketlerinin tetiklediği çatışmalar, düşük yoğunluklu savaşları öne çıkarmıştır (Ripsman ve Paul, 2005: 201). Burada devletler güvenlik önceliklerini, zayıf devletlerle, isyancı güçler arasında gerçekleşen savaflara doğrudan dâhil olmamak ve ordularını küçültmek şeklinde değiştirmişlerdir. Devletler, silahsızlanma girişimleri, diğer ülkelerde konuşlanan askeri üslerin ve birliklerin sayısının azaltılması, savunma bütçelerinde azaltma, bölgesel temelde silahlanma girişimlerinin artırılması gibi politika değişiklikleri ile güvenliği, küreselleşme sonrası gerçeklerine uygun olarak yeniden yapılandırma çabası içindedirler (Efegil ve Musaoğlu, 2009: 8-9).

Devletler, ulusal güvenlik yapılarını, ulusal ve uluslararası seviyede gerçekleşecek olan ortak bir güvenliğe yönelik yeniden düzenlemektedirler. Avrupa Birliği başta olmak üzere, görece istikrarlı güvenlik ortamları sunan bölgesel organizasyonlara dâhil olmaktadır (Ripsman ve Paul, 2005: 203). Küreselleşme sürecinde çok az devlet güvenlik stratejilerini tarafsızlık ya da tek taraflılık üzerine kurabilmektedir. Ulusal güvenliğin artık kolektif ve çok taraflı olması ve çatışmanın değişen doğası ile ilişkili olarak, organize şiddet küreselleşmektedir. Dahası devletler, şiddet kullanma tekeliyi paylaşacakları yeni yapılanmalara girmektedirler (Held ve McGrew, 2007:24). Çalışma, bu çerçevede, devletin güvenlik fonksiyonunun yeniden yapılanma biçimlerinden biri olan özel askeri şirketlere odaklanacaktır.

3. DEVLETLERARASI ÇATIŞMANIN YENİ AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

21. yüzyılda savaş alanlarında yeni olan en önemli unsur, devletin bir takım sözleşmeler yoluyla hizmet satın aldığı, herhangi bir devletin ordularına bağlı olmayan, özel askeri şirketlerdir. Söz konusu şirketler, öncelikle tüzel kişiliğe sahip olmaları, hiyerarşik bir organizasyon niteliği taşımaları, hükümetlerle yasal sözleşmeler imzalamaları, açık küresel bir pazarda faaliyet göstermeleri ve çok sayıda müşteriye geniş çapta hizmet sunmaları bakımından paralı askerlerden ayrılmaktadırlar (Singer, 2001/2002: 7).

Daha önce devletin, ordusu yoluyla sunduğu personel, lojistik, operasyonel destek, eğitim gibi hizmetleri veren, özel askeri şirketler, çok sayıda müşteriye geniş bir hizmet yelpazesi sunarlar. Bu

² EURODAC, Avrupa Birliği tarafından 2003 yılında uygulamaya sokulmuştur. Söz konusu sistem mültecilerin parmak izi verilerini merkezi bir veritabanında işlemekte ve üye devletler arasında bu verilerin iletimini sağlamaktadır.

şirketler, saldırı hedefli, ağır silahlı ve operasyonlara katılan şirketler olarak, özel güvenlik şirketlerinden ayrılırlar. Özel askeri şirketlere örnek olarak, Executive Outcomes, Control Risk Group, Defence Systems Ltd, Sandline International, Gurka Security Guards verilebilir.

Tablo 1. Özel Askeri Şirketlerin Örnekleri, Faaliyetleri ve Ana Kullanıcılar

Sunulan Hizmetler ve Faaliyetler	Örnek Şirketler	Hizmet Alan Ana Kullanıcılar
Savaş ve Operasyonel Destek	Executive Outcomes Sandline International Gurkha Security Guards	Hükümetler
Askeri Destek ve Eğitim	DSL, MPRI, Silver Shadow, Levdan, Vinnel, BDM	Hükümetler
Silah Tedariki	Executive Outcomes Sandline International,Levdan	Hükümetler
İstihbarat	Control Risk Group, Kroll, Saladin, Dyncorp.	Hükümetler, Çok uluslu Şirketler
Güvenlik ve Suç önleme Servisi	DSL, Lifeguard, Group 4, Control Risk Group, Gurkha Security Guards Gray Security, Coin Security	Çok Uluslu Şirketler, İnsani Yardım Kuruluşları
Lojistik Destek	Brown & Root, DynCorp, Pasific Architects and Engineers (PAE)	Barişi Koruma Faaliyetleri, İnsani Yardım Kuruluşları

Kaynak: Green Paper, (2002) "Private Military Companies: Options For Regulation", Foreign Affairs Committee of the House of Commons, London Stationery Office, s.10
<https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/mercenaries.pdf>

Profesyonelleşen gönüllü askerlerden oluşan bu kuruluşlar için çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Örneğin Sarah Percy, (2009: 58-59) özel askeri şirketleri üç grupta toplamıştır:

1) Operasyonel ve taktik: Bu şirketler fiilen savaşa katılmaktadırlar, silah sistemleri ve bunları kullanacak personeli sağlamaktadırlar.

2) Güvenlik ve Koruma: Bu tür şirketler konvoyları, kişileri, ikmal noktalarının güvenliğini sağlarlar.

3) Danışmanlık ve eğitim: Savaş için gerekli bilgi ve teknikleri öğretir ve orduları eğiten şirketler bu gruba dâhildirler.

Peter Singer'ın sınıflandırmasında ise savaşa yeteneğine sahip askeri şirketler, danışmanlık ve eğitim hizmeti verme yeteneğine sahip askeri danışmanlık şirketleri ile lojistik ve hizmet desteği sağlama yeteneğine sahip, askeri destek şirketleri bulunmaktadır (Singer, 2003: 92-100). Bu şirketler, devletlerle olan ilişkilerini sözleşmeler ile yürütmektedirler ve konvoyların korunmasından, stratejik bölgelerin kurtarılmasına kadar geniş bir alanda görevler alabilmektedir (Yalçınkaya, 2006: 247-278).

4. DEVLETİN GÜVENLİK FONKSİYONUNUN YENİDEN YAPILANMASI:

Günümüzde devletler, güvenliği sağlamak adına devlet dışı aktörlere başvurumaktadırlar. Devletin birçok güvenlik ve askeri fonksiyonun özelleşmesi, küreselleşme sürecinde, neo-liberal ekonomik reformların yükselmesi ile yakından ilgilidir (Gathii, 2009-2010: 7). Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı, bu çerçevede dört temel gelişmeye bağlanmaktadır: Bu gelişmelerden ilki, uluslararası ilişkilerde devletin işlevlerinde özelleştirme ve dışardan kaynak kullanımına yönelik normatif değişimdir. İkincisi, toplumsal sözleşmeyi yerine getiremeyen başarısız devletler iken üçüncüsü, Soğuk Savaşın ardından uluslararası güvenlik bağlamının değişmesi ve yeni tehditlerin yeni talepler ve nihayetinde yeni pazar fırsatları yaratmasıdır. Son ve üçüncüye bağlı olarak “Somali Sendromu” olarak simgeleşen uluslararası toplumun isteksizliği ile beraber BM'nin yetersizliği, alternatifler aramayı kolaylaştırmıştır (Small, 2006: 19).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile askeri güçlerin, arz ve talebine dair değişimler, etnik çatışmaların güvenliğe dair önemli bir tehdit oluşturması, orduların küçülmeye başlaması, silah stoklarının piyasaya açılması, devletlerin, ulusu aşan, çoklu tehditlere karşı karşıya kalmaları ve bu istikrarsızlık alanlarına devletlerin müdahale biçimlerini değiştirmeleri, özel askeri şirketlerin kurulmasına yönelik küresel bir talep yaratmıştır (Zabcı, 2004: 29-30). 1990'larda görülen düşük yoğunluklu savaşlar ve eğitilmiş askeri hizmete yönelik bu talep, 1989 sonrası emekliye ayrılan ya da kapatılan birçok askeri birimden geriye kalan eğitilmiş askerlerle karşılanmıştır (Chesterman, 2008:38-39). Özel askeri şirketlerin dahil olduğu, çoğu zaman zayıf ya da başarısız olarak adlandırılan devletlerde, kimlik hareketlerinin tetiklediği, küresel bir finansmana sahip olan bu *yeni savaşlar* 20. yüzyılın sonlarında, özellikle Afrika'da ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkmışlardır (Kaldor, 2004: 1-2). Bu bağlamda, yeni savaş teorisyenleri, Batılı askeri kuvvetlerin, silahlı çatışmalarla ilgili olarak düşünme ve hazırlanma yollarını kesin olarak değiştirdiklerini ortaya koymaktadırlar (Schuurman, 2010: 89). ABD'den, Sierra Leone'a kadar devletlerin, özel askeri şirketlerle kurdukları ilişkiler, güvenlik davranışlarını ve ilgili kurumlarını, Soğuk Savaş sonrası ve küreselleşme çağının gerçeklerine uygun olarak yeniden yapılandırma çabaları bağlamında ele alınmalıdır. Bu yeni gerçekler, daha az sayıda asker, daha az sayıda deniz aşırı üs ve profesyonelleşen gönüllü askerlere bağımlı olmak şeklinde sıralanabilir (Enloe, 2006: 282).

Özel askeri şirketler, küreselleşme sürecinde, meşru hükümetlerle çalışan, kurumsallaşmış ve hiyerarşik yapıya sahip tüzel kişiler olarak, ulus üstü ağlarla buluşmuşlardır. Bu şirketler, uluslararası

hizmet sunmaktadırlar. Bu durumun sonuçları, devletlerin, geleneksel güvenlik davranışlarını değiştirmeleri bakımından önemlidir. Burada, devletin çatışma alanlarından çekilmesi değil, bu alanlara yeniden konumlanışını görmekteyiz. Ordunun fonksiyonlarının özelleştirilmesi, ilk bakışta, devletlerin kapasitelerini devretmesi şeklinde yansısız da, bu durum devletlerin, doğrudan stratejik çıkarlarının olmadığı çatışmalara dahil olma isteksizliklerinin de bir sonucu olarak değerlendirilmelidir (Chesterman ve Lehnardt, 2007:1). Örneğin, hem gelişmiş ülkelerin doğrudan müdahaleden kaçındıkları, hem de bölge ülkelerinin kendi güvenliklerini sağlamakta başarılı olmadıkları Afrika ve Asya'daki çatışma alanlarında, özel askeri şirketlere yoğun bir talep söz konusudur (Tangör ve Yalçinkaya, 2010:132). ABD ve İngiltere özellikle üçüncü dünyaya, Afrika'ya müdahalede bu şirketlere bel bağlamakta ve bu alandaki küresel pazar ABD ve İngiltere tarafından kontrol edilmektedir (Kinsey, 2006).

Çatışma alanındaki bazı faaliyetlerin, geleneksel ordudan, özel askeri şirketlere devredilmesinin, silahlı kuvvetlerin kullanılmasındaki kamu denetimini azalttığı ve meşru kuvvet kullanmada, geleneksel devlet tekelinde derin değişiklikler ortaya çıkardığı kabul edilmekle birlikte, özel askeri şirketlerin, kurulmuş oldukları ülkelerin *de facto* dış politika aracı haline geldikleri ve ülkeleri için savaşın siyasi maliyetini düşürdükleri söylenebilir (Yalçinkaya ve Türkeş, 2008: 82-83). Ancak, bu değişimi, küreselleşme sürecinde birçok özelleştirme örneğinde olduğu gibi, kamu fonksiyonlarının, özel sektöre devredilmesi eğilimi bağlamında ele almak gerekmektedir. Devlet, otoritenin geleneksel şekline, gözetimi ve yetkilendirmeyi temel alan yeni kontrol ve düzenleme biçimlerini içeren bir değişim süreci içindedir. Özel askeri şirketler de bu sürecin küresel anlamdaki tezahürleri olarak görülebilirler (Ortiz, 2004: 205). Devletlerin, belirli hizmetleri, özel askeri şirketlere devretmesi, etkinliği artırmak için özel şirketlerin, kamu hizmetlerine katılımından yana olan, 'yeni kamu yönetimi' eğilimi çerçevesinde anlaşılabilir. Nihayetinde, savunma ve güvenlik yönetimine katılan bu şirketler, yetki devriden öte, kamu-özel ortaklığı etrafında bir model oluşturmaktadırlar (Ortiz, 2010: 35-39). Burada devletler, çatışmanın değişen doğasına göre yapılanmış özel askeri şirketleri, tercih etmektedirler. Bu çerçevede, devletin güvenlik alanından tamamen çekilmesinden değil, yeniden yapılanmasından söz edebiliriz. Bu özel tedarik, devlet otoritesinin karşısında ya da ona düşman olarak değil, "katılımcı aktörler için ulaşılabilir, gücün çoklu şekilleri" olarak değerlendirilmiştir (Abrahamsen ve Williams: 2011: 88).

Devletlerarası örgütler de özel askeri şirketlerden yararlanmaktadır. Örneğin Birleşmiş Milletler, 1990'da itibaren, özel askeri şirketlerin de dahil olduğu bir çok operasyon gerçekleştirmiştir. BM için özel askeri şirketler, verimli ve kolay ulaşılabilir olmaları çerçevesinde alternatif seçenek oluşturmuşlardır. Öyle ki BM tarafından Soğuk Savaş dönemi boyunca sadece 13 barış operasyonu gerçekleştirilmesine karşın, Soğuk Savaş sonrasında 57 barış operasyonu düzenleyebilmiş ve bu operasyonlarda özel askeri şirketlerden faydalanmıştır (UN, 2017). Özel askeri şirketler, barışı koruma operasyonlarında sabit güvenlik koruması, lojistik destek, mayın temizleme, patlayıcıların

etkisiz hale getirilmesi gibi hizmetler sunmaktadırlar. (Østensen, 2011: 15-16) BM Barışı koruma operasyonları ve insani müdahaleler için özel askeri şirketler “daha ucuz, hızlı ve iyi” bir çözüm mekanizması olarak öne çıkmaktadır (Global Policy Forum, 2012).

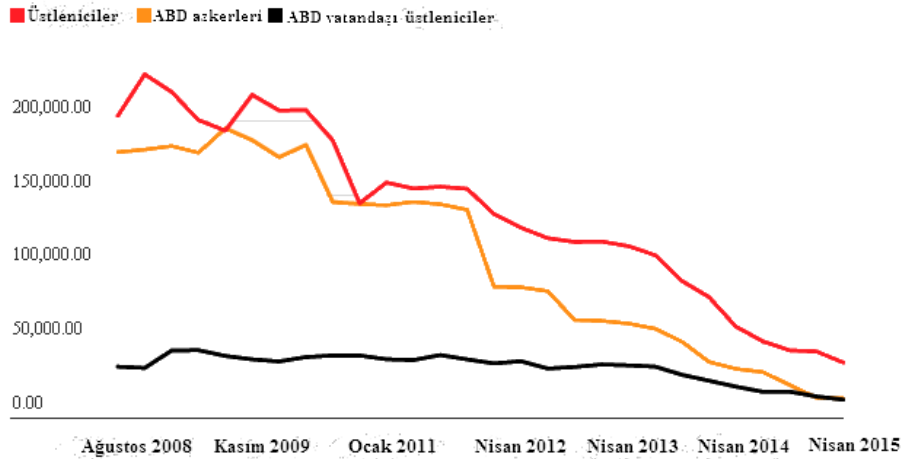
BM operasyonları için destek sağlamaları dışında, özel askeri şirketleri, devletler kendi avantajlarına kullanmaktadırlar. Bu şirketler, BM’nin dahililiyeti olmadan, devletlere kendi güvenlik hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak desteği sunabilmektedir. Yine bu şirketler, politik tartışmalardan kaçınmak ve gerektiğinde hızlı aksiyonlar almak için devletler tarafından kullanılabilirler (Avant, 2004:154-157).

Irak savaşı, çok sayıda özel askeri şirketin aktif görev alması ve geniş bir hareket alanına sahip olması bakımından özel güvenlik endüstrisinin geldiği boyutun önemli bir örneğini teşkil etmiştir. 2003 yılından itibaren, Irak’ta 25 ten fazla özel askeri şirket görev almıştır. Bu şirketler, Irak polisini ve askerini eğitmekten, hükümet güçlerini, petrol alanlarını, tesisleri korumaya kadar çeşitli görevler üstlenmektedirler (Avant, 2005: 121). Öyle ki özel askeri şirketler Irak’ta, koalisyon üyelerinin her birinin sağladığı asker sayısından daha çok ve neredeyse ABD ile eşit sayıda askeri güç sağlamaktadır (Singer, 2004: 4).

Irak’a benzer şekilde Afganistan da özel askeri şirketlerin kullanımının en üst seviyede olduğu ülkeleri teşkil etmektedirler. Öyle ki Afganistan’da ve Irak’ta, Amerikan askeri birliklerinden daha fazla sayıda özel askeri şirket varlığı söz konusudur. ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı’nın 2008-2015 arasındaki yılları kapsayan verileri, ABD’nin Irak ve Afganistan’da giderek daha çok oranda özel askeri şirketten faydalandığını göstermiştir (Zenko, 2015; Elliott, 2009). ABD Savunma Bilim Kurulu’nun 2014 yılında sunduğu rapora göre Irak’ta toplamda 160.000 üzerinde özel askeri şirket çalışanı olduğu belirlenmiştir. Irak ve Afganistan’daki özel güçlerin sayısı, bölgedeki toplam askeri gücün yarısından fazlasına karşılık gelmektedir (Defense Science Board, 2014: 12-19).

Obama yönetimiyle birlikte Afganistan ve Irak’tan Amerikan birlikleri çekilme eğilimi gösterse de ABD’nin bu boşluğu doldurmak için giderek artan oranda özel askeri şirketlerle anlaştığı görülmektedir. (The Washington Post, 2016). ABD adına Irak ve Afganistan’da savaşanlar, büyük oranda Amerikalı da değildir. ABD Savunma Bakanlığı verilerine göre 2016 yılı itibariyle Afganistan’da savaşan özel askeri birliklerin sadece %33’ünü (8.837) Amerikan vatandaşları oluşturmaktadır (U.S. Department of Defence, 2016: 1).

Tablo 2. Irak ve Afganistan'daki ABD askerleri ve Savunma Bakanlığı Anlaşmalı Üstleniciler



Kaynak: Micah Zenko, "The New Unknown Soldiers of Afghanistan and Iraq," Foreign Policy, 29 Mayıs 2015
<http://foreignpolicy.com/2015/05/29/the-new-unknown-soldiers-of-afghanistan-and-iraq/>

Sözü geçen askeri şirketler başta ABD olmakla birlikte, Avrupalı ülkelerce de kullanılmaktadır. Bu haliyle özel askeri şirketler, bir Amerikan fenomeni değil küresel bir endüstri olarak ve dünyanın çeşitli bölgelerindeki çatışma alanlarında faaliyet göstermektedirler. Örneğin Macaristan, ordusunu NATO tekniklerine göre eğitmek için özel askeri şirketlere başvurmuştur. İsviçre, ordusunun üst düzeyine yönelik eğitimler için özel askeri şirketleri kiralamıştır. Ayrıca Avrupa devletlerinin, dışarıya asker konuşlandırmakta kamu desteği alamadıkları için bu şirketlere bağımlı oldukları söylenebilir (Singer, 2004: 3).

Özel askeri şirketlerden, güçlü devletler kadar zayıf ya da başarısız olarak nitelendirilen devletler de yararlanmaktadır. Şirketleri söz konusu devletlerin ulusal ordularına eğitim hizmeti sunmaktadırlar. Örneğin en bilinen askeri danışmanlık şirketlerinden Militarya Professional Resources Incorporated (MPRI), çoğunlukla emekli üst düzey Amerikan askerlerinden oluşan şirket, 1990'lar boyunca özellikle Balkanlarda etkin olmuş, Bosna Hersek ve Hırvatistan ordularına eğitim donat programı kapsamında hizmet sunmuştur. *Military Professional Resources Incorporated*, kırktan fazla ülkede hizmet vermektedir. Bosna Hersek, Tayvan, Makedonya, Ukrayna, bu ülkelerden bazılarıdır (New York Times, 2002).

Özellikle ülkesinde asayiş ve düzen sorunlarını çözemeyen hükümetler bu şirketlerden yararlanmaktadır. Papua Yeni Gine hükümeti, ülkede yaygın olan güvenlik problemlerine çözüm getirmek için, Güney Afrika'da Angola hükümeti, BM barış görüşmeleri çöktüğünde, UNITA isyancı hareketine karşı çatışmaya doğrudan dahil olacak Executive Outcomes şirketini kiralamıştır. Benzer şekilde, Sierra Leone'de ordu ve isyancı gerilla grupları arasındaki çatışmalarda hükümet güçlerini eğitmiş ve kontrolü tekrar ele geçirmelerinde aktif rol oynamıştır. Güney Afrika kökenli şirket, özellikle değerli maden ve petrol yataklarının tekrar hükümet güçlerinin kontrolüne geçmesini sağlamıştır (Pech, 1999: 81-109).

5. SONUÇ

Devletlerin, dinamik yapısı ve adaptasyon kabiliyeti göz önünde tutulduğunda, küreselleşmeyi, devletler için kaçınılmaz ve tahrip edici bir süreç olarak ele almak zorlaşmaktadır. Devletler bu sürecin unsurlarıyla işbirliği yapan, aktif ve rasyonel aktörler olarak değerlendirilmelidir. Çalışma bu dönüşümde, devletlerin sonunu ilan etmek yerine, sürece nasıl adapte olduklarını göstermeyi amaçlamıştır. Bu hedef, özel askeri şirketler üzerinden, devletlerin güvenlik fonksiyonlarının yeniden yapılanması çerçevesinde ele alınmıştır.

Savaşın değişen doğasına paralel olarak, cephede savaşacak geniş ordulara ihtiyacın azalması, ileri teknoloji unsurlarının yer aldığı savaşların uzmanlık gerektirmesi ve ülkelerin savaşın siyasi maliyeti altına girmek istememeleri, savaşın yeni bir unsuru olarak özel askeri şirketleri ortaya çıkarmıştır. Devletlerin özel askeri şirketlerle çalışmaları, küreselleşmenin dayattığı bir yetki devrinden çok, tercih ve ortaklık çerçevesinde değerlendirilmelidir. Özel askeri şirketler, devletlere birçok avantaj sunmaktadırlar. Özel askeri şirketler, devletlerin karşısına çıkan bürokratik, politik engelleri aşmaları bakımından daha kolay aksiyon almalarını sağlamaktadırlar. Yine bu şirketler, çatışma alanına uygun, ihtiyaca ve belirli uzmanlıklara yönelik, deneyimli personellerle çalışmaktadırlar. Ulusal güçler yerine bu şirketlerden yararlanan devletler, ayrıca politik maliyeti de en aza indirmektedirler. Oldukça esnek ve kısa sürede güvenlik hizmeti sunan bu şirketler vasıtasıyla devletler, daha hızlı hareket etme imkânına sahip olmaktadır. Bu şirketler, profesyonel personel, eğitim, lojistik, operasyonel destek, gibi hizmetler sunmanın yanı sıra, silahlı çatışma hukukuna bağlı olmamaları bakımından devletler için savaşın hukuki ve siyasi maliyetini de azaltmaktadırlar.

Güvenliğin özelleştirilmesi bir yetki devrinden öte, neoliberal dönüşümün bir parçası, kamu-özel ortaklığı eğiliminin bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Bu çerçevede, özel askeri şirketler, devletlerin, devlet dışı aktörlerle işbirliğinin ve küreselleşen güvenlik alanında yeniden konumlanışının bir ifadesidir.

Günümüzde devletlerin, özel askeri şirketleri kendi ordularının bir parçası olarak kullanma eğilimleri sürmektedir. ABD, Irak'ta yararlanmış olduğu Blackwater özel askeri şirketi ile Suriyeli muhaliflere eğitim, güvenlik ve istihbarat konusunda destek vermesi için anlaşmıştır. Şirketin isim değiştirerek (*Academi*) Suriyeli muhalifleri eğitmek için bölgeye geçtiğini ve DAESŞ'e yönelik operasyonlarda YPG güçlerine bu şirketlerin eğitim verdiği WikiLeaks belgelerinde ortaya koyulmuştur. Şirketin, Irak'ta peşmergeye, Suriye'de ise PYD'ye askeri eğitim ve teknik silah kullanımı hususlarında danışmanlık yaptığı bilinmektedir. (Türkiye Gazetesi, 2016). Rusya'da benzer şekilde Suriye'deki operasyonları için Wagner isimli özel askeri şirketle sözleşme imzalamıştır. ABD Savunma Bakanı Ashton Carter, yakın bir tarihte Irak ve Suriye'de büyük yerleşim alanlarından ISID'i atmak için özel askeri şirketlere olan talebin artacağını açıklamış ve bu durumu "büyük bir iş" olarak tanımlamıştır. (U.S. Department of State, 2016).

Sonuç olarak devletlerin özel askeri şirketlerle çalışmaları, küreselleşmenin dayattığı bir yetki devrinden çok, tercih ve ortaklık çerçevesinde değerlendirilmelidir. Özel askeri şirketler, devletlere birçok avantaj sağlamaktadırlar. Şirketler, devletler için hızlı ve uzman çözümler sunmaktadırlar. Ulusal güçler yerine bu şirketlerden yararlanan devletler, ayrıca şiddetin siyasi, ekonomik ve hukuki maliyeti de en aza indirmektedirler. Bu çerçevede, özel askeri şirketler, devletlerin güvenlik alanından geri çekilmesinden çok, devlet dışı aktörlerle işbirliğinin ve küreselleşen güvenlik alanında yeniden konumlanışının bir ifadesi olarak anlam kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

Abrahamsen, R., Williams M. (2011) "Security Beyond the State: Private Security in International Politics", New York: Cambridge University Press.

Avant, D. (2005) "Private Security Companies", *New Political Economy*, 10(1): 121-131.

Avant, D. (2004) "The Privatization of Security and Change in the Control of Force", *International Studies Perspectives*, 5(2): 153-157.

Baylis, J. (2001) "International and Global Security in the Post-Cold War Era", (eds.) Baylis ve Smith, *The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations*, New York: Oxford University Press, 253-275.

Beck, U. (2011) "Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru", 1.Baskı, İstanbul: İhaki.

Bisley, N. (2007) "Rethinking Globalization", New York: Macmillan.

Chesterman, S. ve Lehnardt, C. (2007) "From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies", *Public Law & Legal Theory Research Paper Series*, Paper 55.

Chesterman, S. (2008) "Leashing the Dogs of War: The Rise of Private Military and Security Companies", *Public Law & Legal Theory, Research Paper Series*, 5(1): 36-45.

Creveld, M. V. (1999) "The Rise and Decline of State", Cambridge: Cambridge University Press.

Efegil, E. ve Musaoğlu, N. (2009) "Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri", *Akademik Bakış*, 2 (4): 1-24.

Enloe, C. (2006) "Manevralar", 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gathii, J. T. (2009-10) "Commercializing War: Private and Security Companies, Mercenaries and International Law", *Albany Law Schools, Legal Studies Research Paper Series*, 49.

Giddens, A. (1991) "The Consequences of Modernity", Stanford: Stanford University Press.

Gilpin, R. (2001) "Global Political Economy", Princeton, NJ: Princeton University Press.

Held, D. ve Megrew, A. (2007) "Globalization and Anti-Globalization: Beyond Great Divide", Polity Press.

Hirst, P., Thompson, G. ve Bromley, S. (2009) "Globalization in Question", Third Edition, Cambridge: Polity Press.

Kaldor, M. (2004) "New and Old Wars Organized Violence in a Global Era", Cambridge: Polity Press.

Kinsey, C. (2006) "Corporate Soldiers and Interinational Security" London: Routledge.

Kirshner, J. (2006) "Globalization and National Security", New York: Routledge.

Krasner, S.D. (1999) "Sovereignty: Organized Hypocrisy", Princeton: Princeton University Press.

Modelski, G., Devezas, T. ve Thompson, W. R. (2008) "Globalization as Evolutionary Process: Modeling Global Change", London: Routledge.

Pech, K. (1999) "Executive Outcomes – A corporate conquest", (eds.) Jakkie Cilliers ve Douglas Frase, Peace, Profit or Plunder? The Privatisation of Security in War-torn African Societies, Institute for Security Studies, 81-109.

Percy, S. (2009) "Private Security Companies and Civil Wars", *Civil Wars*, 11(1):57-74.

Ohmae, K. (1995) "The End of Nation State: The Rise Regional Economies", New York: The Free Press.

Ortiz, C. (2004) "Regulating Private Military Companies: States and the Expanding Business of Commercial Security Provision", in Kees van der Piji et.al. (eds.) *Global Regulation Managing Crises after the Imperial Turn*, New York: Palgrave Macmillan, 205-219.

Ortiz, C. (2010) "The New Public Management of Security: the Contracting and Managerial State and Private Military Industry", *Public Money& Management*, 30(1): 35-41.

Østensen, Å. G. (2011) "UN Use of Private Military and Security Companies Practices and Policies" SSR Paper 3, Geneva: DCAF Publication Series.

Ripsman, N. ve Paul, M. T. V. (2005) "Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis", *International Studies Review*, 7: 199-227.

Robertson, R. (1992) "Globalization", London: Sage.

Scholte, J. A. (2005) "Globalization: A Critical Introduction", Second Edition, New York: Palgrave Macvillan.

Schuurman, B. (2010) "Clausewitz and the New Wars Scholars", *Parameters*, Spring, 89-100.

Singer, W. P. (2001/2002) “Corporate Warriors: The Rise and Ramifications of the Privatized Military Industry”, *International Security*, 26(3): 1-46.

Singer, W. P. (2003) “Corporate Warriors: The Rise of The Privatized Industry”, Ithaca New York: Cornell University Press.

Singer, W. P. (2004) “The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where to Next?”, DCAF Policy Papers Series, Geneva.

Small, M. (2006) “Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa”, *Occasional Paper Series*: 1(2): 1-44.

Tangör, B. ve Yalçinkaya H. (2010) “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler”, *Uluslararası İlişkiler*, 7(25): 127-154.

Thomas, C. (2007) “Globalization and Human Security”, A.Mc. Grew& Nana K. Plow (eds.) *Globalization, Development and Human Security*, 107-131.

Walters, M. (1995) “Globalization”, London: Routledge.

Yalçinkaya, H. ve Türkeş, K.T. (2008) “Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(7): 55-89.

Yalçinkaya, H. (2006) “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, *SBF Dergisi*, 61(3): 247-277.

Zabcı, Ç. F. (2004) “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler”, *Mülkiye*, Cilt: XXVIII, 243: 21-48.

İnternet kaynakları:

Department of Defense USA, (2016) “Contractor Support of U.S. Operations in the Uscentcom Area of Responsibility”, http://www.acq.osd.mil/log/ps/.CENTCOM_reports.html/5A_July_2016_Final.pdf, (04.07.2018)

Elliott J. “How Many Private Contractors are there in Afghanistan?,” 10 Aralık 2009, <https://www.globalpolicy.org/empire/us-military-expansion-and-intervention/afghanistan/48537.html> (01.02.2016)

Global Policy Forum (2012) <https://www.globalpolicy.org/nations-a-states/private-military-a-security-companies/50225-pmscs-a-the-un.html>, (09.09.2016)

MPRI http://www.mpri.com/web/index.php/content/careers/mpri_locations/, (15.12.2018)

New York Times (2002) <https://www.nytimes.com/2002/10/13/business/america-s-for-profit-secret-army.html>, (10.01.2019)

Report of the Defense Science Board, “Task Force on Contractor Logistics In Support Of Contingency Operations,” Haziran 2014, http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/CONLOG_Final_Report_17Jun14.pdf, (10.10.2016)

U.S. Department of Defense, Secretary of Defense Ash Carter, News Transcript Remarks by Secretary Of Defense Ash Carter in a Media Availability, <http://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript-View/Article/873852/remarks-by-secretary-of-defense-ash-carter-in-a-media-availability>, (11.10.2016)

Thomas Gibbons-Neff, How Obama’s Afghanistan plan is forcing the Army to replace soldiers with contractors,” **The Washington Post**, <https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2016/06/01/how-obamas-afghanistan-plan-is-forcing-the-army-to-replace-soldiers-with-contractors/#comments>, (10.10.2016)

Türkiye Gazetesi, (2016) “Orta Doğu'yu özel ordular dizayn ediyor”, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/373003.aspx>, (28.05.2018)

UN (2017) Documents, List Of Peacekeeping Operations 1948 – 2017 https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/unpeacekeeping-operationlist_1.pdf, (15.12.2018)

Zenko M. (2015) “The New Unknown Soldiers of Afghanistan and Iraq,” Foreign Policy, <http://foreignpolicy.com/2015/05/29/the-new-unknown-soldiers-of-afghanistan-and-iraq/> (11.11.2018)

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE STRATEJİK ORTAKLIK KAVRAMI: AB-JAPONYA STRATEJİK ORTAKLIK ANLAŞMASI

Altuğ GÜNAR*

ÖZ

Avrupa Birliği stratejik ortaklık kavramına yönelik açık bir tanım ya da hukuki bir dayanak ortaya koymamıştır. Kavrama yönelik gelişmeler ilk kez somut bir şekilde 2003 yılında oluşturulan Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde ortaya çıkmış, Avrupa Birliği bazı ülkeleri stratejik ortak olarak adlandırmış, 2010 yılında Avrupa Konseyi tarafından stratejik ortaklığın önemine dikkat çekilmesi, stratejik ortaklık anlaşmalarına ve kavrama yönelik ilginin artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin 3. ülkeler ile yapmış olduğu stratejik ortaklık anlaşmaları çeşitli açılardan önem taşıyor bir niteliğe kavuşmuştur. Avrupa Birliği ile Japonya arasında gerçekleştirilen stratejik ortaklık anlaşması Avrupa Birliği'nin stratejik ortaklık anlaşmaları bağlamında gerçekleştirmiş olduğu iş birliğine oldukça önemli bir örnek teşkil etmekte, çeşitli krizler ile karşı karşıya olan Avrupa Birliği Japonya ile art arda yapılan stratejik ortaklık anlaşması ve diğer ayağı ekonomik ortaklık anlaşması ile büyük bir atılım yapmayı hedeflemektedir. Çalışmanın amacını stratejik ortaklık kavramının ele alınarak, örnek olarak Avrupa Birliği ile Japonya arasında gerçekleştirilen ortaklık anlaşmasını çeşitli boyutları ile analiz etmek oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle stratejik ortaklık kavramı ele alınarak teorik tartışmalara yer verilmiş daha sonra AB Japonya arasındaki anlaşma incelenmiştir. Sonuç olarak Stratejik Ortaklık mekanizması önemli bir dış politika aracıdır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Stratejik Ortaklık, Ticaret, Güvenlik, Japonya*
JEL Kodları: *F15, F50, F53,*

THE CONCEPT OF STRATEGIC PARTNERSHIP IN THE EUROPEAN UNION: EU-JAPAN STRATEGIC PARTNERSHIP AGREEMENT

ABSTRACT

The European Union has not provided a clear definition or legal basis for the concept of strategic partnership. The developments regarding the concept have first emerged in the European Security Strategy Document established in 2003, and the European Union has called some countries as a strategic partner. In 2010, the European Council pointed out the importance of strategic partnership and led to an increased interest in strategic partnership agreements and the notion. In this context, the strategic partnership agreements of the European Union with the third countries have become important in various aspects. The strategic partnership agreement between the European Union and Japan constitutes an important example of the European Union's cooperation in the context of strategic partnership agreements. The European Union which has faced with various crises aims to make a great leap with the strategic partnership and economic agreements signed successively with Japan. The aim of the study

* Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Merkez Kampüsü, 10200 Balıkesir/Bandırma, e-mail: agunlar@bandirma.edu.tr

is to analyse the partnership agreement between the European Union and Japan in various dimensions by considering the concept of strategic partnership. In this context, firstly, the concept of strategic partnership was discussed, theoretical debates were underlined and its meaning between the EU and Japan was analysed. Consequently, the Strategic Partnership mechanism is an important foreign policy instrument.

Key Words: *The European Union, Strategic Partnership, Trade, Security, Japan*

JEL Codes: *F15, F50, F53,*

1. GİRİŞ

Stratejik ortaklık (Strategic Partnership/SO) kavramı, Avrupa Birliği (AB) tarafından hukuki ya da siyasi bir düzeyde tanımlanmamış, AB'nin herhangi bir belgesinde ilgili kavrama yönelik net ve somut bir tanım ortaya konmamıştır. Ancak AB, 2003 yılında kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi (European Security Strategy/ESS) bağlamında AB'nin stratejik ortak olarak tanımladığı ve ülkeler ile karşılıklı ilişkileri geliştirmeyi amaçlamış olduğu bir dış politika aracı olarak da kabul edilen ilgili kavramın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir iş birliği süreci başlatmıştır.

AB mevzuatında açık bir şekilde tanımlanmayan, ancak ilk kez 2003 yılında ESS bağlamında ortaya çıkan kavram, 2010 yılında Avrupa Konseyi tarafından gündeme getirilerek, önemli bir dış politika aracı olarak kullanılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. AB'nin SO kavramını tanımlamamasına karşın, 2010 yılından itibaren SO doğrultusunda çeşitli ülkeler ile iş birliği anlaşmaları gerçekleştirerek çoğu alanda iş birliğine gitmesi SO kavramını AB bağlamında dikkat çekici niteliğe büründürmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen iş birliklerinin kapsamı ve stratejik ortak olarak seçilen ülkeler büyük önem taşımaktadır. Nitekim son dönemde de AB'nin Japonya ile gerçekleştirmiş olduğu stratejik iş birliği anlaşması dikkatleri üzerine çekmektedir.

Çalışmanın amacı, AB'nin SO kavramını ilgili tartışmalar çerçevesinde inceleyerek, AB ile Japonya arasındaki SO Anlaşması'nın örnek bir durum olarak boyutlarını analiz etmek oluşturmaktadır. Bu bağlamda 3 bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümü kavramsal tartışmalara, ikinci bölümü kavramın AB literatüründeki gelişimine, son bölümü ise AB ile Japonya arasındaki SO Anlaşması'nın boyutlarının analiz edilmesine ayrılmıştır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE STRATEJİK ORTAKLIK ARACI VE KAVRAMSAL BOYUT

SO kavramı, AB'nin her geçen gün daha fazla birbiri ile bağımlı hale gelen dünya ülkelerine yönelik olarak ortaya koymuş olduğu bir araç biçiminde kabul edilebilmektedir. Nitekim AB'nin SO aracı vasıtasıyla uluslararası alanda başat güçler olarak kabul edilen ülkeler ile ilişkilerini geliştirerek, AB değerlerini ve çıkarlarını uluslararası alanda korumak ve temsil edebilme yeteneğine kavuşmak istemektedir. AB'de SO'ların tam olarak bir tanımı yapılmamış olmakla birlikte, AB'nin SO'ler olarak kabul etmiş olduğu ortaklarına yönelik bir liste ya da kesin bir ortak ismi de verilmemektedir. Ayrıca

AB tarafından ortaya konmuş olan diğer kavramsal açılımlar düşünülmüş olduğunda SO'nun tanımlanmasına ilişkin ortak olarak ulaşılabilecek ve ortaya konulabilecek benzer bazı araçlardan ve değerlerden yoksun olduğu görülmektedir. Ancak AB'nin bazı ülkeleri SO olarak gördüğü ve sınıflandırmış olduğu somut bir şekilde bilinmektedir. SO'ların AB tarafından sınıflandırılmasına yönelik baz alınan temel nitelikler ve değerler, AB'nin iş birliği kurmuş olduğu ülkelere göre farklılık ve çeşitlilik teşkil etmektedir. Bu bağlamda da SO'nun AB tarafından kullanılmakta olan etkin bir politika aracı olup olmadığına yönelik önemli tartışmalar da bulunmaktadır. Nitekim AB'nin SO aracına yönelik olarak kabul etmiş olduğu tutum da büyük önem taşımakta, SO aracının başarıları ve belirlemiş olduğu amaçları AB'nin uluslararası alanda bir stratejik aktör olma hedefine hizmet etmektedir. Ancak genel olarak SO aracının ya da konseptinin AB açısından bir öncelik olduğuna, stratejik konulara odaklanıldığına, iş birliği anlaşmalarını barındırdığına ve küresel olarak çok taraflılığı teşvik ettiğine yönelik kabul gören bir uzlaşma bulunmaktadır. Bu bağlamda AB'nin SO'yu ileriki dönemlerde diğer ülkeler ile ilişkilerinde dış politikaya yönelik temel amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek adına başvuracağı ve sıklıkla kullanacağı görülmektedir (European Parliamentary Research Service, 2012).

Tablo 1. 2011 Yılına Göre Avrupa Birliği'nin Stratejik Ortaklıkları ve Bazı Göstergeler

Ülke İsmi	AB ile SO Gerçekleştirme Tarihi	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Trilyon Dolar)	AB'nin Toplam İhracatı İçerisindeki Payı	AB'nin Toplam İthalatı İçerisindeki Payı
Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	Gayri Resmi SO	15,094	%17	%11
Çin	2003 Ortak Zirve	7,298	%9	%17
Japonya	Gayri Resmi Zirve	5,867	%3	%4
Brezilya	2007 Ortak Zirve	2, 477	%2	%2
Rusya	Gayri Resmi Zirve	1, 858	%7	%12
Hindistan	2004 Ortak Zirve	1,848	%3	%2
Kanada	Gayri Resmi Zirve	1,736	%2	%2
Meksika	2008 Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi	1,115	%2	%1
Güney Kore	2010 Ortak Zirve	1,116	%2	%2
Güney Afrika	2007 SO Ortak Eylem Planı	408	%2	%1

Kaynak: European Parliamentary Research Service, 2012. (Yazar tarafından ilgili kaynakta yer alan tablo Türkçeye çevrilmiştir.)

Avrupa Konseyi 2010 yılının Eylül ayında SO'yu ilk defa AB gündemine getirmiş ve bir dış politika aracı olarak kullanılmasını tartışmaya açmıştır. Küresel gelişmeler ve gelişmeler açısından odağın Atlantik'ten Pasifiğe kaymış olduğu ilgili dönem içerisinde, SO kavramının tartışmaya açılması ve Avrupa Konseyi tarafından yeniden ele alınması AB'nin küresel konulardan geri kalmama ve küresel meydan okumalara karşı farklı şekilde cevap verme refleksinden kaynaklanmıştır. 2008 krizi sonrası AB'nin içinde yer almış olduğu ekonomik durum, Arap Baharı'na AB tarafından ciddi bir şekilde karşılık verilememesi, AB'nin çağdaş krizler karşısında bir kez daha oldukça kırılgan ve etkisiz olduğunu göstermiştir. Nitekim AB, belirtilen küresel olaylar eksininde kendisine yer bulabilmek ve etkili bir siyasi aktör olduğunu kanıtlamak amacı ile zamana ve enerjiye yatırım yapmayı öncelik olarak belirlemiş ve bu bağlamda da gelişmekte olan ülkeler ile SO bağlamında ilişkilerini yeni dünyanın yeni zorlukları ile mücadele edebilmek adına geliştirme yolunu tercih etmiştir. Bu nedenler ve mevcut gelişmelerin de bir sonucu olarak AB, 2011 yılı ile birlikte SO bağlamında 10 ülke ile iş birliğine girişmiştir (Renard, 2011: 3).

SO kavramının içeriğine yönelik olarak temel bir açıklama ya da tanım AB'nin ikincil mevzuatı içerisinde yer almamakla birlikte, SO'nun AB açısından AB'nin tüm dünya etrafında çıkarlarını ve değerlerini teşvik etmek ve korumak amacı ile kullanmış olduğu bir dış politika aracı olarak tanımlanması çok daha mantıklı görülmektedir (Cihelkova, Nguyen, Wozniakova, Strakova, 2017: 729). SO kavramının AB literatürü içerisinde gelişimine ve ortaya çıkışına yönelik olarak somut belgeler olmamakla birlikte AB'nin diğer ülkeler ile gerçekleştirmiş ve ismini SO olarak adlandırılmış olduğu çeşitli anlaşmalar doğrultusunda da SO kavramı ortaya çıkmakta ve tanımlanabilmektedir. Örnek olarak AB ile Çin arasında gerçekleştirilen SO Anlaşması'na bakılmış olduğunda, iki taraf arasındaki ilişkilerin 1985 yılına kadar geri gitmiş olduğu görülmekte, tarafların ekonomik ve iş birliği anlaşması bağlamında karşılıklı ticari ilişkileri geliştirdiği, AB'nin Ortak Ticaret Politikası bağlamında hareket ettiği ve siyasi diyalogun ise yıllık zirvelerde bir araya gelme şeklinde geliştirildiği görülmektedir. AB ile Çin arasında gelişen ve SO olarak sonuçlanan ya da adlandırılan ilişkilere yönelik gelişmeler, AB'nin 1995¹, 1998, 2000, 2001, 2003, 2006 yıllarında yenilemiş olduğu belgeler ile devam etmiş, taraflar arasındaki ilişki 1998 yılında "olgunlaşmış" olarak nitelendirilirken, 2003 yılında AB, Çin ile ilişkilerini "küresel ortaklık" olarak adlandırmıştır. AB, ilgili dönem içerisinde Hindistan ve diğer Güney Doğu Asya ülkeleri ile SO olarak isimlendirmiş olduğu anlaşmaları imzalamaya devam etmiştir. Bu bağlamda AB ile 3. ülkeler arasında kurulan ilişkiler içerisinde "ortaklık" ilişkilerinin yasal yapı bağlamında farklı şekillerde ortaya çıktığı ya da şekillendiği iddia edilebilmektedir. Aynı zamanda "ortaklık" kavramı AB literatüründe belirsiz/net olmayan bir anlama geldiği için, "ortaklık" olarak adlandırılan herhangi bir anlaşmanın önce AB mevzuatı içerisinde hangi politika başlığını temel aldığına bakılması ve bu bağlamda ilgili yasal temel ile ilişkilendirilerek SO olarak adlandırılan ya da "ortaklık" olarak isimlendirilen anlaşmaların doğalarına bakılması önem taşımaktadır (Sautenet, 2008: 10-11)

¹ Tinanamen Meydanı'nda meydana gelen olaylar sonrası AB tarafından ikili ilişkiler durdurulmuştur.

3. STRATEJİK ORTAKLIK KAVRAMININ AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARİHSEL GELİŞİMİ

SO konseptinin uluslararası iş birliği açısından büyük bir önem taşıdığı iddia edilmekte ve bu bağlamda da AB tarafından SO'nun operasyonel anlamda kullanılmış olduğu da belirtilmektedir. SO kavramının AB'de somut bir şekilde olmasa da ilk kez 1998 yılında AB ile Rusya arasındaki ilişkileri tanımlamak için kullanılmış olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda AB'li liderler Rusya'yı AB'nin "stratejik ortağı" olarak tanımlamış, ülkenin karşı karşıya olduğu sorun ve problemlerin çözümünde destek verme ve yardım sağlama konusunda istekli olmuştur. Nitekim "Stratejik Ortak" kavramı AB tarafından kullanılmış olduğunda görülmektedir ki AB, Kanada başta olmak üzere ABD ve Japonya ile oldukça kapsamlı işbirlikleri geliştirmiştir. 2003 yılında AB, kabul etmiş olduğu ESS'de² somut ve açık bir şekilde ABD ile olan ilişkilerini "yeri doldurulamaz" şeklinde tanımlamış ve AB ile ABD'nin dünyanın istikrarı için vazgeçilmez güçler olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda ilgili belgede AB'nin Kanada, Çin, Japonya ve Hindistan gibi ülkeler ile daha ileri stratejik ilişkiler geliştirmesi gerektiği ortaya koyulmuş ve bu yolla küresel olarak AB değerlerinin paylaşılması ve desteklenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. AB yeni SO'lar oluştururken, belirtilen ortaklık anlaşmalarının eski yapısı üzerinde de değişikliğe gitmiştir. Lizbon Antlaşması ile birlikte AB dolaylı bir şekilde "ortaklık" olarak adlandırmış olduğu iş birliği girişimlerine yasal bir temel hazırlamıştır. Lizbon Antlaşması'nın 21. ve 21. maddeleri³ "ortaklık" kurmanın gerekli olan kriterlerini belirtmekle birlikte, Avrupa Konseyi'nin AB'nin stratejik hedef ve amaçlarını belirleyebileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim Lizbon Antlaşması'nın 2009 yılında yürürlüğe girmesinin hemen ertesinde AB'nin SO'ları ciddi şekilde ele almaya başlamış olduğu düşünüldüğünde, AB tarafından SO'lara verilen önem somut bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Pallasz, 2015: 4-5).

SO konsepti bağlamında AB tarafından gerçekleştirilen anlaşmalar ve diğer eylemler göz önünde bulundurulduğunda, gerçekten AB tarafında somut bir şekilde SO'nun tanımına ilişkin bir belge bulunmamaktadır. Nitekim görüldüğü üzere AB'nin değişen doğası gereği, entegrasyonu değiştiren/şekillendiren içsel etmenler ve küresel zorluklar AB SO'larının de gerçekleştirilme biçimlerini etkilemektedir. AB tarafından gerçekleştirilen SO'ların bazılarının oldukça kapsamlı olarak düzenlenmiş olduğu ve resmi bir metni temel aldığı bilinmekle birlikte, bazı SO'lar ise kapsamlı olarak gerçekleştirilmemektedir. Örneğin AB ile Çin arasında gerçekleştirilmiş olan SO, normal ve sıradan bir ticaret ve iş birliği anlaşmasının ötesinde, küresel nitelik taşıyan siyasi ve güvenlik bağlamında ortaya çıkan zorluklara karşı birlikte hareket etmeyi ve iş birliğini teşvik eden bir SO niteliğinde olma amacına yönelik gerçekleştirilmiştir (Maher, 2016: 956). AB'nin SO'lara yönelik olarak hala en ideal "ortaklık" şeklini arayış içerisinde olduğu ve SO kavramı ve konseptini resmileştirmeden en iyi ortaklık

² Aynı belge AB'nin Rusya ile oldukça yakın şekilde ilişki kurmasını ve kapsamlı bir iş birliği geliştirmesinin zorunluluğunu ortaya koyarak, Rusya'nın AB'nin güvenliği, refahı ve ortak değerleri açısından oldukça önemli bir stratejik ortak olduğunun altını çizmiştir.

³ İlgili maddeler Lizbon Antlaşması'nın birinci bölümünü teşkil eden Avrupa Birliği Antlaşması/ABA'nın "Birliğin Dış Eylemine İlişkin Genel Hükümler ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Özel Hükümler" başlığı altında yer almaktadır.

prosedürlerini içeren ideal bir araç oluşturma arayışı ve gayreti içerisinde olduğu açık bir şekilde görülmektedir (Pallasz, 2015: 5).

2009 yılında imzalanmış olan Lizbon Antlaşması ile oluşturulan AB Yüksek Temsilcilik müessesinin SO'lar bağlamında öne çıkacağı ve Yüksek Temsilci'ye önemli bir rol verileceği de ciddi şekilde mevcut tartışmaların merkezinde bulunmaktadır. Nitekim AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, ortaklıkların AB'nin söz sahibi olmak istemiş olduğu bir dünyada oldukça önemli olduğunun altını çizmesi ve AB'nin ortaklıklar inşa etmesinin DNA'larında bulunduğunu belirten⁴ yaklaşımı, SO'nun önemini vurgular niteliktedir. 21. yüzyılın 2. on yılında AB'nin kendisini oldukça çok merkezli bir dünya karşısında bulması, birliğin siyasi, ekonomik ve ticari nedenler ile mecburi köprüler ve ilişkiler geliştirmesini teşvik etmiştir. 2008 krizinin etkileri ve diğer faktörler AB'nin ciddi şekilde küresel zorluklara karşı koyma kabiliyetini azaltmış, bu durum Lizbon Antlaşması ile tersine çevrilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda da SO'ların önemi AB açısından daha fazla artmıştır. 2010 yılında Avrupa Konseyi sonuç bildirgesinde SO'nun AB açısından önemli bir araç olduğu vurgulanmış, Avrupa'nın Geleceği Grubu'nun Sonuç Raporu'nda AB'nin kurmuş olduğu ilişkileri SO'lar vasıtasıyla çok daha etkin bir şekilde yöneteceğine dikkat çekilmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrası, Irak müdahalesi AB'nin, güvenlik bağlamında harekete geçmesi ile sonuçlanmış ve bazı ülkeler AB tarafından stratejik ilişki kurulan ortaklar olarak addedilmiştir.⁵ AB'nin çok kutuplu dünyada ESS bağlamında oluşturulan SO'ları, küresel bir aktör olma iddiasını korumak ve güçlendirmek, aynı zamanda da uluslararası alandaki kilit aktör ve örgütler ile ilişkilerinin dinamikliğini korumak adına kullanmakta olduğu belirtilmektedir. Ancak daha öncede ifade edilmiş olduğu gibi SO'ların gelişmekte olan önemi bağlamında AB tarafından ortaya konmuş olan somut ve net bir tanımlama bulunmamakta ya da yasal ve siyasi düzeyde bir dayanak yer almamaktadır. Bu nedenle de SO'ların genel olarak sui generis bir şekilde AB tarafından muhatap alınan ülke ile gerçekleştirildiği iddia edilebilmektedir (Ferreira-Pereira ve Vieira, 2016: 3-4).

SO'nun kavramsal olarak ortaya konmasına yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalar, AB'nin SO'ları ilgili taraf ülke ile yapma biçimlerinden yola çıkarak genel bir çerçeve çizme eğiliminde olmaktadır. Bu bağlamda da SO'ların genel olarak bir AB dış politika aracı olarak ele alınması ile sonuçlanmaktadır (Ferreira-Pereira ve Vieira, 2016: 5).

SO'nun anlaşılabilmesi için oldukça farklı yaklaşımlar da kabul edilmiştir. Bu bağlamda SO'nun çok katmanlı bir şekilde ele alınmasının gerekliliği vurgulanmakta ve dar bir şekilde tanımlanmasından kaçınılmasının gerektiği belirtilmektedir. Nitekim SO'ların dar bir şekilde yorumlanmasının gerçekleştirilen iş birliklerinin diğer boyutlarını göz önünde bulundurmaması, sadece belirli bir konuya

⁴ Mogherini tarafından yapılan konuşma metni için bkz; European Union (2015), "Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the EUISS Annual Conference", <https://europa.eu/globalstrategy/fr/node/30>, (20.12.2018).

⁵ İlgili ülkeler; Kanada, Çin, Hindistan, Japonya, Rusya ve ABD olarak 2003 yılında kabul edilmiştir. 2008 yılında kabul edilen ESS'nin uygulanmasına ilişkin rapor ile birlikte Güney Afrika, Brezilya ve Meksika, 2010 yılında ise Güney Kore stratejik ortak olarak kabul edilmiştir.

odaklanması gibi sonuçları olmaktadır. Bu yaklaşımdan yola çıkılmış olduğunda AB tarafından gerçekleştirilen SO'ların çok düzeyli/katmanlı ve amaçlı, iki taraflı ve çok taraflı amaçları olan ve iki taraf arasındaki ilişkileri pragmatik bir şekilde daha üst düzeye taşıyan iş birliği anlaşmaları olarak tanımlamak çok daha makul bir tanım ortaya koymaktadır. Belirtilen tanım bağlamında da SO'ların ilk amaçları küresel zorluklar karşısında AB'nin küresel aktörlüğünü desteklemek olarak ortaya çıkmaktadır (Grevi, 2016: 163). Belirtilen tüm faktörler dikkate alınmış olduğunda SO'nun temel ve en önemli amaçların sürdürülmesi adına karşılıklı olarak gerçekleştirilen anlaşmalar olduğu belirtilebilmektedir. AB, ESS ile birlikte oldukça kapsamlı bir güvenlik stratejisi hazırlamış ve temel olarak üç amaç ortaya koymuştur. Güvenlik tehditlerinin hedeflenmesi ve belirlenmesi, iyi komşuluk ilişkilerinin oluşturulması, güvence altına alınması ve iyi yönetilmesi ve çok taraflılığın güçlendirilmesi, ESS'de 3 temel öncelik olarak belirlenmişken, 2008 yılında ESS'nin uygulanmasına yönelik raporda ise, iklim değişikliği, enerji güvenliği ve küresel ortaklıkların altı çizilmiştir. Ancak 2008 küresel ve finansal krizinin tüm dünyayı özeldense AB'yi ciddi şekilde etkilemiş olması, küresel ekonomik büyümenin teklemesi, AB'nin ESS gibi belirli amaçları olan bir metinden daha esnek, çok taraflı ve karşılıklı ilişkilerin kurulmasını sağlayacak mekanizma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda SO'lar yeniden düşünüldüğünde belirli bir amaç ve hedefler listesine sahip olmayan daha esnek ve stratejik hedefleri öne çıkaran iş birlikleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Grevi, 2010: 3). Böyle bir tanım SO'ların çıktılarını odaklanarak yapılmakta ve SO'ların daha öncede belirtilmiş olduğu gibi, 3. tarafa özel (tailor-made) şeklinde gerçekleştirilmiş olduğu iddiasını desteklemektedir.

SO'nun kavramsal olarak ortaya konulmasına ilişkin AB mevzuatı incelenmiş olduğunda SO'nun temelinde herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır. Bu bağlamda SO'ların günümüzde olgun düzeye erişmemiş özel bir amaca hizmet eden anlaşmalar olduklarına da dikkat çekilmektedir. Nitekim AB tarafından yapılan bazı SO'ların "stratejik" olarak adlandırılmış olsa da stratejik nitelikten yoksun olduklarına ilişkin tartışmalar mevcuttur. Bu bağlamda seçilen her bir ortağın eşit bir biçimde AB açısından stratejik değere sahip olmadığı, AB'nin ortakları ile ciddi bir şekilde stratejik konularda iş birliği gerçekleştirmediği, SO anlaşmalarının taraflar arasında herhangi bir kurumsal ve yapısal bir ilişki kurmadığı ya da tesis etmediği ve AB'nin kendisini bir stratejik ortak olarak görmediği, SO'lara getirilen en ciddi eleştiriler olarak öne çıkmakta ve SO'ların tanımını güçleştirdiği gibi entegrasyonu da küresel düzeyde zayıflatmaktadır. AB tarafından bu tür anlaşmalara SO isminin verilmesi, AB'nin karşılıklı ve küresel düzeyde ilişkilerini dönüştürmede uğradığı başarısızlığı maskeleyen amacını taşımaktadır (Renard, 2013: 312).

AB tarafından gerçekleştirilmiş olan SO anlaşmalarının sınıflandırılmasına yönelik de tartışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda SO'ların coğrafi olarak sınıflandırılması genel olarak kabul görmekte, bir diğer ifade ile coğrafi olarak sınıflandırılan SO'lar kendi içlerinde daha anlamlı görünmektedir. SO'lar 2 ayrı sınıfa tabii olmaktadır. Bölgelerarası SO'lar olarak adlandırılmış olan birinci sınıf içerisindeki SO'lar kalkınma odaklı olmak üzere; AB ile Latin Amerika Ülkelerini, AB ile Akdeniz Ülkelerini, AB

ile Afrika Ülkelerini ve AB ile Akdeniz Ülkelerini kapsamaktadır. Karşılıklı SO'lar olarak isimlendirilen ve kendi içerisinde de 2'ye ayrılan sınıflandırma içerisinde birinci alt grup yükselen güçlere odaklanmış olarak Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika, Güney Kore ve Meksika'yı kapsarken, ikinci alt grup geleneksel küresel liderler ismi ile; ABD, Japonya, Rusya ve Kanada'yı içermektedir (Sautenet, 2016: 124).

AB SO'larının tanımlanmasına yönelik olarak ortaya konulan diğer yaklaşımlar, SO'ların kapsamış olduğu siyasi, diplomatik, kurumsal, stratejik ve güvenlik ile alakalı konular bağlamında şekillenmekte, bu noktada da ilgili yaklaşımlar SO'ların pozitif ve negatif yönlerini öne çıkaran yaklaşımlar olarak isimlendirilmektedir. Pozitif açıdan SO'ları ele alan yaklaşımlar genel olarak SO'ların AB mevzuatında somut bir şekilde tanımlanmamış olan bir araç olmasının, pozitif sonuçlarını gölgelemelerine sebep olmaması gerektiğini belirtmektedir. Nitekim SO'ların bu bağlamda öne sürülecek olan en önemli çıktılarının stratejik diplomasi ve gelişmekte olan küresel güçler ile olan ilişkilerde oynamış olduğu roller olduğunun altı çizilmektedir (Ferreira-Pereira ve Vieira, 2016: 6). SO'lar ile birlikte AB'nin elde etmiş olduğu önemli kazanımların başında taraflar arasındaki farklılıkların göz önünde bulundurularak önceliklerin belirlenmesi ve belirli konulara odaklanması ile ortaya konan bir anlaşma bağlamında hareket edilmesi gelmektedir. Bu şekilde taraflar bir SO anlaşması imzalamış olduklarında devlet başkanları düzeyinde bir araya gelmekte ve ilişkilerin boyutları değişmektedir. Devlet başkanları ya da yetkililerinin bir araya gelmiş olduğu ilgili zirvelerde SO'nun nasıl bir şekil alacağı ve gelecekte nasıl bir temelde taraflar arasında gelişeceğine yönelik somut kararlar alınmakta ve taraflar arasındaki ilişkiler derinleşmektedir (Allen ve Smith, 2012: 5).

SO'ların sonuçları açısından pozitif çıktılara sahip olduğunu belirten yaklaşımlar tarafından ortaya konulan bir diğer iddia ise AB'nin SO bağlamında küresel yönetim ve barışı koruma faaliyetleri kapsamında küresel düzeni korumayı teşvik ettiğine dayanmaktadır. Bu bağlamda AB'nin Brezilya, Meksika, Güney Kore, Güney Afrika gibi ülkeler ile SO aracılığı ile ilişki kurması ve küresel düzeyde etkin bir şekilde çok yanlılığı savunması belirtilen iddianın temelini güçlendirmekte, AB'nin bir anlamda küresel çok taraflı ilişkilere ve küresel düzene yatırım yaptığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Aynı zamanda AB'nin SO'ları model bir güç olarak algılanması bağlamında kullandığına dikkat çekilmektedir. AB, ekonomik, diplomatik ve ticari bir karşılık verme bağlamında 3. ülkelerin taklit edici davranış sergileyeceğini düşünerek 3. ülkeleri SO'lar bağlamında stratejik bir ortak olarak değerlendirme eğilimine girmekte ya da SO olarak değerlendirilen ülkelerin AB modelini taklit ederek AB'nin kural ve hükümlerine açık bir şekilde uyumlaşma sürecini başlatacaklarını ve AB'li değer, kural ya da normları uygular ve benimser hale geleceklerini düşünmektedir. Fakat SO'ların negatif yönlerine odaklanan çalışmalar ve eleştirel yaklaşımlar, SO'ların AB'nin küresel ve bir güvenlik aktörü olmasına ne kadar olumlu katkı yapacağını sorgulamakta ve SO'ların bir dış politika aracı olarak somut ve olumlu çıktılardan yoksun olduğunu belirtmektedirler (Ferreira-Pereira ve Vieira, 2016: 6).

AB tarafından gerçekleştirilen SO'lar Birlik mevzuatında tanımlanmadıkları ya da stratejik olarak isimlendirilen ilişki türüne ilişkin herhangi somut bir açıklama yer almadığı için oldukça fazla eleştiri almaktadır. Nitekim SO'ların olumlu yönlerine odaklanmış olan çalışmalar, bir dış politika aracı olarak AB'nin küresel düzeni koruma ve çok taraflılığı teşvik etme bağlamında gelişmekte olan ülkeleri yanına alarak dünya düzenine yatırım yapmış olduğunu belirtmektedir. AB'nin SO düzleminde ilişki kurmuş olduğu Japonya ile yapmış olduğu anlaşma çoğu yönü ile dikkatleri üzerine çeker niteliktedir. Bu bağlamda Japonya ile AB arasındaki SO'nun incelenmesi, AB'nin SO'ları hangi amaçla kullandığı ve belirli ülkeleri neden stratejik olarak belirleyip, farklı bir araç ile karşılıklı ilişki tesis etmiş olduğu sorularına cevap vermesi açısından önem taşımaktadır.

4. AVRUPA BİRLİĞİ JAPONYA STRATEJİK ORTAKLIK ANLAŞMASI VE BOYUTLARI

AB ile Japonya arasında 25 Nisan 2018 tarihinde sonuçlandırılan SO Anlaşması'na⁶ yönelik görüşmeler 2013 yılında başlamış, 5 senelik karşılıklı müzakereler sonucunda AB ile Japonya arasında 17 Temmuz 2018 tarihinde gerçekleştirilen Zirve'de taraflar, SO Anlaşması'nı imzalamışlardır. AB'nin Japonya ile müzakere etmiş ve sonuçlandırmış olduğu Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nın⁷ (*Economic Partnership Agreement/EPA*) yanı sıra ilişkileri daha stratejik bir boyuta taşımış olduğu belirtilmiştir. Japonya ile gerçekleştirilen SO ile birlikte, siyasi ve sektörel bazda ciddi iş birliğine gidileceği vurgulanmış ve çağın küresel zorluklarına küresel ve bölgesel düzeyde ortak bir şekilde cevap verileceğine ve ortak hareket edileceğine yönelik anlaşma sağlanmıştır. AB ile Japonya arasında gerçekleştirilen SO bağlamında, siber suçlar, felaket yönetimi, enerji güvenliği, iklim değişikliği ve yaşanan nüfus konuları temel sorunlar olarak belirlenmiştir (European Commission, 25.12.2018).

AB ile Japonya arasındaki ilişkilerin temeli 1959 yılına kadar geri götürülebilmektedir. 1959 yılında Avrupa Toplulukları'na ilk Japonyalı temsilcinin akreditasyonu gerçekleştirilmiş, 1974 yılında Avrupa Toplulukları, Japonya'da bir delegasyon kurmuş ve 1987 yılında AB Japonya Endüstriyel İş Birliği Merkezi kurulmuştur (Berkofsky, 2017: 3). Lahey Deklarasyonu, AB ile Japonya arasındaki ilk karşılıklı zirve olması açısından önem taşımaktadır. Tarafların arasındaki karşılıklı ilişkiler daha sonra 2001 yılında ortak eylem planının kabul edilmesi ile daha fazla derinleşmiş ve 2003 yılında AB, Japonya'yı bir stratejik ortak olarak adlandırmıştır. 2001 yılında taraflar arasında kabul edilen ortak

⁶ Anlaşma metni için bkz; EUR-Lex (2018), "Strategic Partnership Agreement Between The European Union and Its Member States, Of The One Part, and Japan, Of The Other Part", <https://www.mofa.go.jp/files/000381942.pdf>, (15.12.2018).

⁷ AB ile Japonya arasındaki Ekonomik Ortaklık Anlaşması'na ilişkin görüşmeler 2013 yılında başlamış ve Avrupa Komisyonu tarafından başlatılan görüşmelerin nihayetinde, 6 Temmuz 2017 tarihinde bir anlaşma üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Taraflar arasındaki görüşmeler, 8 Aralık 2017 tarihinde sonlanmış ve Avrupa Parlamentosu, Aralık 2018 tarihi ile birlikte anlaşmaya onay vermiştir. AB Japonya Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nın 1 Şubat 2019 tarihi ile birlikte yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte ticaret önündeki engellerin kaldırılması, küresel ticaretin tarafların değerleri bağlamında şekillendirilmesi ve dünyanın en büyük ekonomilerine korumacılığa karşı olarak güçlü bir mesaj verilmesi hedeflenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; European Commission (2018), "EU-Japan Economic Partnership Agreement", <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-japan-economic-partnership-agreement/>, (25.12.2018).

eylem planı⁸ ile birlikte bilim ve teknoloji, cezai konular, gümrük konuları, füzyon enerjisine yönelik araştırma, nükleer enerjinin barışçıl kullanımı, rekabet karşıtı faaliyetler ve termonükleer füzyon konularında iş birliğine gidilmesi üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Belirtilen iş birliği alanlarının yanında AB ve Japonya Endüstriyel İş Birliği Merkezi kurulmuş ve böylece Japon ve AB’li araştırmacıların birlikte yer alacakları ve taraflar arasında akademik ilişkilerin oluşturulmasına yönelik oldukça önemli bir adım atılmıştır (European Parliament, 2018: 2-3).

17 Temmuz 2018 tarihinde Tokyo’da gerçekleştirilen AB Japonya zirvesi tarafların arasındaki ilişkilerin seyrini değiştiren iki önemli anlaşmanın üzerinde uzlaşmaya varılması ile sonuçlanmıştır. AB ile Japonya arasında imzalanmış olan EPA ile birlikte tarifelerin %99 oranında kaldırılması üzerinde uzlaşmaya varılmış, SO Anlaşması kapsamında ise ticaretin yanında tarafların güvenlik ve savunma, enerji ve iklim ve karşılıklı nüfus hareketliliğinin sağlanması üzerinde mutabık kalınmıştır. SO Anlaşması ile birlikte AB ve Japonya, iklim değişikliğine yönelik Paris Anlaşması’na bağlılıklarını ortaya koymuş, Kore Yarımadası’nın nükleer silahlardan arındırılmasına yönelik çeşitli konular üzerinde iş birliğine gidilmesine ve İran Nükleer Anlaşması’nın ortak olarak desteklenmesine karar vermiş ve taraflar karşılıklı olarak güvenli veri transferi konusunda anlaşmaya vararak, küresel düzeydeki en büyük güvenli veri transferi bölgesini oluşturmuşlardır. SO Anlaşması’nda öne çıkan bir diğer nokta ise dış ve güvenlik politikası olmuş, bu bağlamda da en öncelikli konu Kore Yarımadası’nın nükleer silahlardan arındırılması ve Kuzey Kore tarafından sürdürülen nükleer ve balistik füze programlarının sonlandırılması olduğu üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. İran Nükleer Anlaşması’nın ve Ukrayna’nın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün desteklenmesi, gerçekleştirilmiş olan SO Anlaşması kapsamında üzerinde uzlaşılan diğer konuları oluşturmaktadır (European Council, 2018).

SO Anlaşması’nın AB ile Japonya arasındaki ilişkileri geçmişte olduğundan daha iyi bir düzeye çıkaracağı, yapılan anlaşmanın kapsam ve niteliğinde somut bir şekilde kendisini göstermektedir. Ancak SO’nun Japonya’nın güvenlik ve savunma bağlamında karşı karşıya kaldığı sorunları çözmesini, bölgede Kuzey Kore’nin kontrolsüz güç gösterilerine engel olmasını, Güney Çin Denizi’ndeki gerilimi engellemesini ya da ortadan kaldırmasını beklememek gerekmektedir. Bunun yanında SO Anlaşması’nın Japonya’ya oldukça önemli bir küresel ortak kazandırdığı ve anlaşmanın kapsadığı alanlar bakımından ülke için oldukça moral verici olduğu önemli bir gerçektir. Bu bağlamda Japonya, ABD Başkanı Donald Trump’ın, ABD’yi Japonya ve diğer 10 Asya Ülkeleri ile yapılması düşünülen Trans Pasifik Ortaklık Anlaşması (TransPacific Partnership Agreement) dışında tutması, Singapur’da ABD ile Kuzey Kore arasında gerçekleşen ABD-Kuzey Kore Zirvesi, Kuzey Kore ile Güney Kore’nin bir araya gelerek diplomatik ilişkileri güçlendirmesi, Çin’in Kuzey ve Güney Kore arasındaki ilişkilerin yakınlaşmasına verdiği desteği belirtmesi ve Kuzey Kore ile ekonomik ilişkilerini geliştirme adına söz

⁸ AB ile Japonya arasındaki eylem planına ulaşmak için bkz; Ministry of Foreign Affairs of Japan (2014), “An Action Plan for EU-Japan Cooperation European Union-Japan Summit Brussels 2001”, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/action0112.html>, (15.12.2018).

vermesine seyirci kalmış ve kendisini meydana gelen olaylar bağlamında bölge içerisinde yalnız bulmuştur. Buna karşın Japonya, Kuzey Kore'ye yönelik olarak yaptırımlarını sürdürmeyi savunmakla birlikte Güney Çin Denizi'nde Çin'i kontrol altında tutmaya gayret gösterirken, Vietnam ile 6 savunma politikası diyalogu gerçekleştirmiştir (Harth, 2018). Japonya'nın dış güvenlik ve savunma bağlamında karşılaşmış olduğu tüm durumlara ek olarak ilgili süreç içerisinde bölgesinde ciddi şekilde yalnız kalması düşünülmüş olduğunda, SO Anlaşması'nın gerçekleştirilmesi ile AB gibi ekonomik bir gücün desteğinin alınması, mevcut gelişmelerin dengelenmesi bakımından Japonya için büyük önem taşımaktadır.

AB'nin 2016 yılından beri karşı karşıya kalmış olduğu ve sürecin tam anlamı ile yılan hikayesine döndüğü, AB'li liderlerin bir an önce sonuçlanmasını istediği Brexit süreci açısından da Japonya ile gerçekleştirilen SO ve EPA büyük önem taşımaktadır.

2016 yılında Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasına ilişkin referandum sonrası başlayan Brexit süreci Japonya tarafından da oldukça büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır. Brexit sonrası, Asya Ülkeleri için Avrupa'ya bir giriş kapısı olarak nitelendirilen Birleşik Krallık'ın önemi azalmış, Asyalı ülkeler ve özellikle Japonya, AB ile ilişkilerini oldukça üst seviyeye çıkarma gayretine girmiştir. Bu bağlamda da AB ile Japonya arasında son aylarda yakınlaşan ilişkiler oldukça dikkat çekici olmakla birlikte SO ve EPA formunda anlaşmalarla her iki taraf küresel anlamda karşılıklarına çıkan zorluklara cevap verme eğilimi göstermektedir (Angelescu, 2018) Bu noktada Brexit süreci, AB ile Japonya arasında gerçekleşen SO için bir katalizör görevi niteliğine sahip olduğu iddia edilmektedir.

Japonya Başbakanı Abe'nin temel önceliği olarak bilinen dış ve güvenlik politikası açısından SO'nun oldukça önemli bir yerde olduğu da görülmektedir. Abe'nin, AB ile üzerinde uzlaşılan SO bağlamında uluslararası güvenlikte Japonya'nın konumu ve rolünü güçlendirmek istediği ve SO ile kapsamlı bir iş birliği sürecine girmiş olduğu da dikkatleri çekmektedir (Danks, 2011).

AB ile Japonya arasında imzalanmış olan SO, taraflar arasında gerçekleştirilen 13 turun sonucunda nihayete erebilmiştir.⁹ AB ile Japonya arasında gerçekleştirilmiş olan SO'nun içeriğine bakılmış olduğunda oldukça kapsamlı başlıklardan oluşan 51 maddelik bir metin hazırlanmış olduğu görülmektedir. Anlaşmanın ilk 41 maddesi taraflar arasında üzerinde uzlaşılan iş birliği alanlarını düzenlemekte ve kapsamaktadır. SO'nun ilk 10 maddesi oldukça önemli ve dikkat çekici başlıklardan meydana gelmektedir. Bu bağlamda AB ile Japonya'nın; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlükler, barış ve güvenliğin teşvik edilmesi, kriz yönetimi, kitle imha silahları, silahlanmanın önüne geçilmesi, uluslararası niteliğe sahip ciddi suçlar ve Uluslararası Ceza Mahkemesi ile alakalı konularda, terörle mücadele, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer risklerin azaltılması,

⁹ AB Japonya SP Anlaşması'na ilişkin görüşmelerin ayrıntıları için bkz; Ministry of Foreign Affairs of Japan (2018a), "Japan-EU Strategic Partnership Agreement (SPA)", https://www.mofa.go.jp/erp/ep/page22e_000707.html, (15.12.2018). Ayrıca Japonya Dışişleri Bakanlığı'nın AB Japonya ilişkileri hakkındaki internet sayfası için bkz; Ministry of Foreign Affairs of Japan (2018b), "Japan-EU Relations", <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/index.html>, (15.12.2018).

Birleşmiş Milletler'in (United Nations/UN) reformu, uluslararası ve bölgesel bağlamda iş birliği gibi konu başlıklarında kapsamlı bir iş birliği anlaşması imzalamış oldukları görülmektedir (EUR-Lex, 2018).

Tablo 1. Avrupa Birliği Japonya Stratejik Ortaklık Anlaşması Kapsamı

Paylaşılan Değer ve İlkelerin Teşviki	UN Sisteminin Reformu, Uluslararası ve Bölgesel İş Birliği	Gümrük ve Vergilendirme
Barış ve İstikrarın Teşviki	Kalkınma Politikası	Turizm
Kriz Yönetimi	Felaket yönetimi ve İnsani Eylem	Bilgi Toplumu
Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi ve Silahsızlanma	Ekonomik ve Finansal Politika	Tüketici Politikası
Geleneksel Silahların Kontrolü	Bilim Teknoloji ve Yenilik	Çevre
Ağır Suçların Soruşturulma ve Kovuşturulması	Ulaşım	İklim Değişikliği
Terör ile Mücadele	Uzay	Kentsel Politika
Kimyasal Biyolojik Radyolojik ve Nükleer Risklerin Azaltılması	Endüstriyel İşbirliği	Enerji
Tarım	Balıkçılık	Denizcilik
İstihdam ve Sosyal Konular	Sağlık	Hukuki İş Birliği
Yolsuzlukla Mücadele ve Organize Suçlar	Para Aklama ve Finansal Terörizm ile Mücadele	Uyuşturucu ile Mücadele
Siber Meseleler	Yolcu Kayıtları	Göç
Kişisel Verilerin Korunması	Eğitim	Gençlik ve Spor
Kültür		

Kaynak: Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2018c. (Yazar tarafından ilgili kaynakta yer alan tablo Türkçeye çevrilmiştir.)

5. SONUÇ

SO kavramı AB literatüründe somut ve net olarak tanımlanmamaktadır. Kavrama yönelik ilk somut gelişmelerin uluslararası ilişkilerin seyrini değiştiren 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen İkiz Kule Terör saldırıları sonrası AB tarafından 2003 yılında kabul edilen ESS bağlamında ortaya konmuş olduğu bilinmektedir. İlgili belge içerisinde AB bazı ülkeler ile ilişkilerini “stratejik” olarak adlandırmış ve ortaklık ve iş birliğinden bahsetmiştir. 2008 yılında yine AB tarafından hazırlanmış olan ESS’nin uygulanmasına ilişkin rapor ile birlikte iklim değişikliği, enerji güvenliği, küresel ortaklıkların yapılmasına ilişkin çeşitli önceliklerin altı çizilmiştir. Ancak 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik ve finansal kriz ve ardından yaşanan diğer gelişmeler, AB’nin ESS’den çok daha esnek, hızlı ve dinamik olan mekanizmalara olan ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu noktada AB tarafından SO anlaşmaları olarak gerçekleştirilen mekanizma ya da iş birliği modelleri ciddi şekilde öne çıkmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Temel olarak SO’ların belirli bir amaç listesine dayanmadığı daha esnek ve ilgili tarafa özel olarak şekillendirilen anlaşmalar olarak karşımıza çıkmış olduğu görülmektedir.

SO’ların kavramsal olarak mevzuat içerisinde herhangi bir tanımdan yoksun olmaları AB tarafından kullanılan bu iş birliği yönteminin çeşitli eleştirilere maruz kalması ile sonuçlanmıştır. SO’yu ele alan çoğu çalışma, kavramın somut ve mevzuat içerisinde bir tanımdan yoksun olmasını ciddi bir eksiklik olarak görmekle birlikte, AB’nin neyi stratejik olarak gördüğü ya da görmediğini ve neden bu iş birliği anlaşmalarına stratejik olarak isim verdiğinin anlaşılmadığını belirtmektedir. Genel olarak bir dış politika aracı olduğu yönünde eğilim bulunan SO’ların AB’nin dış politika konusunda ne kadar zayıf olduğu ve stratejik kavramının AB’nin bu zayıflığını gölgelemek adına kullanılmış olduğu da bu bağlamda iddia edilmektedir.

SO’ları negatif yönleri ile ele alan çalışmaların aksine pozitif yönlerini öne çıkaran çoğu çalışma, SO’lar ile birlikte AB’nin küresel düzeyde çok taraflılığı, korumacılığa karşı serbestliği ve şeffaflığı, AB’li değerleri karşılıklı ilişki kurulan 3. tarafa belirli ekonomik bir ödül verilerek empoze edilmiş olduğunu bu durumun da AB’nin küresel bir aktör olma yolundaki iddiasını güçlendirdiğine dikkat çekmektedir.

Japonya ile AB arasında gerçekleştirilen SO çoğu açıdan dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. AB tarafından gerçekleştirilen SO’lara kılavuz olması bakımından Japonya SO Anlaşması, oldukça önemli bir örneği teşkil etmekte, stratejik olarak tanımlanmakta zorluğa sahip olan kavram, Japonya ile yapılan anlaşmaya bakılmış olduğunda daha anlaşılabilir kılınmaktadır. Brexit sonrası AB entegrasyon sürecinin karşı karşıya kalmış olduğu zorluklar, Avrupa’da popülizmin karşı konulamaz bir şekilde yükselişe geçmesi, Avrupa’nın uzun bir süredir lidersizlik sendromu ile entegrasyon sürecini istikrarlı bir yapıya kavuşturamaması (Almanya Şansölyesi Angela Merkel Hariç tutulduğunda), ABD Başkanı Donald Trump’ın küresel ekonomi ve politik düzene karşı girişimleri AB’yi entegrasyonu destekleyecek ve dinamik tutacak adımlar atmaya zorlamıştır. Aynı şekilde, ABD Başkanı Donald Trump’ın Kuzey

Kore ile ilişkilerini geliştirmek adına ikili bir zirve düzenleyerek Kuzey Kore lideri ile bir araya gelmesi, Japonya'nın Güney Çin Denizi'nde Çin'i kontrol altında tutma gayreti ve Birleşik Krallık'ta bulunan yatırımlarının Brexit sonrası geleceği, Çin'in Kuzey Kore ile ticareti ilişkilerde yeni bir sayfa açmak istemesi gibi nedenler, Japonya'nın bölgesinde ciddi bir yalnızlık sendromu yaşaması ile sonuçlanmış, bu bağlamda da her iki taraf belirtilen stratejik koşullar altında birbirleri ile SO Anlaşması doğrultusunda ilişkilerin daha fazla derinleşeceği ve kapsamlı hale geleceği bir ortaklık mekanizmasını hayata geçirmişlerdir.

AB SO anlaşmaları, Japonya örneğinde görüldüğü üzere oldukça önemli bir dış politika mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin küresel gelişmeler paralelinde SO'lara gelecekte daha fazla önem vermesi beklenmektedir. Yükselen güçler ile iş birliği ve ortaklıklar geliştirmenin AB'nin küresel stratejik çıkarlarına hizmet etmesinin yanında ticaret, iş birliği gibi çok taraflılığının gerekli olduğu çoğu alanda standart ve kuralları kendi yönünde şekillendirme gücü elde etmesini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Allen, D. ve Smith, M. (2012) "The EU Strategic Diplomacy and The Bric Countries", DSEU Policy Paper, 11: 1-10.
- Berkofsky, A. (2017) "The EU-Japan Strategic Partnership Agreement (SPA)-Responding to the Crisis of the Liberal World Order", Asia Policy Brief, 3: 1-8.
- Cihelkova, E., Nguyen, H. P., Wozniakova, M. ve Strakova, R. (2017) " The EU-China Comprehensive Strategic Partnership in Context of EU General Concept of The Strategic Partnership", Journal of Security and Sustainability 6(4): 729-744.
- Danks, E. (2018) "The EU-Japan Partnerships: Advancing the Abe Doctrine", The Diplomat, <https://thediplomat.com/2018/08/the-eu-japan-partnerships-advancing-the-abe-doctrine/>, (15.12.2018).
- EUR-Lex (2018), "Strategic Partnership Agreement Between The European Union and Its Member States, Of The One Part, and Japan, Of The Other Part", <https://www.mofa.go.jp/files/000381942.pdf>, (15.12.2018).
- European Commission (2018) "EU-Japan Economic Partnership Agreement", <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-japan-economic-partnership-agreement/>, (25.12.2018).
- European Council (2018) "EU-Japan summit, Tokyo, 17/07/2018", <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2018/07/17/japan/>, (15.12.2018).

- European Parliament (2018) “The EU-Japan Strategic Partnership Agreement (SPA): A framework to promote shared values”, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630323/EPRS_BRI\(2018\)630323_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630323/EPRS_BRI(2018)630323_EN.pdf), (15.12.2018).
- European Parliamentary Research Service (2012) “EU Strategic Partnerships With Third Countries”, <https://epthinktank.eu/2012/10/02/eu-strategic-partnerships-with-third-countries/>, (14.12.2018).
- European Union (2015) “Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the EUISS Annual Conference”, <https://europa.eu/globalstrategy/fr/node/30>, (20.12.2018).
- Ferreira-Pereira, L. C. ve Vieira, A. V. G. (2016) “Introduction: The European Union’s Strategic Partnerships: Conceptual Approaches, Debates and Experiences”, *Cambridge Review of International Affairs*, 29(1): 3-17.
- Grevi, G. (2010) “Making EU Strategic Partnership Effective”, *Fride*, 105: 1-28.
- Grevi, G. (2016) “The EU Strategic Partnerships: Process and Purposes”, M. Telo ve F. Ponjaert (eds.) *The EU’s Foreign Policy: What Kind of Power and Diplomatic Action?*, New York, Routledge.
- Harth, B. (2018) “New EU-Japan economic, strategic partnership may work better than past efforts”, *Asia Times*, <http://www.atimes.com/new-eu-japan-economic-strategic-partnership-may-work-better-than-past-efforts/>, (15.12.2018).
- Angelescu, I. (2018) “Brexit, a Catalyst for Closer EU-Japan Relations?”, <https://www.hhs.se/contentassets/14f7df689ff64f619265da42fb8cc099/pw-irina-angelescu---brexit.pdf>, (20.12.2018).
- Maher, R. (2016) “The Elusive EU-China Strategic Partnership”, *International Affairs*, 92(4): 956-976.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2014) “An Action Plan for EU-Japan Cooperation European Union-Japan Summit Brussels 2001”, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/action0112.html>, (15.12.2018).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2018a) “Japan-EU Strategic Partnership Agreement (SPA)”, https://www.mofa.go.jp/erp/ep/page22e_000707.html, (15.12.2018).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2018b) “Japan-EU Relations”, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/index.html>, (15.12.2018).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2018c) “Japan-EU Strategic Partnership Agreement (SPA) and Its Outline”, <https://www.mofa.go.jp/files/000381944.pdf>, (15.12.2018).
- Mogherini, F. (2015) “Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the EUISS Annual Conference”, *Europa*, <https://europa.eu/globalstrategy/fr/node/30>, (14.12.2018).

- Pallasz, U. (2015) “Strategic Partnership in the EU’s Policy Approach: Challenges and Opportunities”, Strategic Partnership as an Instrument of EU Foreign Policy, Ottawa-Kanada.
- Renard, T. (2011) “ The Treachery of Strategies: A Call For True EU Strategic Partnership”, Egmont Paper, 45: 1-52.
- Renard, T. (2013) “The EU and Its Strategic Partners A Critical Assessment of the EU’s Strategic Partnerships”, S. Biscop ve R. G. Whitman (eds.) The Routledge Handbook of European Security, Abingdon, Routledge.
- Sautenet, A. (2008) “Europe and China: Cooperation with Complex Legal Dimensions”, Paris, Centre Asie Ifri.
- Sautenet, A. (2016) “The EU’s Strategic Partnerships with Emerging Powers: Institutional, Legal, Economic and Political Perspectives”, T. Renard ve S. Biscop (eds.) The European Union and Emerging Powers in 21st Century: How Europe Can Shape a New Global Order, New York, Routledge.

IRAK'IN IŞİD İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ: OMNIBALANCING TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ

Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ*
Ali Yasin GÜNDOĞDU**

ÖZ

Saddam Hüseyin rejiminin 2003'te ABD işgali ile çöküşünden sonra, güç Sünni Araplardan Irak'ın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şii Araplara geçti. İşgal sonrası dönemde, iç politikada bir güç dengesi kurma girişimleri başarısız oldu. İç savaflara eşlik eden etnik ve mezhepsel gerilimlerin artması, politik kutuplaşmayı aşırı derecede artırdı ve ülkenin iç dengesinin zayıf yapısı Arap Baharı tarafından yeniden sarsıldı. Şii Arapların diğer etnik ve mezhepsel gruplar üzerindeki baskısı ve ülkedeki otorite boşluğu Irak'ta IŞİD gibi radikal terörist grupların büyümesine neden oldu. Ülke, Haydar El-Abadi'nin 2014'te iktidara gelmesinden bu yana toparlanmak için mücadele veriyor, ancak aynı zamanda IŞİD de gücünü ve coğrafi menzilini arttırıyordu. Abadi hükümeti ile birlikte IŞİD'le yeni bir mücadele dönemine girildi. Mevcut çalışma Irak hükümetinin IŞİD ile mücadelede ittifak stratejilerini inceliyor. Bu stratejileri kapsamlı bir şekilde değerlendirmek için, klasik güç dengesi teorisi ile karşılaştırıldığında farklı bir perspektif sunan omnibalancing teorisi seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Omnibalancing teorisi, IŞİD, Irak, İran, ABD

JEL Kodları: F50, F51, F52, F59, H56, N40

IRAQ'S STRATEGIES IN DEALING WITH ISIS: ANALYSIS FROM THE PERSPECTIVE OF OMNIBALANCING THEORY

ABSTRACT

After the collapse of Saddam Hussein's regime by the US occupation in 2003, power passed from the Sunni Arabs to the Shiite Arabs who constitute the majority of Iraq's population. In the post-occupation period, attempts to establish a balance of power in domestic politics have failed. The escalation of ethnic and sectarian tensions that have accompanied the civil wars has exacerbated political polarization to an extreme level, and the tenuous structure of the country's internal balance has been shaken again by the Arab Spring. The oppression by Shiite Arabs on other ethnic and sectarian groups and the vacuum of authority in the country have resulted in the growth of radical terrorist groups such as ISIS in Iraq. The country has been struggling to recover since Haydar Al-Abadi came to power in 2014, but at the same time ISIS was also increasing its power and

* Uludağ Üniversitesi / İİBF/ Uluslararası İlişkiler Bölümü / Dr. Öğr. Üyesi, e-mail: mhmbektas@uludag.edu.tr

** Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: aliyasingundogdu@hotmail.com

geographical reach. The Abadi government has seen a new period of fighting with ISIS. The current study examines the alliance strategies of the Iraqi government in dealing with ISIS. It adopts an omnibalancing theory that presents a different perspective compared to the classical balance of power theory in order to comprehensively evaluate these strategies.

Key Words: *Omnibalancing theory, ISIS, Iraq, Iran, US*

JEL Codes: *F50, F51, F52, F59, H56, N40*

1. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer almış olan Irak, bölgede zengin petrol yataklarının keşfedilmesiyle birlikte Avrupalı güçlerin ilgi odağı olmaya başlamıştır. Özellikle İngilizler, 19. yüzyıl sonlarından itibaren bölgedeki Kürt, Arap ve diğer unsurlarla yakından ilgilenmiş ve onları Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmalara girişmeleri konusunda desteklemiştir (Yılmaz, 2011: 30). Birinci Dünya Savaşı sırasında da benzer faaliyetler içinde olan İngilizler, bölgenin aşiret ve şeyhlerine kendilerini desteklemeleri halinde bağımsızlık vaatleri vermişlerdir. Daha savaş sırasında Fransızlarla İngilizler arasında Ortadoğu topraklarını paylaşmak için Sykes-Picot Anlaşması yapılmış ve savaş sonrasında ise düzenlenen San Remo Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan parçalar bu iki devlet arasında manda rejimleri adıyla paylaşılmıştır (Yılmaz, 2011: 33). Toprakların paylaşımında hiçbir etnik, dini ya da mezhepsel kaygıların güdülmediği, sınırlarının gelişigüzel bir biçimde ve tamamen galip devletlerin çıkarlarını gözetken şekilde çizildiği Irak devleti de böylece doğmuştur. Irak'ın devlet olarak ortaya çıktığı tarihsel süreç dikkate alındığında, 2003 sonrası yaşanan iç savaşların ve bölgenin adeta terör örgütlerinin yuvası haline gelmesinin tesadüf olmadığı anlaşılabilir.

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreçte ise sadece Irak değil, tüm Ortadoğu bu gelişmelerden etkilenmiştir. Nitekim bazı yazarlar bu işgalle birlikte Pandora'nın kutusunun açıldığını öne sürmüşlerdir (Werleman, 2015). İşgalle birlikte Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesiyle beraber ülkenin iç politikasında yaşanan güç paylaşımı mücadelesi ilksel kimliklere indirgenmiştir (Salihi, 2017: 190-191). Sünni, Şii ve Kürt temelli etnik ve mezhepsel grupların¹ iktidar savaşında cumhurbaşkanlığı makamı Kürtlere, başbakanlık makamı Şiilere, meclis başkanlığı makamı Sünnilere bırakılmış ve diğer bakanlıklar da güç dengesi paylaşımı yapılarak bu gruplara pay edilmiştir (Arı, 2014: 483). İç politikada güç dengelerinin oluşturulması sürecinde yaşanan etnik ve mezhepsel iç savaş sonrası ise, 2007 yılı itibarıyla merkezi hükümetin güçlendirilmeye çalışıldığı bir döneme girilmiştir. (Salihi, 2017: 191). Bu süreçte merkezi hükümeti elinde tutan Şiilerin, ABD'nin ülkeyi işgaliyle birlikte Sünnilerden aldıkları iktidarı koruma ve güçlendirme arzusuyla hareket etmeleri Sünniler ve Kürtlerle aralarında sorunlara yol açmıştır. Özellikle Şiilerin, Sünniliği ve Sünni bölgeleri

¹ Çalışmada, Irak özelinde etnik ve mezhepsel gruplardan söz edilirken kavramsal olarak Sünni Araplar yerine Sünniler ve Şii Araplar yerine Şiiler nitelemesi kullanılmıştır.

güvenlikleştirme çabaları Sünni tabanda huzursuzluklara neden olmuştur. (Arı, 2017: 409). ABD askerlerinin Aralık 2011’de Irak’tan çekilmesine rağmen, Şii iktidarın Sünni nüfus üzerinde bu baskıcı tutumu sürdürmesi Irak’ta IŞİD tehlikesinin ortaya çıkmasında ana faktörlerden biri olmuştur.

Maliki’nin Sünnileri dışlama politikasıyla birlikte değerlendirildiğinde IŞİD çatısı altında Silahlı Sünni Grupları, Nakşibendi Ordusu, Saddam dönemi Baasçıları ve ötekileştirilmiş Sahva kuvvetlerinin bulunması (Ağar, 2015: 268) örgütü Irak’ın ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehdit haline getirmiştir. Bu bağlamda aralarında üçe bölünen Sünnilerin bir kısmı Maliki’nin para ve silah yardımlarıyla IŞİD’e karşı Bağdat yönetimiyle birlikte hareket ederken, bir kısmı Bağdat yönetimine karşı IŞİD’i bir kurtarıcı olarak görüp örgütle beraber hareket etmişlerdir. Sünnilerin diğer bir kısmı ise, kendi silahlı güçlerini oluşturup hem IŞİD hem de Bağdat yönetimini reddedip kendi bölgelerini savunmuşlardır. (Semin, 2014a). Ulusal bilinçten daha çok aşiret bağları, mezhepsel, etnik ya da bölgesel kimliklerin ön planda olduğu Irak’ta ordu ve diğer güvenlik kuvvetlerinin de IŞİD’e karşı isteksiz ve yetersiz kalması IŞİD’in hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur. Ocak-Haziran 2014 arası dönemde Felluce, Ramadi, Tikrit ve Musul gibi çoğunluğu Sünni şehirler IŞİD tarafından ele geçirilmiştir (Kalaycı ve Gürler, 2014: 19-20).

IŞİD hızlı bir biçimde toprak kazanımlarını sürdürürken Irak’ta Nisan 2014 seçimleri gerçekleştirilmiş ve Maliki’nin Kanun Devleti Koalisyonu seçimlerden galip ayrılmıştır. Ancak Maliki’nin başbakanlık koltuğunda üçüncü dönemini geçirme ısrarına rağmen, Haydar El-Abadi yeni başbakan olarak göreve gelmiştir (Madi, 2014). Şiilerin en geniş Şii koalisyonu olan Şii Ulusal İttifakı’nın desteğini alan Abadi, siyasi gruplarla yaptığı uzlaşıyla 8 Eylül’de parlamentonun onayını almıştır. Bu anlamda ABD’nin işgal sonrası Irak’ta etnik ve mezhepsel merkezli kurduğu siyasi sistemin devamı sağlanmıştır (Semin, 2014b: 1-2). Abadi’nin göreve gelişiyle beraber IŞİD’e karşı mücadelede yeni bir döneme de girilmiştir.

Abadi’nin iktidar koltuğuna oturmasıyla beraber en önemli konu IŞİD’e karşı mücadele olmuştur. Bu bağlamda Abadi liderliğindeki Irak Merkezi Hükümeti IŞİD’le mücadelede iç ve dış ittifaklar kurma yoluna gitmiştir. İç politikada Sünni ve Kürt aşiretlerini yanına çekmeye çalışan Abadi hükümeti, aralarında ideolojik ve dini anlamda kuramsal farklılıklar bulunan Şii cemaat ve aşiretleri IŞİD’e karşı birleştirmeye çalışmıştır. Öte yandan, Abadi yönetimi örgüte karşı mücadelede dış ittifaklardan da yardım almıştır. Bölgesel düzeyde İran’la ittifak yapan Irak, uluslararası düzeyde de ABD’nin desteğini almıştır.

Bu çalışmanın amacı, IŞİD’le mücadelede Irak’ın ittifak stratejilerinin klasik güç dengesi teorisinin aksine farklı bir perspektif sunan omnibalancing teorisi ile daha kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışmaktır. Nitekim klasik güç dengesi teorisi genellikle büyük devletlerin dış politika davranışlarını esas alırken, omnibalancing teorisi Irak gibi Ortadoğu devletlerinin hem iç hem de dış politika davranışları üzerine açıklamalar getirme gayretindedir. Bu anlamda birinci bölümde,

omnibalancing teorisi incelenecektir. İkinci bölümde ise, sırasıyla iç politika düzeyinde IŞİD'e karşı yapılan ittifaklardan söz edilecek, sonrasında İran gibi bir bölgesel güçle oluşturan ittifak ve son olarak da uluslararası güç olan ABD ile kurulan ittifak değerlendirilecektir.

2. OMNIBALANCING TEORİSİ

Steven David 1991'de yayımlanan *Explaining Third World Alignment* adlı makalesi ile Soğuk Savaş boyunca Üçüncü Dünya² ülkelerinin kurmuş olduğu ittifakların arkasında yatan etmenleri analiz etmiştir. Bu bağlamda genel olarak güç dengesi, bir devletin diğer devletlerden gelen tehditlere karşı koyma gereksinimi sonucunda oluşurken David'in öne sürdüğü omnibalancing ise Üçüncü Dünya liderliğinin karşı karşıya olduğu iç ve dış tehditlerden dolayı meydana gelir. David, güç dengesinin temel varsayımlarını kabul etmekle birlikte Üçüncü Dünya liderlerinin karşı karşıya olduğu iç ve dış tehditlerin tümünün aldıkları ittifak kararlarında belirleyici olduğunu savunur. (David, 1991: 233).

Omnibalancing teorisi, güç dengesi teorisini birçok noktada eleştirirken realizmin temel varsayımlarını kabul eder. Uluslararası politikanın güç, çıkarlar ve rasyonellik üzerine odaklandığını kabul eden omnibalancing, dünyanın uluslararası anarşi tarafından tanımlandığı, çıkarların çatışma halinde olduğu ve genellikle devlet başkanları için güç kullanmanın bir seçenek olduğu konusunda hemfikirdir. Ayrıca omnibalancing, realizmin toplum gibi politikanın da kökenin insan doğasında yatan nesnel kanunlara dayandığı temel varsayımını benimseyerek bu durumu Üçüncü Dünya liderlerinin hayatta kalma arzusu ile açıklamaya meyillidir. Buna karşılık omnibalancing, realizmin genel olarak sadece dışsal tehditler bazlı değerlendirmelerini ve yapısalcı realistlerin de buna ek olarak devletlerin kapasitelerine yönelik varsayımını genişleterek devletten ziyade devlet liderlerinin bir analiz düzeyi olarak kullanılması gerektiğini savunur. Dolayısıyla klasik ve yapısalcı realistlerin ulusal çıkarı sürdürmenin yegane aktörü olarak gördükleri devletin analiz edilmesini Üçüncü Dünya devletlerinin ittifak kurmadaki davranışlarını açıklamakta yetersiz gören omnibalancing, iç tehditlerle karşı karşıya kalan devlet liderlerinin analiz düzeyi olarak ele alınması gerektiğini öne sürer (David, 1991: 236-237).

David, omnibalancing teorisinin Üçüncü Dünya devletlerinin ittifaklara yönelik davranışlarının açıklanması ihtiyacından ortaya çıktığını ileri sürer. Üçüncü dünya liderlerinin ikincil düşmanı yatıştırma politikası izleyerek hem iç hem de dış tehditleri dengelemesi onların gücü elinde tutmalarını sağlar. David'e göre teorisinin temel varsayımlarının dayanağı liderlerin zayıf ve gayrimeşru olmasıdır. Üçüncü dünyada yaygın olarak görülen bu tür liderlerin politik ve fiziksel olarak hayata kalma amacı,

² **Ayrıntılı bilgi için bkz.** Dağ, Üçüncü Dünya teriminin özellikle 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlandığını, günümüzde ise işlevini yitirmiş olduğunu belirtip o yıllarda sanayileşmiş ülkelerin dışında kalan ancak kalkınma halinde olan Asya, Afrika ve Latin Amerika devletlerini nitelerek için kullanıldığını vurgular (Dağ, 2009: 442). ; **Bkz.** Demir ve Acar ise, ilk olarak Üçüncü Dünya terimini gelişmiş ülkelerin kontrolü altındaki az gelişmiş Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri olarak nitelirler. Bu ülkeler tam olarak kapitalist veya sosyalist bir blok içinde yer almazlar. İkinci olarak, sanayileşmiş merkez ülkelerin izin verdiği ölçüde dünya işbölümüne katılan ve kendi kendine yeterli düzeyine sahip olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak yarı sömürge durumunda kalan ülkelerdir (Demir ve Acar, 2005: 417).

liderlerin ittifak kararlarının en önemli belirleyicisidir (David, 1991: 236). Çünkü Üçüncü Dünya'da liderliğin iktidarını kaybetmesi genellikle liderin hayatını kaybetmesiyle eşdeğerdir (David, 1991: 240).

David, Üçüncü Dünya devletlerinin çoğunluğunun dış güçler tarafından yönetilen kolonilerin mirası olduğunu ifade eder. Bu yüzden sınırlarının keyfiyet arz ettiğini ve devletlerin kendilerinin ise tutarlı bir birimin aksine suni yapılar olduklarını savunur. Ulusal bilinçten yoksun olan bu tür devletlerde ise etnik, dini ve bölgesel kimlikler öne çıkarak iktidar dar bir elit kesimle ve liderle özdeşleşen bir politik sonuç doğurur. Ayrıca kamuoyu ve bürokrasilerin çok küçük bir rolü olduğu Üçüncü Dünya'da, dar bir elit kesim ve liderlikte toplanan yönetme gücünün iktidara ortak olmaya veya iktidar olmaya çalışan diğer gruplara bu şansı tanımaması beraberinde iktidarı ele geçirmeye yönelik isyan ya da darbeleri getirir. İktidarı devirmek için yapılan bu müdahaleler diğer devletler tarafından da desteklenebilir. Bu noktada iç tehditlerin, diğer devletlerin çıkarlarını maksimum kılmak için ideal bir araç olduğunu da belirtmek gerekir. Öte yandan, silah ve lojistik kapasitedeki eksikliklerden dolayı askeri olarak zayıf devletlerin karşımıza çıktığı Üçüncü Dünya'da, bu tür devletler isyancı grupları komşularına karşı desteklemeye ya da bastırmaya yönelik politikalar izleyebilir. (David, 1991: 239-241).

Güç dengesi teorisi genel olarak ittifakların oluşumunda uluslararası anarşik yapının baskınlığını ve devletlerin mevcut ya da potansiyel dış tehditlerle yüz yüze olduğunu vurgular. Bu noktada David özellikle Üçüncü Dünya devletlerinin karşı karşıya olduğu iç tehditlerin güç dengesi teorisinde ihmal edildiğini ve teorisinin genişletilmesi gerektiğini belirtir. (David, 1991: 234). David'e göre, Üçüncü Dünya devletlerinin ittifak kurma davranışlarının en önemli belirleyicisi Üçüncü Dünya liderlerinin rasyonel hesaplamalarına dayanan hangi dış gücün kendilerini iktidarda tutabileceği varsayımıdır³(David, 1991: 235). David, uluslararası yapının anarşik yapısından kaynaklanan uluslararası çevrenin istikrarsız, tehlikeli ve genellikle ölümcül doğasının aynı şekilde Üçüncü Dünya devletleri için de geçerli olduğunu ve bunun yanında söz konusu devletlerin iç çevresinde de benzer olumsuzlukların olduğunu öne sürer. Güç dengesi gibi teorilerin 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupalı devletlerin deneyimlerini analiz etmek için ortaya atıldığını ve bu nedenle Üçüncü Dünya devletleri açıklamada yetersiz kaldığını belirtir (David, 1991: 235).

David'e göre, omnibalancing güç dengesi teorisinden üç noktada ayrılır. İlk olarak bir gücü ya da tehdidi dengelemekten ziyade, Üçüncü Dünya devletlerinin liderleri karşı karşıya oldukları ikincil düşmanlarını yatıştırarak (-ki onlarla ittifak yaparlar) tüm güçleriyle birincil düşmana odaklanırlar. Diğer devletler ise ikincil tehditten daha az tehdit oluşturabilir. Onlar da söz konusu uyuşmazlığı umursamadıklarından veya çözemediklerinden ittifaka dahil olmazlar. Bu aşamada tehdit edilen

³ **Ayrıntılı bilgi için bkz.** ABD Başkanı Donald Trump'ın Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz ve Veliht Prens Muhammed bin Salman'a desteği için (Haaretz and Reuters, 2018) ; Statement from President Donald J. Trump on Standing with Saudi Arabia, (The White House, 2018).

liderliğin kendisine yönelen tehditlerden biri ile ittifak yapıp diğerine karşı mücadele etmekten fazla şansı kalmaz. İkinci olarak, büyük güçlerin liderleri gibi Üçüncü Dünya devletlerinin liderleri de karşı karşıya olduğu tehlide daha fazla baskı uygulamak için ikincil tehditlere yönelik yatıştırma politikası izlerler. Ancak bu Üçüncü Dünya’da genellikle daha acil ve tehlikeli iç düşmanlara karşı koymak için daha az acil tehdit oluşturan diğer devletleri yatıştırmak yoluyla olur. Böylece içerideki muhaliflerin dış müttelikleri yatıştırılarak onlar arasındaki ittifak bozulur ve devlet tüm gücünü içerideki en muhalif düşmanı üzerine yoğunlaştırır. Genel bir direnç politikasının bir parçası olarak birincil tehlide karşı verilecek savaşın dayanıklılığını korumak için uygulanan bu dengeleme politikası kabaca bandwagoning olarak görülebilir. Son olarak, Üçüncü Dünya liderlerinin hedefi kendi ülkelerinde iktidarda kalmak olduğundan bazen kendilerini devletin çıkarları pahasına korurlar (David, 1991: 235-236).

Öte yandan güç dengesi teorisi ile omnibalancing arasında, ittifak kurma konusunda karar vericilerin soracağı sorular da farklılık gösterir. Bu bağlamda, güç dengesi teorisi ‘Bu politika devletin gücünü nasıl etkiler?’ sorusunun cevabını ararken omnibalancing ‘Bu politika (lider açısından) gücümü sürdürme olasılığımı nasıl etkiler?’ sorusunun cevabını aramaya yönelir. Yine güç dengesi teorisinde devlet liderleri ‘Diğer devletlerin oluşturduğu tehditlerden benim devletimi koruma olasılığı olan en büyük dış güç hangisidir?’ sorusuna yoğunlaşırken omnibalancing ise, ‘İç ve dış tehditlerden (ikisinin karışımı da olabilir) beni (lideri) koruma olasılığı olan en büyük dış güç hangisidir?’ sorusuyla ilgilenir (David, 1991: 238).

Danielle Beswick ise, David’in omnibalancing teorisi üzerinde bir takım iyileştirmeler yapar. Öncelikle David’in yapmış olduğu analizlerde seçtiği örneklerin Soğuk Savaş’ın iki kutuplu yapısını yansıttığını ve bunun teorinin açıklama gücünü kısıtladığını öne sürer. Beswick’e göre, Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamının terörle mücadele ve demokratikleşme gibi yeni ajandalara sahip olması omnibalancing teorisinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılar. İlk olarak Beswick, David’in Üçüncü Dünya teriminin Soğuk Savaş’ın bir ürünü olduğunu ve o dönemi yansıttığını ifade ederek çağdaş uluslararası politika alanında Ortadoğu gibi bölgelerde⁴ de omnibalancing teorisinin bölgeyi çalışan akademisyenler tarafından kullanıldığını ifade eder (Beswick, 2011). Hatta Daniel W.

⁴ **Ayrıntılı bilgi için bkz.** Baron Reinhold (2001), “Omnibalancing and The House of Saud”, Naval Postgraduate School Master’s Thesis, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a392115.pdf> (20.11.2017) ; Jason E. Strakes (2011), “The ‘Omnibalancing’ Proposition and Baghdad’s Foreign Policy: Reinterpreting Contemporary Iraq-Iran- US Relations”, *Mediterranean Quarterly*, 22 (3): 95-108. ; Marc J. O’Reilly (1998), “Omanibalancing: Oman Confronts an Uncertain Future”, *Middle East Journal*, 52 (1): 70-84. ; Kirill Nourzhanov (2012), “Omnibalancing in Tajikistan’s Foreign Policy: Security-Driven Discourses of Alignment with Iran”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 14 (3): 363–381. ; Rzebard J. Harknett ve Jeffrey A. VanDenBerg (1997), “Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis”, *Security Studies* 6, No. 3: 112-153. ; Gerd Nonneman, “Determinants And Patterns of Saudi Foreign Policy: ‘Omnibalancing’ And ‘Relative Autonomy’ in Multiple Environments”, 315-351, https://www.academia.edu/4112908/_Determinants_and_patterns_of_Saudi_foreign_policy_omnibalancing_and_relative_autonomy_in_multiple_environments (20.11.2017). ; Christopher Bergen (2000), “Omnibalancing in Syria: Prospects For Foreign Policy”, Naval Postgraduate School Master’s Thesis, https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/9173/00Dec_Bergen.pdf?sequence=1&isAllowed=y (20.11.2017).

Drezner gibi yazarlar ABD Başkanı Donald Trump'ın iç ve dış politika hamlelerini omnibalancing teorisi ile açıklama gayretindedirler.⁵

İkinci olarak, Soğuk Savaş sonrası gelişmekte olan bir takım ülkelerin çok partili demokrasinin bazı formlarını benimsediğini vurgulayan Beswicks, muhalif grupların mermiyle değil oyla iktidardaki partiyi devirmeye çalıştıklarını öne sürer. Ancak uygulamada muhalif grupların halen silahlı gruplarla bağlantılarını sürdürdüğünü, her ne kadar silahlı grupların sınırlarını belirleme gayreti olsa da barışçıl muhalifliğin sorunlu olduğunu inkar etmez. Öte yandan algılanan tehdidin bir başka boyutuna vurgu yapan Beswicks, tehdidin komşulardan ve bölgedeki diğer devletlerden de gelebileceğini belirtir. Böylece bölgesel tehditlere yönelik ayrı bir parantez açan Beswicks, bölgesel dinamikleri de iç ve dış tehditlere ek bir açıklama düzeyi olarak getirmiştir (Beswick, 2011).

Son olarak, David'in Üçüncü Dünya devletlerinin liderlerinin darbe ve ayaklanma korkusuyla politik alanda var olduğu genellemesini eleştiren Beswicks, bu tür devletlerde liderlerin ülke içi düzeyde zayıf olmayabileceğini ve bir takım hükümet reformları ve kalkınma başarılarıyla vatandaşlar ile özel sektörün desteğini de alabileceğini öne sürer. Öte yandan dar bir elit kesim ve liderliğin baskın olduğu bu tür rejimler askeri, sivil ve ekonomi ile ilgili kurumlarla genellikle iç içe geçmiş olduğundan rejim iç politikada dayanıklı olabilir. David'in liderlerin gayrimeşru olduğu varsayımı üzerine Beswicks de bu sorunun bu tür liderler için artan bir eğilim gösterdiğine dikkat çeker. İç politikada rekabete izin vermek istemeyen liderler anayasadaki görev sürelerini uzatmak için çaba gösterirler. Muhalif grupları da içinde barındıran koalisyon hükümetleri de benzer şekilde yapılan seçimlerdeki yenilgiyi kabul etmeme ve seçimlerin özgür ve adil biçimde yapılmadıklarını öne sürme eğiliminde olurlar. Bu tür durumlarda liderliğin meşruluğunu sorgulamaya açar (Beswick, 2011).

Bu çalışmada David'in omnibalancing teorisi ve Beswicks'in teori üzerindeki iyileştirmeleri dikkate alınarak, teorinin bazı varsayımlarını araştırma konusuna uygulanabilirliğini artırmak için bir kısım değişikliklerle beraber kabul edilecektir. Bu anlamda ilk olarak, David'in analiz seviyesinde devlet yerine liderleri esas alması varsayımı, araştırma konumuza uygun şekilde ağırlıklı olarak yönetime egemen (etnik, dini, mezhepsel veya bölgesel kimliklikler) mezhepsel grup olan Şiiler çerçevesinde değerlendirilecektir.

İkinci olarak, teorinin uygulanabilirliği açısından David'in Soğuk Savaş döneminin Üçüncü Dünya ülkelerini işaret etmesini göz ardı edip Beswicks'in de vurguladığı gibi Ortadoğu ülkelerini de içine alacak bir kapsamda Irak merkezli bir değerlendirme yapılacaktır.

⁵ **Ayrıntılı bilgi için bkz.** ABD Başkanı Donald Trump'ın 2016'daki başkanlık yarışında ipi göğüslemesinin ardından ülkede, Rusya'nın seçimlerde Trump lehine pozisyon aldığı ve hatta desteklediğine dair iddialar ortaya atılmıştı. Bu iddialar Trump ve kabinesini zor durumda bırakmış ve birçok üst düzey istifayı ve azletmeyi de beraberinde getirmişti. Seçimlere Rusya'nın müdahil olup olmadığına dair soruşturma sürerken Washington Post'dan Drezner, Trump'ın iktidarda kalmak için izlediği politikaları omnibalancing teorisi ile açıklıyor. Drezner'a göre kongre, mahkemeler ve özel savcılar kendi iktidarına yönelik birincil tehdit olarak algılayan ABD Başkanı Trump Çin, Suudi Arabistan ve özellikle Rusya ile olan ilişkilerindeki gerginliği ikincil tehdit olarak algılayıp yatırtmaya çalışıyor (Drezner, 2017).

Üçüncü olarak, Beswicks gibi Soğuk Savaş sonrası gelişmeleri de dikkate alarak birtakım ülkelerde demokratik seçim ve kurumların varlığı yadsınmayacak ancak demokrasinin tam anlamıyla oturmadığı bu tür kırılğan devletlerde yasadışı hükümet yanlısı ve muhalif silahlı unsurların varlığının ülkenin demokratik geleceğine darbe vurduğu gerçeği göz önünde bulundurulacaktır.

Son olarak, Beswicks'in ülkeye yönelik iç ve dış düzeyde tehditlere ek olarak öne sürdüğü bölgesel düzeydeki tehditleri ya da tehditlere yönelik ittifak davranışlarını da kapsayan bir sıralama izlenecektir.⁶

3. IRAK'TA İŞİD'LE MÜCADELE

3.1 İç Politika Düzeyinde Kurulan İttifaklar

İŞİD'le mücadele sürecinde Irak'taki Şii karar alıcılar, 2003 sonrası elde ettikleri iktidar gücünü kaybetmemek adına Sünni ve Kürt aşiretlerle ittifak yapmışlardır. 2003'ten itibaren Irak'ta süren iç savaşta Sünniler ve Kürtlerle sorunlar yaşayan Şii karar alıcılar, önceleri kendi iktidarlarına ve Irak'ın toprak bütünlüğüne yönelik birincil tehdit olarak gördükleri Sünniler ve Kürtleri, İŞİD'in ilerleyişi sonrası ikincil tehdit konumuna getirmişlerdir. Bu bağlamda, omnibalancing teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Irak'taki Şii yönetim İŞİD'i birincil tehdit olarak algılamıştır. Birincil tehdide karşı ise, iç politik düzeyde Sünniler ve Kürtlerle ittifak kurma yoluna giden Şii yönetim, aralarında ideolojik ve dini anlamda kuramsal farklılıklar bulunan muhalif Şii cemaat ve aşiretlerle de uzlaşma zemini aramıştır.

Abadi liderliğindeki Irak, İŞİD'le mücadelede bölgesel ve uluslararası ittifaklarının yanı sıra iç politik düzeyde kurduğu ittifaklardan yararlanmıştır. Bu bağlamda İŞİD'ten kurtarılan bölgelerde Irak ordusuna Sünni aşiret güçleri de destek vermiştir. Sünni aşiret güçleri, İŞİD'e karşı 2 Mart 2015'te Tikrit'e başlatılan operasyonda Irak ordusuna destek verirken (Haber Türk, 2015), Anbar vilayetinin kent merkezi Ramadi'ye yönelik operasyonlarda yer almışlardır (BBC, 2015). Aynı zamanda operasyonlara katılan aşiretlerin büyük kısmının 2007'de El Kaide'ye karşı mücadele etmiş Sahva Konseyi'nde yer alan Sünni aşiretler olduğu ifade edilirken, Tikrit'ten El- Cuburi, Hamdani, Lıheyb, Kuveys, İsravi, Habeş, El-Ubeydi, Şammar ve El-Hazrec, Diyala'dan El-Ubeydi ve El-Izzi, Anbar'dan El-Cureyfe, Albu Namar, Albu Mahed, Albu Suheyb, Abu Rişa, Albu Diyab, Albu Farac, Albu İteybe, Albu Assaf ve Albu Fehed gibi söz konusu aşiretlerin Maliki döneminde Bağdat ile yakın ilişkiler içinde olduğu öne sürülmüştür (Duman, 2015: 12).

İŞİD'le mücadelede özellikle 2015 ve 2016 yıllarında yoğunluk görülürken, Mayıs 2016'da başlayan Felluce operasyonuna Irak ordusunun yanı sıra dört bin Sünni aşiret gücünün katıldığı ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonun sözcüsü Steve Warren tarafından doğrulanmıştır (Sputnik News, 2016). Bu anlamda Sünni güçlerin savaşa dahil olmasının yanında İŞİD'ten temizlenen

⁶ Bu kapsamda dış düzey, bölgesel ve uluslararası düzey olmak üzere iki ayrı şekilde gruplandırılmıştır.

bölgeleri kontrol altında tutma ve mezhepsel gerginliği engelleme yolunda önemli görevleri olduğunu ifade eden Eş-Şerif'e göre, Sünni güçler olmadan IŞİD'e karşı bir başarı sağlamak olanaksızdı (TRT Haber, 2015). Ekim 2016'da başlayan ve IŞİD'le mücadelede bir dönüm noktası olarak gösterilen Musul operasyonunda ise Irak ordusuna Sünni aşiret güçleri ve Türkiye'nin Başika'da eğitmiş olduğu ve Eski Musul Valisi Esil Nuceyfi komutasındaki çoğunluğu Sünni yerel güçten oluşan yaklaşık üç bin Ninova Muhafızları'nın destek verdiği ifade edilmiştir (BBC, 2016a).

IŞİD'le mücadelede bir kısım Sünni aşiret güçleri ve milislerden yararlanan Abadi hükümeti, Irak ordusu yanında Şii unsurlardan meydana gelen gruplarla da ittifak yapmıştır. Merkezi hükümetteki Şii nüfusunun ağırlığını ve etkisini korumak amacıyla Abadi yönetimi örgüte karşı mücadelede büyük ölçüde Şii tabanlı unsurlara dayanmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Irak nüfusunun yaklaşık %65'ini (The World Factbook) oluşturan Şiilerin kendi içlerinde politik olarak bir bütünlük sergilemekten uzak olduğu yeniden görülmüştür. Nitekim Irak'ta mezhepsel kaygıların yanında mezhep içi cemaatleşmelerin de önemli bir yeri vardır.

IŞİD'le mücadelede Irak ordusu ve güvenlik güçlerinin yetersiz kalmasının anlaşılmasıyla Irak'ın en önemli Şii dini mercii Ayetullah Ali Sistani bütün Şiilere ve Iraklılara cihat çağrısı yapmıştır (CNN Türk, 2014). Sistani'nin tüm silahlı güçleri bir araya getirme çağrısıyla içerisinde pek çok etnik ve mezhepsel ölçekte askeri gücün yer aldığı Haşdi Şabi çatı örgütü kurulmuştur. Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı Falih al-Fayyadh'ın sorumluluğundaki Haşdi Şabi'nin sahadaki liderliğini Mehdi El-Mühendis olarak da bilinen Dava Partisi'nden Cemal Cafer İbrahim yapmaktadır (alhashdalshaabi.com). Irak Başbakanı İbadi'nin yaptığı açıklamaya göre, Haşdi Şabi hükümetin eğitim fon sağladığı Irak güvenlik sisteminin bir parçasıdır. (Rawabet Center for Research and Strategic Studies, 2016). IŞİD'e karşı mücadelede öncü bir güç olarak ifade edilen Haşdi Şabi'nin savaşçı milis sayısı kimi kaynaklarda toplam 90.000 (Duman, 2015: 10), kimi kaynaklar da ise 120.000'i Şii ve 16.000'i Sünni olarak verilmiştir (BBC, 2016b). Ayrıca, Haşdi Şabi çatısı altında savaşan Sünnilerin sayısını Selahaddin vilayetinin komutanlarından Yazan al-Jabouri yaklaşık 30.000 olarak belirtmiş ve bu güçlerin Selahaddin, Ninova, Anbar ve Diyala bölgelerinde aktif olduğunu savunmuştur (Samaha, 2016).

Çatı yapı olarak karşımıza çıkan Haşdi Şabi bünyesinde Irak'ın önemli Şii liderlerinden Mukteda El-Sadr'ın liderliğinde faaliyet gösteren Mehdi Ordusu'nun yeniden biçimlendirilmiş hali olan Saray El-Selam ve Şii lider Ammar el-Hekim'in başkanlığını yaptığı Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin silahlı kanadı olarak bilinen ve 2010-2014 seçimlerine siyasi bir parti olarak giren Bedir Tugayları da yer almıştır. Askeri kanadın liderliğini Hadi El-Amiri'nin yaptığı Bedir Tugayları'nda örgütün içinden gelen Muhammed Gabban, Abadi tarafından İçişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir (Duman, 2015: 14-16).

Irak'ın bir diğer etnik unsuru olan Türkmenler de IŞİD ile mücadeleye katılmışlardır. Haşdi Şabi oluşumu içerisinde iki Türkmen tugayıyla mücadeleye destek veren Türkmenler Tazehurmatu, Musul ve Telafer gibi bölgelerde yaklaşık 7.000 milisle yer almışlardır. Haşdi Şabi bünyesinde doğrudan tek silahlı gücü bulunan tek Türkmen siyasi partisi olarak gösterilen Milliyetçi Türkmen Hak Partisi ise çoğunluğu Sünnilerden oluşan bir yapı olarak faaliyetlerini yürütmüştür (BBC, 2017). Ayrıca Ninova Muhafızları içinde yer alan Türkmen güçler Musul Operasyonu'nda görev almışlardır (BBC, 2016a).

IŞİD'in Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKYB) sınırlarına dayanmasıyla başlangıçta tarafsız bir tutum izleyen Kürtler, IŞİD'e karşı politika değişikliğine gitmişlerdir. Bu aynı zamanda Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) İran yanlısı kanadının Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) Lideri Barzani'ye karşı elde ettiği bir zafer olarak algılanmıştır (Ali, 2014: 4). IŞİD'e karşı kurulan Bağdat-Erbil ittifakında koalisyonun da desteğiyle Kasım 2015'te Kürt Peşmergeler Sincar'ı IŞİD'ten geri almıştır (Sönmez, 2017: 2). Öte yandan Peşmergeler, Irak ordusunun etkisizliği ve bazı bölgelerden geri çekilmesiyle beraber Tuzhurmatu'da kontrolü sağlamış (Al Jazeera, 2014a) ve yine Kerkük'ü buna benzer bir atılımla ele geçirmiştir (Al Jazeera, 2014b). Bağdat'la IŞİD'e karşı yapılan ittifakı toprak kazanmak için fırsatçılığa dönüştüren Erbil yönetimi Diyala'ya bağlı Celavle, Sadiye, Hanekin, Karatepe'nin tamamı ile zengin petrol yataklarının bulunduğu Hemrin Dağları'nın bir kısmına da yerleşmiştir (Bilici, 2015). Musul Operasyonu'nda ise Irak ordusuna yaklaşık 15.000 Peşmerge gücüyle destek veren IKBY, Musul'un güneyindeki Dicle nehrinin batısındaki Mahmur ile Musul'un kuzeyine doğru bir cephe açmış ve bu hat doğrultusunda doğu-batı yönlü ilerleme sağlamıştır (Duman, 2017a: 15).

3.2. Bölgesel Düzeyde İran ile Kurulan İttifak

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali İran'ın bölgesel politikaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bu işgalle birlikte Irak'ta etkinliğini artıran İran, Devrim Muhafızları ve istihbarat ajanlarını ülkeye göndererek güvenlik teşkilatlarına ve hükümet organlarına sızmıştır (Adıbelli, 2012: 192-193). Eski Irak Başbakanı Maliki'nin 8 yıl boyunca iktidarda kalmasında da payı olan İran, 2014 Genel Seçimleri sonrası Sünni ve Kürtlerin desteğini alan bir başka Şii siyasetçi Abadi'ye arka çıkmıştır (Muir, 2014). IŞİD'in Irak'ta ilerlemesi sonrası ise, Devrim Muhafızları'nın yurtdışı operasyonlar gücü olan Kudüs Gücü'nü Irak'ta görevlendiren İran, IŞİD'e karşı mücadelede önemli operasyonlara katılmıştır.

İran'ın IŞİD'le mücadelede Irak'a verdiği destek, Kudüs Gücü Komutanı General Kasım Süleymani'yi Irak'ta görevlendirmesiyle doruğa çıkmıştır. IŞİD'in 11 Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmesi sonrası Irak'a giden Süleymani (Ataş, 2014), daha sonrasında yaptığı açıklamayla IŞİD'in İran'la savaşmak için kurulduğunu ifade etmiştir (Mepa News, 2016). IŞİD'le mücadelenin başlarında Irak'ta askeri olarak varlığını reddeden İran, devam eden süreçte Irak ordusuna ve gönüllü milislere

askeri danışmanlık yaptığını ve kutsal mekanların korunmasına yardımcı olduklarını (Al Jazeera, 2015) vurgulasa da Suriye ve Irak'ta IŞİD'le mücadele kapsamında 10'dan fazla üst düzey generalini kaybetmesi (Sabah, 2017) sahadaki etkinliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu süreçte Bedir Tugayları Örgütü Hadi El-Amiri ve Ebu Mehdi El-Mühendis ile yakın ilişkileri bulunan Süleymani, Haşdi Şabi ve Irak Federal Polis Gücünün komutanı olarak öne çıkmıştır (Abbas ve Şahin, 2017: 11). Nitekim IŞİD'e karşı başlatılan Tikrit Operasyonu'nun koordinasyonunda Süleymani'nin isminin geçmesi İranlı generalin sahada da aktif olarak faaliyet gösterdiğini kanıtlamıştır (Bale, 2015). Öte yandan, Haşdi Şabi'nin bünyesinde bulunan başlıca İran destekli gruplar olan ve liderliğini Kays El-Hazali'nin yaptığı Asaib Ehlül Hak ve diğer bir örgüt olan Ketaib Hizbullah bulunmakta ve bu örgütler doğrudan doğruya İran tarafından eğitim, para ve silah bakımından desteklenmiştir (Abbas, 2017: 4).

2003 sonrası Irak siyaseti üzerinde etkisini artıran İran, her ne kadar ülke içinde yandaşları bulursa da gerek Sünni ve Kürtler gerekse de Irak'taki Şiilerin önemli bir kısmı için tehdit olarak algılanmıştır. IŞİD'e karşı mücadelede önemli bir rol oynamasına rağmen İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artması, Iraklıların İran için görüşlerinde değişikliklere neden olmuştur. Nitekim Iraklılar, İran'ın kendisine yönelebilecek olası tehditleri Irak insanını kullanarak Irak'ta yok etmeye çalıştığını ve sanki bir ileri karakol vazifesi olarak kullanıldıklarından dolayı rahatsız olmuşlardır. Ayrıca IŞİD'le mücadele sürerken İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Yunusi'nin Bağdat'ın kendilerinin başkenti olduğunu öne sürecek kadar ileri gitmesi Şiilerin önemli bir kısmını da rahatsız etmiştir. Hatta 15 Mayıs 2018'de yapılacak olan Irak Genel Seçimleri öncesi etnik ve mezhepçi çizgiden uzak, milliyetçi ve seküler olan Iraklılık kimliğini esas alan bir akım da ortaya çıkmıştır. Ayrıca Irak'ta önemli Şii oluşumlardan biri olarak gösterilen ve İran'la yakın ilişkileri bulunan Irak İslam Yüksek Konseyi'nin Başkanı Ammar El-Hekim partisinden ayrılarak Ulusal Hikmet Akımı adlı yeni bir parti kurmuştur. Yine önemli Şii otoritelerden biri olarak gösterilen Mukteda Es-Sadr'ın Suudi Arabistan ziyareti İran'a yönelik dikkat çekici bir mesaj olarak yorumlanmıştır (Duman, 2017b: 61).

İran'ın Şii merkezli mezhepsel politikası, rejim ihracı ve Şii jeopolitiği üzerinden değerlendirildiğinde İran'a karşı Iraklı Şiilerin aynı görüşleri paylaşmadığı anlaşılmıştır. Nitekim Iraklı Şiilerin Arap oluşu, Sistani gibi önemli bir Ayetullah'ın Irak dışında farklı bir olayla ilgilenmemesi, Mukteda Es-Sadr'ın kimi zaman İran lehine tutum alsa da farklı tutumlar da sergilemesi ve laik Şii kutupların da Irak siyasetinde olması İran'ın ülke içindeki nüfuzunu engeller niteliktedir (Şahin, 2011: 190). Ancak Abadi yönetimi birincil tehdit olarak öne çıkan IŞİD'e karşı İran'la ortak hareket ederek bölgesel düzeyde kendine yönelik olası İran tehdidiyle ittifak yapmıştır.

3.3. Uluslararası Düzeyde ABD ile Kurulan İttifak

ABD'nin 2003 Mart'ında Irak'ı işgali ve Saddam Hüseyin rejimini devirmesiyle başlayan süreçte Irak'ın yeniden ekonomik, sosyal ve siyasi olarak yapılandırılması 2004 Nisan ayında

Felluce’de ortaya çıkan olaylarla birlikte ABD için sonun başlangıcı olmuştur (Köni, 2007: 113). ABD’nin Irak’tan askerlerini çekeceği yıl olan 2011’e kadar ülke siyasal çalkantılarla ve iç savaşlarla yüzleşmiştir. 2011 sonrası süreçte ise, IŞİD’in Irak’ta ilerleyişi ABD’nin Irak’ta tekrardan askeri gücünü kısmi olarak kullanacağı dönemi de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Irak’ta işgalci güç olarak algılanan ABD, birincil tehdit olarak algılan IŞİD’e karşı Abadi yönetimiyle ittifak yapmıştır.

2014’ün başlarında IŞİD’in Irak’ta toprak kazanımları sonrası, ABD örgüte karşı mücadelede öncü bir rol oynamak istememiş ve başlarda sadece askeri danışmanlarını Irak’a göndermiştir (Pirinççi vd., 2014: 12). Ayrıca 2014 Genel Seçimleri sonrası üzerinde uzlaşma sağlanamayan Maliki’den desteğini çeken ABD, Abadi’nin başbakan olarak görevlendirilmesini desteklemiştir (Al Jazeera, 2014c). Bu bağlamda Irak içinde Sünni, Kürt ve Şiiilerin desteğini alan Başbakan Abadi, bölgesel bir güç anlamında İran’dan sonra uluslararası bir gücün de desteğini arkasına almıştır.

ABD’nin IŞİD’e karşı stratejisinin olgunlaşması örgütün eylemlerine kendi kamuoyu ve uluslararası kamuoyunun tepkisi, Irak’ın kırılğan altyapısı ve kendi kaynaklarıyla bu mücadeleyi sürdüremeyeceğinin kesinleşmesi ve IŞİD militanlarının bölge dışında, özellikle de Batı’da ve ABD’de eylem yapma kapasitelerinin olması nedenleriyle netlik kazanmıştır. Bu anlamda ABD 10 Eylül 2014’te, ‘IŞİD’i geriletmek ve ortadan kaldırmak’ amacıyla dört ayaklı terörle mücadele stratejisini açıklamıştır. Mücadele sahasında aktif olarak kara askeri unsurlarıyla katılmayacağını belirten ABD, IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırılarının düzenlenmesi, IŞİD’le mücadele eden güçlere destek sağlanması, IŞİD’in saldırılarının engellenmesi için terörle mücadele kapasitelerinin kullanılması ve IŞİD saldırıları nedeniyle yerinden edilmiş kişilere karşı insani yardımların sürdürülmesi bağlamında stratejisini hayata geçirmiştir (Pirinççi vd., 2014: 12).

IŞİD’e karşı mücadele stratejisi bağlamında Haziran 2014’te Musul’un düşüşüyle beraber Irak Eğitim ve Donatı Fonu’nu (The Iraq Train and Equip Fund) Kongre’den geçiren ABD, bu kapsamda Irak Ulusal Muhafızları için Irak ordusu, Peşmerge güçleri ve bazı yerel aşiret güçlerine eğitim ve destek sağlamaya başlamıştır. ABD, IŞİD’e karşı savaşacak güçleri eğitmek için yaklaşık olarak 5000 askerini danışman olarak Irak’a göndermiştir. Bu kuvvetler tarafından eğitilen sayısal olarak 7000 civarındaki bu güç, Tikrit ve Ramadi’de IŞİD’e karşı operasyonlara destek vermiştir (Jeffrey ve Eisenstadt, 2016: 92-93). Ayrıca IŞİD’in kontrol altında tuttuğu Anbar, Diyala ve Selahaddin gibi bölgelerde Irak hükümetinin Sünni aşiretlerle uzlaşma zemini aramasını destekleyen ABD, 2006-2010 yılları arasında El Kaide’ye karşı kurulmuş olan Sahva Konseyleri gibi benzeri bir organizasyonun IŞİD’e karşı da işe yarayabileceğini düşünmüştür.

IŞİD’e karşı kara operasyonlarında başta Irak ordusu, Peşmergeler ve İran destekli Haşdi Şabi milisleri önemli rol oynarlarken ABD’nin vermiş olduğu hava gücü desteği olmaksızın IŞİD’in direnişini kırmak mümkün olmamıştır. Nitekim ABD’nin hava gücü desteği olmadan başlatılan Tikrit Operasyonu üç ay sonra başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra ABD’nin de Tikrit Operasyonu’na

hava gücüyle dahil olması Tikrit'in IŞİD'ten alınmasını sağlamıştır (Duman, 2017a: 14). Bu anlamda IŞİD'e karşı çok uluslu bir koalisyonun oluşmasında öncü olan ABD, 8 Ağustos 2014 itibariyle başlattığı hava saldırılarında örgüte karşı başarı elde etmiştir.

4. SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan Irak, mandacı güçler tarafından herhangi bir etnik, dinsel veya bölgesel tutarlılığı olmayacak şekilde dizayn edilmiştir. Irak'ın bu suni ve gelişigüzel çizilmiş sınırlarıyla etnik ve dini yapısı birlikte düşünüldüğünde kuşkusuz bugünlerde Irak'ta yaşananların nedenlerini bulmak çok da zor değildir. ABD işgali sonrası Irak'ta oluşturulan siyasi sistemde etnik, mezhepsel ve bölgesel kimliklerin öne çıkarılması ülkede ayrışmayı daha da körüklemiştir. Bu anlamda Sünniler yönetimden dışlanmış ve iktidar gücü Şiilerin eline verilmiştir. Kürtler ise özerk bir yapıda bağımsız bir devletmiş gibi hareket etmiş ve dolayısıyla ülke Iraklılık gibi bir ulusal kimlikle tanışamamıştır. Her etnik, mezhepsel ve hatta aynı mezhep içinde farklı cemaat ve aşiret yapılarının bulunduğu Irak, iktidar gücünün paylaşamadığı bir sahne olmuştur. Bakanlıkların bile hassas dengeler gözetilerek verildiği Irak'ta iç politikada da anarşi hüküm sürmektedir. Yine herkesin uzlaştığı ulusal bir liderin olmadığı Irak'ta liderler her ne kadar seçimle gelmiş olsalar da, her seçim sonrası yaşanan seçimlerin gayrimeşru olduğu tartışmaları ve iktidar koltukları üzerinde kimin oturacağı konusunda küçüklü büyüklü pazarlıklarla demokrasiye gölge düşmektedir. Üstelik neredeyse her siyasi oluşumun bir militer silahlı kuvvetinin olması Irak'ta iç dengelerin kısa sürede değişebileceğini göstermektedir.

IŞİD'in 2014 Haziran'ına kadar Ramadi, Felluce ve Musul gibi nüfusunun büyük kısmı Sünni bölgeleri ele geçirmesi ve Bağdat'ı tehdit eder hale gelmesi örgüte karşı bir mücadele sürecini de başlatmıştır. 2014 Genel Seçimleri sonrası Sünni, Kürt ve Şiilerin üzerinde uzlaşma sağladığı Abadi, bölgesel düzeyde İran ve uluslararası düzeyde ABD gibi bir gücün desteğiyle iktidara gelmiştir. Omnibalancing teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde 2003 sonrası Irak'taki Şii yönetimler hem kendi iktidar güçlerini hem de ülkenin toprak bütünlüğünü korumak adına başta Sünni nüfus olmak üzere Kürtleri birincil tehdit olarak algılamışlardır. Ancak 2014'te IŞİD'in hızlı bir şekilde ilerleyişi, Abadi özelinde Şii iktidarın IŞİD'i birincil tehdit konumuna yükseltmesi sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda Sünniler ve Kürtlerle IŞİD'e karşı ittifak yapan Abadi yönetimi, iktidar mücadelesindeki rakipleri olan aralarında ideolojik ve dini olarak kuramsal farklılıklar barındıran diğer Şii cemaat ve aşiretlerle de uzlaşma yoluna gitmiştir. Ancak IŞİD sonrası sürece geçilirken ittifak yapılan bu gruplardan olan Kürtler tartışmalı bölgelerde hak iddia ederek bağımsızlık referandumu yapmış ve Irak Merkezi Yönetimi'yle anlaşmazlık yaşamışlardır. Ayrıca bir kısım Sünni ve Şiiler de Abadi yönetimini eleştirmiş ve IŞİD'le mücadele döneminde oluşan birlik havası dağılmıştır.

Bölgesel düzeyde ise IŞİD'e karşı İran gibi Irak politikasında her geçen gün etkisini artıran ve Irak'ın bağımsızlığına karşı bir tehdit oluşturan bir güçle yakınlaşma sağlanmıştır. Öyle ki, IŞİD

sonrası süreçte 2018’de yapılan seçimlerde İran destekli Haşdi Şabi’nin siyasallaşması ve parlamentoya girmesi Iraklı Şiiilerin büyük kısmında rahatsızlığa neden olmuştur. Son olarak ise, Abadi yönetimi IŞİD’e karşı eski işgalci ABD gibi uluslararası bir güçle ittifak yapmıştır. Bu bağlamda IŞİD’le mücadele sürecinde Irak’taki Şii yönetimin aldığı pozisyonda omnibalancing teorisinin klasik güç dengesi teorisine göre açıklayıcı gücünün daha baskın olduğu açıktır. Nitekim Şii iktidar gücünün devamı ve Irak’ın toprak bütünlüğünün sağlanması anlamında Abadi yönetimi, iç ve dışta dengeleri kurmaya çalışmış ve ittifaklar oluşturarak IŞİD’e karşı başarı sağlamıştır. Ancak birincil tehdit olarak ortaya çıkmış olan IŞİD’in dağılmasından sonra Irak’ta yeniden bir güç mücadelesi başlamıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, omnibalancing teorisi çerçevesinde Irak’ta acil tehdiye yönelik kurulan ittifaklar kısa ömürlü olmuş ve IŞİD sonrası süreçte belirsiz bir döneme girilmiştir.

KAYNAKÇA

Abbas, Hassan (2017), “The Myth and Reality of Iraq’s al-Hashd al-Shaabi (Popular Mobilization Forces): A Way Forward”, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/13689.pdf> (07.01.2019).

Abbas, Ziya ve Şahin, Mehmet (2017), “İran’ın Ortadoğu’daki Eli: Kasım Süleymani”, *Ortadoğu Analiz*, 9 (82): 10-13.

Adıbelli, Barış (2012), “İran Dış Politikasında İdeolojik ve Jeopolitik Dönüşüm”, Barış Adıbelli (Der.), *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran: İdeoloji, Devlet ve Dış Politika* (İstanbul: Bilim + Gönül Yayınları): 108-227.

Ağar, Abdullah (2015), *IŞİD ve Irak* (İstanbul: Remzi Kitabevi).

Al Jazeera (2014a), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tuzhurmatu-pesmergelerin-kontrolunde> (10.01.2010).

Al Jazeera (2014b), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kerkuk-tamamen-pesmerge-kontrolunde> (10.01.2010).

Al Jazeera (2014c), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/abdden-ibadiye-destek> (14.02.2019).

Al Jazeera (2015), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isidin-sonu-yaklasiyor> (12.02.2019).

Ali, Osman (2014), “IŞİD’le Savaşın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimindeki Yansımaları”, *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 10: 1-12.

Arı, Tayyar (2014), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım).

Arı, Tayyar (2017), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı* (Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım).

- Ataş, R. Serdar (2014), “İran'ın Ortadoğu'daki kılıcı: Kâsım Süleymânî”, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani> (12.02.2019).
- Bale, Jonathan (2015), “İrak'ın geleceğinde dönüm noktası: Tikrit savaşı”, https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/03/150324_tikrit_analiz (e.t. 12.02.2019).
- BBC (2015), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150421_irak_isid_ramadi (08.01.2019).
- BBC (2016a), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37674798> (09.01.2019).
- BBC (2016b), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37778936> (09.01.2019).
- BBC (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41514522> (09.01.2019).
- Bergen, Christopher (2000), “Omnibalancing in Syria: Prospects For Foreign Policy”, Naval Postgraduate School Master's Thesis, https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/9173/00Dec_Bergen.pdf?sequence=1&isAllowed=y (20.11.2017).
- Beswick, Danielle (2011), “The return of Omnibalancing? A multi-level analysis of strategies for securing agency in post-genocide Rwanda”, paper presented at BISA Africa Working Group seminar *African Agency: Implications for IR Theory*, <https://www.open.ac.uk/socialsciences/bisa-africa/files/africanagency-seminar4-beswick.pdf> (20.11.2017).
- Bilici, Salih (2015), “İrak'taki iktidar kavgasının yeni merkezi Tuzhurmatu”, <https://www.timeturk.com/analiz-irak-taki-iktidar-kavgasinin-yeni-merkezi-tuzhurmatu/haber-92788> (10.01.2010).
- CNN Türk (2014), <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/iran-iside-cihat-ilan-etti> (09.01.2019).
- Dağ, Ahmet Emin (2009), *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları).
- David, Steven R. (1991), “Explaining Third World Alignment”, *World Politics*, 43 (2): 233-256.
- Demir, Ömer ve Acar, Mustafa (2005), *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Adres Yayınları).
- Drezner, Daniel W. (2017), “Trump, Russia and omnibalancing”, https://www.washingtonpost.com/news/posteverything/wp/2017/06/15/trump-russia-and-omnibalancing/?noredirect=on&utm_term=.c9da5584b26f (19.12.2018).
- Duman, Bilgay (2015), “A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)”, *ORSAM*, No. 198: 1-24.
- Duman, Bilgay (2017a), “Musul Operasyonu Ve Musul'un Geleceği: Fırsatlar Ve Riskler”, *ORSAM*, No. 206: 1-24.

Duman, Bilgay (2017b), “İran’ın Irak Politikası ve Temel Dinamikler”, *Ortadoğu Analiz*, 9 (82): 58-61.

Haaretz and Reuters (2018) , <https://www.haaretz.com/middle-east-news/trump-i-told-saudi-king-he-wouldn-t-last-for-two-weeks-without-u-s-backing-1.6517717> (07.01.2019).

Haber Türk (2015), <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1060494-irak-basbakani-haydar-el-ibadi-tikrit-sehrinin-kurtarildigini-ilan-etti#> (08.01.2019).

Harknett, Rzebard J. ve VanDenBerg, Jeffrey A. (1997), “Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis”, *Security Studies* 6, No. 3: 112-153.

Jeffrey, James F. ve Eisenstadt, Michael (2016), “U.S. Military Engagement In The Broader Middle East”, *Policy Focus* 143, https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus143_JeffreyEisen-4.pdf (18.01.2019).

Kalaycı, Rıdvan ve Gürler, Recep Tayyip (2014), “İrak 2014”, *Ortadoğu Yıllığı*, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/56701/28808/3._hafta_zorunlu_okuma-_C4%B1rak-2014-r%C4%B1dvan-kalayc%C4%B1-recep-tayyip-g%C3%BCrler.pdf (e.t. 02.01.2019).

Köni, Hasan (2007), *Amerika’nın Uluslararası Politikası* (İstanbul: Ekim Yayınları).

Madi, Muhammed (2014), “İrak’ı birleştirmesi istenen adam: Haydar el Abadi”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140811_abadi_profil (02.01.2019).

Mepa News (2016), <https://www.mepanews.com/kasim-suleymani-isid-iranla-savasmak-icin-kuruldu-2187h.htm> (12.02.2019).

Muir, Jim (2014), “İrak Maliki’yi geride bırakıp yoluna devam etmek istiyor”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140812_irak_analiz (12.02.2019).

Nonneman, Gerd, “Determinants And Patterns of Saudi Foreign Policy: ‘Omnibalancing’ And ‘Relative Autonomy’ in Multiple Environments”, 315-351, https://www.academia.edu/4112908/_Determinants_and_patterns_of_Saudi_foreign_policy_omnibalancing_and_relative_autonomy_in_multiple_environments (20.11.2017).

Nourzhanov, Kirill (2012), “Omnibalancing in Tajikistan’s Foreign Policy: Security-Driven Discourses of Alignment with Iran”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 14 (3): 363–381.

O’Reilly, Marc J. (1998), “Omanibalancing: Oman Confronts an Uncertain Future”, *Middle East Journal*, 52 (1): 70-84.

Pirinççi, Ferhat ve Orhan, Oytun ve Duman, Bilgay (2014), “ABD’nin IŞİD Stratejisi Ve Irak İle Suriye’ye Olası Yansımaları”, *ORSAM*, No. 191: 1-20.

Popular Mobilization Forces (Iraq), ALHASHDALSHAABI.COM, <https://alhashdalshaabi.com/> (09.01.2019).

Rawabet Center for Research and Strategic Studies (2016), “Popular Crowd Forces in Iraq (Al-Hashd al-shaabi) .. Origin and Future ‘survey’ ”, <https://rawabetcenter.com/en/?p=1037> (09.01.2019).

Reinhold, Baron (2001), “Omnibalancing and The House of Saud”, Naval Postgraduate School Master’s Thesis, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a392115.pdf> (20.11.2017).

Sabah (2017), <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2017/03/21/iranli-general-ile-iran-devrim-muhafizlarina-bagli-10-general-ile-2603-asker-oldu> (12.02.2019).

Salihi, Emin (2017), Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci (İstanbul: Kaknüs Yayınları).

Samaha, Nour (2016), “Iraq’s ‘Good Sunni’”, <https://foreignpolicy.com/2016/11/16/iraqs-good-sunni/> (09.01.2019).

Semin, Ali (2014b), “Irak’ta Abadi Hükümetinin İç ve Dış Siyasetinin Geleceği”, BİLGESAM Analiz, No.1166: 1-7.

Semin, Ali (2014a), “Irak’ta Derinleşen IŞİD Krizi ve Türkmenler”, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/incele/1750/-irak'ta-derinlesen-isis-krizi-ve-turkmenler/#.XC0h1VUzbIU> (02.01.2019).

Sönmez, Gökтуğ (2017), “IKBY’nin Genişleme Stratejisi ve Kerkük’teki Bayrak Krizi”, Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No.63: 1-16.

Sputnik News (2016), <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201605261022996023-irak-felluce-sunni-milis/> (08.01.2019).

Strakes, Jason E. (2011), “The ‘Omnibalancing’ Proposition and Baghdad’s Foreign Policy: Reinterpreting Contemporary Iraq-Iran- US Relations”, Mediterranean Quarterly, 22 (3): 95-108.

Şahin, Mehmet (2011), “Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller”, Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin (Der.), Ortadoğu Siyasetinde İran (Ankara: Barış Kitap): 177-193.

The White House (2018), Statement from President Donald J. Trump on Standing with Saudi Arabia, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-standing-saudi-arabia/> (07.01.2019).

The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (08.1.2019).

TRT Haber (2015), <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ramadiyi-daisten-sunniler-kurtariyor-225010.html> (08.01.2019).

Werleman, CJ (2015), ‘‘Iraq: Re-opening Pandora’s box of horrors’’, Middle East Eye, <https://www.middleeasteye.net/columns/iraq-re-opening-pandora-s-box-horrors-478020170> (05.01.2019) .

Yılmaz, Sait (2011), Irak Dosyası (İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım).

İSRAİL, TİRAN BOĞAZI VE ÖTESİ: JEOPOLİTİK BİR OKUMA

Ceyhun ÇİÇEKÇİ*

ÖZET

Boğazlar, klasik jeopolitikte, devletler için çok önemlidirler. Boğazlar, her anlamda rakip devletler arasında, çoğunlukla politik, askeri ve ekonomik hedefleri koordine etmek için bir araç olarak fonksiyonelleştirilmişlerdir. Bazı zamanlar, boğazlar, düşmanın bağlantılarını kesmek için; bazı zamanlar da jeopolitik varlıkları birleştirmek için fonksiyoneldirler. Her halükarda, güncel dünya politikası jeopolitik hesaplamaların klasik yaklaşımlarına tamamiyle açıktır. Bugün, özellikle İsrail jeopolitiğinde, Tiran Boğazı ve onun etrafında bulunan Tiran ve Sanafir adaları bölgesel yapılanmalarda büyük bir önem taşımaktadır. Siyasi tarih boyunca, İsrail, revizyonist Mısır rejimi yüzünden Tiran Boğazı'na dair çok defa sorunlarla karşılaşmıştır. Bugün, yakın çevrede herhangi bir revizyonizm yoktur. Fakat Ortadoğu politikası genel olarak dönüşümcüdür. Bu bağlamda, yukarıda bahsedilen adaların egemenlik haklarının Mısır'dan Camp David'e taraf olmayan Suudi Arabistan'a transferi ve Suudi güç projeksiyon yeteneklerinin bölgesel yükselişi, İsrail'in güney kapısında Suudi hegemonyasına sebep olabilir. Bu çalışma, İsrail jeopolitiği açısından Tiran Boğazı'nın geleceğindeki olasılıkları uluslararası deniz hukuku, jeopolitik ve siyasi tarih üzerine geniş bir perspektifle tartışacak.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Boğazlar, İsrail, Tiran Boğazı

JEL Kodları: F59, N45, N75, N95

ISRAEL, TIRAN STRAIT AND BEYOND: A GEOPOLITICAL READING

ABSTRACT

In classical geopolitics, straits are very important for states. Straits are usually functionalized as a tool to coordinate political, military or economical ends among the states that are rivals in all meanings. Sometimes, straits are functional to cut ties of an adversary, sometimes, functional to link significant geopolitical beings. In any situation, the current world politics are still fully open to geopolitical calculations in classical ways. Today, especially in Israeli geopolitics, Tiran Straits and the small islands located around, namely Tiran and Sanafir, are carrying huge importance in regional settings. Throughout the political history, Israel has faced many problems regards to Tiran due to revisionist Egyptian regime. Today, there is no revisionism near abroad. However, Middle Eastern affairs are generally transformative. In this context, transfer of the above-mentioned islands'

* Öğretim Görevlisi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Erdek MYO, Yerel Yönetimler Bölümü, E-Mail: ccicekci@bandirma.edu.tr

sovereignty rights from Egypt to Saudi Arabia which is not a party to Camp David, and the rise of Saudi power projection capabilities regionally, may cause a Saudi hegemony in southern gate of Israel. This study aims to argue the possibilities of the future of Tiran Strait for Israeli geopolitics with a wide perspective on international sea law, geopolitics and political history.

Keywords: *Geopolitics, Straits, Israel, Tiran Strait*

JEL Codes: *F59, N45, N75, N95*

1. GİRİŞ

2016 yılında Suudi Arabistan Kralı Selman'ın Mısır'ı ziyaretiyle yeniden gündeme gelen Tiran Boğazı, daha ziyade boğazın girişini tutan adaların Mısır egemenliğinden Suudi Arabistan egemenliğine devrine yönelik gelişmelerle birlikte İsrail'i de ilgilendiren bir gelişme olarak belirmiştir. Söz konusu adaların devri, 1978-1979 yıllarındaki gelişmelerle hayata geçirilen Camp David anlaşmasının da ihlali anlamına gelebileceğinden ötürü, devir teslimi gerçekleştirme niyetindeki devletler İsrail'in olurluğunu almak zorunluluğu hissetmiştir. Bu bağlamda da İsrail jeopolitiğinin başat bir unsuru olarak kabul edilebilecek olan Tiran Boğazı ve girişindeki Tiran ve Sanafir adaları, yakın plan bir incelemenin konusu olmayı hak ediyorlar.

İsrail jeopolitiğinde Tiran Boğazı'nı incelerken belli başlı hususların altını çizme ihtiyacı hissedilecektir. Bu çalışmada, özellikle jeopolitiğin kavramsal ve kuramsal bir altyapı olarak sunulmasına dikkat edilecek ve İsrail jeopolitiği, söz konusu değerlendirmeler kapsamında bir konuma yerleştirilecektir. Özellikle İsrail'in coğrafi niteliklerinin potansiyel politik yansımaları, bu çalışmanın ana tartışma evreninin sınırlarını da çizmektedir. Tiran Boğazı'nın İsrail jeopolitiğindeki önemi ise özellikle boğazların ve bu bağlamda su yolu geçişlerinin tarihsel önemlerine de vurgu koymayı gerekli kılıyor. Yine bir altyapı üretebilmek amacıyla, jeopolitiğin boğazlara ve su yollarına verdiği önem irdelenecek ve dünya üzerindeki benzerlerine dair örneklendirmeler yapılacak. Bütün bu kuramsal/pratik değerlendirmelerin üzerine bina edilecek olan son bölümde ise Tiran Boğazı, İsrail jeopolitiğinde edindiği tarihsel role istinaden konu edilecek ve tartışılacaktır.

2. BOĞAZLAR, JEOPOLİTİKA VE TARİH

Jeopolitik, etimolojik kökeni itibarıyla, Türkçe'de coğrafya anlamına gelen İngilizce *geography* ve Antik Yunan'daki şehir devletine atfen *polis* kelimelerinden türetilmiştir. (Karabulut, 2005) Bu bağlamda jeopolitik, devletlerin coğrafya ile kurdukları ilişkinin politika sahasına yansımalarını konu alır. Bir başka ifadeyle jeopolitik, devletlerin buldukları coğrafyanın temel veri kabul edildiği bir düzlemde potansiyel kazanımlarını programlaştıran bir alandır. (Agnew, 2003) Bu açıdan bilimselliği tartışılmalı olmakla birlikte, jeopolitik tahayyüllerin günümüz dünyasında olduğu kadar *antikiteye* kadar uzanan bir geçmişi de mevcuttur. (Flint, 2006)

Boğazların jeopolitik ve jeostratejik önemini tartışırken verilebilecek örnek olaylar, kabaca iki kategoride sınıflandırılabilir. Askeri ve ekonomik/ticari kategoriler olarak ayrıştırılabilecek olan boğazların jeopolitik önemi, aşağıda da verilecek belirgin tarihi örnek olaylarla netleştirilmeye çalışılacaktır.

Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı'nın cephelerinden biri olan Çanakkale Savaşları'na değinmek, bir nedenselleştirme faaliyeti olarak da elzemdir. 1904-1905 yıllarında Rus Çarlığı'nın uzak doğuda Japon İmparatorluğu'yla giriştiği mücadele sonucu bitkin düşmesi, 1917 yılında gerçekleşecek olan Bolşevik İhtilali'nin de önünü açmıştı. Ekonomik ve askeri açılardan oldukça yıpranan çarlık, 1917 yılına gelindiğinde patlak veren ihtilali önleyemedi ve Rus Çarlığı yıkılarak yerini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bıraktı. (Sander, 1996; 25) Bu düşüş, kuvvetli bir biçimde İstanbul ve Çanakkale boğazlarının jeopolitik ve jeostratejik değerine bağlıydı.

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun müttefiki olarak Birinci Dünya Savaşı'nda konumlanan Rus Çarlığı'nın ayakta kalması ve Almanya ve müttefiklerini baskı altında tutması, İngilizler açısından oldukça önemliydi. Rus Çarlığı'nın olası düşüşü, bu savaşın da kaybedilmesi anlamına gelebilecekti. Bu sebeplerle İngilizler, Rus Çarlığı'na ulaşabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun elindeki Çanakkale ve İstanbul boğazlarını güney-kuzey istikametinde katederek, çarlığın imdadına yetişmek için çabaladılar. Lakin bunda başarılı olamayıp, Rusya'da gerçekleşen devrimin de önüne geçemediler. (Kodaman, 2012)

Uzun bir aradan sonra SSCB lideri Stalin'in boğazların ortak savunması yönündeki talepleri de tam olarak yukarıda anılan tarihi vakıanın Rus hafızasında tuttuğu yer ile alakalıydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki süper güçten biri olarak sivrilen SSCB, Birinci Dünya Savaşı esnasında Rus Çarlığı'nın yıkılışına dolaylı olarak sebebiyet veren boğazların egemenliğini sorunsallaştırmış ve rejim güvenliğini de garanti altına alabilmek adına Türkiye'den boğazların ortak savunulmasına yönelik taleplerde bulunmuştu. (Oran, 2009) Bu durum, söz konusu İstanbul ve Çanakkale boğazlarının jeopolitik önemi açısından tasdikleyici bir örnektir.

Boğazların askeri önemlerine mukabil ticari önemleri de oldukça kritiktir. Hatta denilebilir ki boğazlar, daha ziyade liberal uluslararası düzenin kurumsal bir ögesidir ve 'evrensel bir mülkiyet' olarak kabul görür. Bu minvalde verilmesi gereken temel örnek ise, kuşkusuz, ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 14 İlkesi'yle temellenen boğazlardan geçiş serbestisidir. (Sander, 1996)

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru çetin bir süreç haline gelen sömürge yarışı, nedensel düzlemde sanayi devriminin yarattığı ham madde ihtiyacının giderilmesi ve Avrupalı büyük güçlerin ekonomik faaliyetlerine hız verebilmesi adına elzem görülüyordu. Bu bağlamda Avrupalı büyük güçler, özellikle de deniz sahında büyük bir rekabete giriştiler. İngiliz imparatorluğunun 'üzerinde güneş batmamasına' zemin hazırlayan küresel deniz gücü üstünlüğü, ondokuzuncu yüzyıl itibariyle

diğer devletler ve özellikle de ulusal birliğini sağlayarak Avrupa politikasına hızlı ve güçlü bir giriş yapan Almanya'nın zorlamalarıyla karşılaşılıyordu. Bir kara gücü olarak Almanya, İngilizlerin deniz ulaşım imkânlarına nazaran, karasal faaliyetlere ağırlık vermek mecburiyetindeydi. Bu sebeplerle, Osmanlı imparatorluğu topraklarında inşa edilen demiryolu sistemlerinin hamisi de kendisiydi. Lakin İngilizlerin denizdeki üstünlüğü, karasal güçlere galebe çaldı ve İngiltere, sömürge yarışının getirdiği hırçın rekabet ortamında fitillenen Birinci Dünya Savaşı'nı muzaffer bir şekilde bitirdi. (Sander, 1996)

Bu süreç içerisinde, özellikle de İngilizlerden bağımsızlığını kazandığı onsekizinci yüzyılın ikinci yarısı ve sonrasında izolasyonist bir politika takip eden ABD, dünya politikasının dışında kalmayı ya da bir başka ifadeyle, 'eski dünyanın işlerine karışmamayı' bir strateji olarak benimsiyordu. Ulusal güç birikimi için de gerekli bir süreç olarak okunduğunda, 1823 yılında ilan edilen Monroe Doktrini'yle birlikte ABD, kendisini kıtasal faaliyetlerle sınırlıyor ve denizler üzerinden ticari faaliyetlerini yoğunlaştırmakla meşgul oluyordu. Büyük güçlerin enerjilerini sönmüleyen ve sıklet farklılaşmalarına sebep olan Birinci Dünya Savaşı esnasında Amerikan Başkanı Wilson, savaşa sebep olan sömürge yarışının ürettiği topyekûn savaş ihtimallerini bertaraf edecek ve liberal bir barışa imkân sağlayacak önerilerini 14 başlıkta ilan etti. Bunlardan belki de en mühimi, denizlerin serbestiyeti üzerine olan maddeydi. (Sander, 1996)

Wilson, bir deniz gücü olarak ABD'nin küresel ticari faaliyetlerini istikrarlı bir biçimde sürdürebilmesinin, ancak deniz yollarının 'evrensel bir mülkiyet' olarak algılanmasında yattığını öngörebiliyordu. Ticari faaliyetlerin istikrarlı bir biçimde küreselleşmesi, ABD gibi deniz güçlerinin lehine bir atmosfer yaratacaktı. Ulusal refahı arttırarak, küresel güç projeksiyonunun altyapısını kurmaya yardımcı olacaktı. Her ne kadar söz konusu ilkeler kapsamında, ABD'nin önerdiği Milletler Cemiyeti hayata geçirilse de dünyanın yeni büyük güçlerini temsil etmediğinden, yeni bir savaşa da kapı aralayacaktı. Söz konusu yeni büyük güçlerin başında ise teklifin sahibi ABD geliyordu. Lakin denizlerin serbestiyetine yönelik ilkesi kabul görmüş ve bu tarihten sonra boğazların jeopolitik bir baskı unsuru olarak kullanılması da tedricen kısıtlanmıştı.

Boğazlar, yüzyıllardır jeopolitik önemlerini koruyan suyollarıdır. Denizler arası ulaşım imkânı sağlayan bu dar geçitler, kimi zaman bir devleti kısıtlamaya, kimi zaman da imkânlarını arttırmaya yarayabilir. Suyolu geçişlerine sahip topraklarda kurulmuş yapılar ise şayet göreceli bir güç kaybı yaşamaları halinde ulusal güvenliklerine yönelik tehditlerle karşılaşabilirler. Kısacası suyolları ve bu makale özelinde boğazlar, devletler açısından hem değer hem de maliyet üretebilme potansiyeli taşıyan unsurlardır. Bu bağlamda, ulusal güvenliklerini direkt/dolaylı etkileyebilme potansiyeli olan suyollarının kontrolü, devletler için kritik öneme haiz olagelmıştır.

3. İSRAİL'İN JEOPOLİTİK ANALİZİ

İsrail, konumlandığı coğrafya itibariyle, hem avantajlara hem de dezavantajlara sahip bir devlettir. Uzun Akdeniz kıyılarına ek olarak, dar bir şeritten açıldığı Akabe Körfezi, İsrail'in denizle buluştuğu noktaları işaretler. Bu bağlamda İsrail, denizler üzerinden etkinliğini arttırabilecek bir potansiyele de sahiptir. Lakin Akdeniz kıyılarındaki hâkimiyetine mukabil Akabe Körfezi'ndeki konumu, oldukça sallantılıdır.

Akdeniz kıyılarının görece uzun bir hatta sahip olması, Doğu Akdeniz'de etkin bir güç olarak konumlanabilmeye de altyapı oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda bölgede keşfedilen doğalgaz yatakları, İsrail'in bir enerji üreticisi pozisyonuna taşınmasını da kolaylaştırmıştır. Bu yeni gelişmeyi, kuşkusuz Akdeniz'i tutan uzun sahillerine borçludur. Bir kısmı tartışmalı olmakla birlikte¹ münhasır ekonomik bölgesinin içerisinde bulunan yataklar, İsrail'in jeoekonomik kapasitesine dair fikir verebilecek örneklerdir.

Ayrıca Akdeniz'deki liman olanakları da İsrail'e önemli bir ticaret merkezi olma imkânı sunmaktadır. Özellikle de Hayfa limanı, sahip olduğu ve modernize edilmesi planlanan demiryolu hattıyla birlikte düşünüldüğünde, kısa olmasa bile orta ve uzun vadede, Arabistan yarımadasının Akdeniz'e açılan kapısı olmaya adaydır. Arap yarımadasındaki yeni ulaşım projeleriyle birlikte düşünüldüğünde, jeopolitik ve jeostratejik bir bütünleşme sürecinin yaşanacağı öngörülebilir. Ayrıca bölge siyasetindeki gelişmeler, İsrail'in Arap yarımadasındaki konumunu da giderek güçlendirmektedir.

Öncelikle Akabe Körfezi'ne ve Tiran Boğazı üzerinden sırasıyla Kızıl Deniz, Umman Denizi ve Hint Okyanusu'na açılma imkânı sunan toprakları, Eilat'la sınırlıdır ve oldukça dar bir çıkış sunmaktadır. Eilat'ın varlığı her ne kadar nihai kerte de bir çıkış imkânı sunsa da Tiran Boğazı'ndaki geçiş serbestiyetine bağlı bir pozisyona sahiptir. Kaldı ki tarihte de yaşanan örnek olaylar, söz konusu sallantılı konumu açıklayıcı bir mahiyet taşırlar. Özellikle Akabe Körfezi'ne girişi sağlayan Tiran Boğazı'nın iki Arap devleti olan Mısır ve Suudi Arabistan tarafından tutulan iki yakası, İsrail için artık tarihselleşmiş bir tehdidi imlese de jeopolitik kırılmaların yaşanma ihtimali, söz konusu tehdit potansiyelini belki de ilelebet hissetmesine sebep olacaktır.

Genel hatlarıyla İsrail, sahip olduğu coğrafi sınırlar itibariyle, dar bir alana sıkışmış bir görüntü vermektedir. Söz konusu dar coğrafya, olası saldırılara karşı teritoryal bir derinlikten mahrum olduğu için, bir beka meselesi olarak değerlendirilir. (Inbar, 2008) Alan derinliğinin olmayışı,

¹ İsrail, Doğu Akdeniz'deki egemenlik alanlarının paylaşımında Lübnan'la çekişmeli bir süreç yaşamaktadır. (Haaretz, 25.2.2019)

İsrail'in ulusal güvenlik ve savunma politikalarına da fazlasıyla sirayet etmiş ve hemen her konvansiyonel savaş, bir biçimde İsrail topraklarının dışında cereyan etmiştir.

Alan derinliğine sahip olmayan devlet, özellikle Batı Şeria'daki işgalini bu minval üzere meşrulaştırmaya çalışmaktadır. 1967 yılındaki savaşla elde ettiği bu topraklardaki ilk yerleşim faaliyetlerinin haritalandırılması yakın plan incelendiğinde, Ürdün nehrinin öte yakasından gelebilecek potansiyel tehditlerin hesap edildiği gözlemlenebilir. Bu bağlamda, askeri bir savunma stratejisinin söz konusu yerleşim faaliyetlerini şekillendirdiği rahatlıkla söylenebilir. Daha sonraları İsrail iç siyasetindeki radikal alt üst oluşlarla kendisine alan açan aşırı sağ figürler, yerleşim siyasetinin dinamiklerini de değiştirmiştir. Özellikle Begin yönetimindeki Likud dönemi İsrail politikası, bölgeye yönelik kitlesel yerleşim faaliyetlerinin önünü açmış ve Batı Şeria'yı yine stratejik bir akılla bölümlenmiştir. (Cleveland, 2008) Günümüzde Batı Şeria'daki İsrail yerleşimlerinin haritasına bakıldığında fark edilecek en belirgin unsur, Filistinlilerin yaşadıkları merkezlerin İsrail'in Yahudi yerleşimleriyle ve bu yerleşimlere sağlanan ulaşım hatlarıyla birbirinden koparıldığıdır. 1970'te Ürdün'de bir kalkışmaya dahi yeltenebilecek demografik kapasiteye sahip Filistinli grupların bölgedeki yoğun varlıkları, bir dönem söz konusu politikayı ulusal güvenlik paranteziyle meşrulaştırmaya yaramıştır. Lakin günümüzde aşırı sağın bazı figürleri haricinde Batı Şeria'daki işgal, açıktan savunulabilir olmanın ötesindedir. (The Brookings Institution, 2014)

Yom Kippur Savaşı istisnasıyla, İsrail'in askeri mücadelelerini kendi topraklarından uzakta yürütmesi, tam anlamıyla doktriner bir tercihtir ve hiç şüphesiz ki alan derinliğinden mahrum olmasıyla da yakından ilintilidir. Zira Yom Kippur savaşının baskın niteliğinde bir savaş olması hasebiyle, söz konusu doktriner tercih, inisiyatif sahibi olunmadığından, işlememiştir. Kaldı ki bu savaşta dahi İsrail, ancak düşman kuvvetlerin arkalarına sarkarak lojistik imkânlarını kesintiye uğratmış ve bu sayede, söz konusu birliklerin teslim olmasını sağlamıştır.² Bu manevrada dahi savaşın ülke sınırları dışına çıkartılması ilkesi geçerliliğini korumuştur. Özellikle de Mısırlı askeri birlikler, zaten İsrail işgali altındaki Sina Yarımadası'nı geri almak hedefiyle hareket ettiklerinden, İsrail'in 1967 öncesi sınırlarını taciz etmemiş ve savaşın kapsamı yarımadayla sınırlı tutulmuştu. (Armaoğlu, 1991)

Coğrafi handikaplar bağlamında, İsrail'in Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki işgalci varlığı bir kenara konulduğunda, ülkenin neredeyse tamamı kısmi yükseltilere sahip bir düzlük niteliğindedir. Özellikle de ekonomik aktivitelerin ve nüfusun yoğunlaştığı bölgeler, Akdeniz kıyılarına dizilmiş sahil

² İsrail'in eski başbakanlarından Ariel Şaron, Yom Kippur savaşı esnasında Mısır hattını yaran ve Süveyş Kanalı'nın batı yakasına geçen birliklerin başında bulunması hasebiyle, İsrail kamuoyunun hatırı sayılır bir bölümü tarafından kahraman olarak görülüyordu. Mısır hatlarının yarılarak, Mısırlı kuvvetlerin lojistik ikame kabiliyetinin akamete uğratılması, İsrail'in savaşı kendi topraklarından uzaklaştırmaya çalışmasının da bir sonucudur. Bu sayede savaş, daha ziyade Sina yarımadası çevresinde gelişmiştir.

kentlerindedir. Bu bağlamda, İsrail açısından yakın çevresindeki yükseltler jeopolitik/jeostratejik bir değer olarak değerlendirilir. (Inbar, 2011)

Yukarıda yazılanlar ışığında verilebilecek en belirgin örnek, belki de Golan Tepeleri'ndeki İsrail işgalidir. İsrail, 1967 yılında yaşanan Altı Gün Savaşı sonucunda işgal ettiği Golan Tepeleri'ni 1981 yılında hukuka aykırı bir biçimde ilhak etmiştir. 1979 yılında Camp David anlaşmasıyla birlikte Mısır'ın bölge siyasetinden pasivize olması, İsrail'in hamlelerini kolaylaştırmış ve Golan Tepeleri'nin işgali, bugünlere kadar devam etmiştir. Günümüzde de İsrail ulusal güvenlik stratejistlerinin söylemleri irdelendiğinde, Golan Tepeleri'ndeki işgalin sonlandırılacağına yönelik herhangi bir emare bulunmamaktadır. Peki bu durumun sebebi ne olabilir?

İsrail'in Golan Tepeleri'ni işgal altında tutması ve ilhak ederek kendi hukuki nizamını bu bölgede de tesis etmesi, bölgenin jeopolitik ve jeostratejik önemiyle oldukça yakından ilgilidir. Söz konusu tepeler, Suriye'nin başkenti Şam'a yaklaşık altmış kilometre mesafededir. Bu durum, tepeleri elinde bulunduran güce Suriye üzerinde baskı tesis edebilme imkânı sunar. Bu bölgede kurulan askeri tesisler aracılığıyla, istihbari faaliyetler de yoğun olarak gerçekleştirilebilmektedir. Suriye'deki iç savaş süresince Hizbullah'ın askeri faaliyetleri, bu bölgenin hem topografik özellikleri hem de burada konuşlandırılan teknik kapasite sayesinde izlenebilir olmuştur. (Cook, 2019)

Özellikle de Yom Kippur savaşı sürecinde, İsrail'in Suriye'ye karşı deneyimlediği jeostratejik üstünlük, Golan Tepeleri'nin tahkim edilmesiyle de yakından ilgiliydi. Sürpriz bir savaş olarak cereyan eden Yom Kippur savaşı, Suriye'nin yaklaşık olarak 1500 kadar tankla Golan Tepeleri bölgesinden içerilere doğru ilerleme hamlesiyle başlamıştı. Lakin İsrail, 1500 kadar Suriye tankına 150 kadar tankla mukavemet gösterebilmiş ve tepelerin verdiği coğrafi avantajlarla birlikte ikmal imkânlarının yoğunlaştırılmasına dair zaman kazanabilmiştir. Böylece kuzey cephesinden gelebilecek Suriye akınlarına karşı doğal bir set vazifesi üstlenen jeostratejik tepeler, İsrail'in saldırıları püskürtebilmesine ve savaşın iç bölgelerine sirayet etmesine engel teşkil etmiştir. Bu bağlamlar ışığında denilebilir ki İsrail, özellikle de Golan Tepeleri'ni doğal bir sınır olarak görmektedir. (Inbar, 2008)

Ayrıca İsrail, Golan Tepeleri'nin sahip olduğu yüksekliğin kıyı kesimlerine yönelebilecek olası tehditlere kaynaklık edebileceğini varsayar. Bir başka ifadeyle, ülkenin kuzey kıyılarında konumlanan Hayfa gibi sanayinin ve nüfusun yoğun olduğu kentler, tepelerin jeostratejik konumuna binaen, güvenli bir gelişim süreci yaşayabilmektedirler. Lakin tepelerin Suriye yönetimine iade edilmesi, İsrail'in öncelikle kıyı bölgelerine ve iç kesimlerine doğru istikrarsızlığı yaygınlaştırabilir.

Altı Gün Savaşı'nda Mısır'dan elde ettiği Sina yarımadasına yönelik de benzer jeopolitik ve jeostratejik kaygılar güdüldüğü bilinmektedir. Yarımadanın ekseriyetle çölden ibaret olması ve geniş bir düzlüğe sahip olması nedeniyle, İsrail'in batı sınırlarının silikliği ulusal güvenlik stratejistlerini

uzun bir süre tedirgin etmiştir. Kaldı ki hem Altı Gün Savaşı esnasında hem devamındaki Yıpratma Savaşı sırasında hem de Yom Kippur Savaşı'nın gerçekleştiği saha, büyük ölçüde yarımada topraklarıdır. Bu bölgenin geniş düzlükleri ve haliyle doğal bir set görevi görmüyor oluşu, İsrail'e yönelecek konvansiyonel saldırılara da uygun bir zemin yaratmaktaydı. Yukarıda da anılan örneklerde görülebileceği üzere Mısır kuvvetleri, bu düzlükleri kolaylıkla katederek İsrail sınırlarına ulaşabiliyorlardı.³ Bu bağlamda, 1979 yılında imzalanan Camp David anlaşmasının kritik önemdeki çıktılarında biri de İsrail'in batı sınırlarını garantiye alan düzenlemeler içermesidir.

Anlaşmanın Mısır tarafına yükümlendirdiği hususlardan en belirginini, yarımada silahları ve askerden arındırılmış bir statüye kavuşturulması olmuştur. Bu durum, hem Mısır'ın yarımada üzerindeki egemenlik haklarını kısıtlamış hem de İsrail'in ulusal güvenliğinin seviyesini arttırmıştır. Ayrıca İsrail sınırlarını da psikolojik olarak Süveyş Kanalı'na dayandırmıştır. Bu vesileyle, Batı sınırlarında da doğal bir güvenlik mekanizmasına kavuşmuş olan İsrail, Camp David düzeninin sağladığı imkânlar konusunda oldukça kısıkanç bir politika takip etmeye devam etmektedir. Mursi dönemi Mısır politikasına bakışını şekillendiren temel etmen, söz konusu anlaşmanın sağladığı konforun devam ettirilmesi olmuştur.⁴ (CNN, 25.2.2019)

4. TİRAN BOĞAZI VE ÖTESİ

Tiran Boğazı'nın sahip olduğu coğrafi konum, bölge ülkelerini ve özellikle Akabe Körfezi'ne kıyıdaş olan ülkelerin jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik potansiyellerini etkileyebilme kabiliyeti açısından, oldukça önemli bir içerik sunmaktadır. Bu bağlamda Tiran Boğazı, yakın tarihte de pek çok defa bölge devletleri arasında krizlerin patlak vermesine sebep olmuş ve anahatlarıyla, bir diğerinin imkânlarının kısıtlanması açısından işlevselleştirilmiştir. Söz konusu boğazın jeopolitik önemi, Akabe Körfezi'ni güney denizlerine biricik çıkışları olarak kullanan bölge ülkelerini özellikle ilgilendirmektedir. İsrail ve Ürdün, bu noktada Tiran Boğazı'nın istikrarlı bir biçimde açık tutulabilmesine bağımlı bir jeopolitik hayata sahiptirler. Bu makalenin sınırları gereği, İsrail'in Tiran Boğazı ile yaşadığı jeopolitik ilişki öne çıkarılmaktadır.

4.1. Eilat

Tiran Boğazı'nın jeopolitik konumunu incelerken konunun İsrail açısından kırılma noktasını güney kenti Eilat oluşturuyor. Bu bağlamda, Eilat'a değinmeden yapılacak herhangi bir değerlendirme kuşkusuz eksik kalacaktır.

³ Coğrafyanın sunduğu imkânlar doğrultusunda güncel bir tehdit kaynağı olarak beliren Sina yarımadasındaki terör yapılanmaları, yine İsraili ulusal güvenlik elitlerini ziyadesiyle endişelendirmiş ve Camp David anlaşmasını esneterek, Mısır'ın bölgeye asker ve silah sokmasına olanak tanımıştır. (Ronen, 2014) Kaldı ki bir süre sonra söz konusu operasyonların istihbari boyutunda İsraili kurumların olduğu da ortaya çıkacaktır. Ayrıca İsrail, bizzat hava saldırıları da düzenleyecektir. (New York Times, 24.2.2019)

⁴ Anlaşmanın sağladığı konforlu atmosfer, ABD'yi de yakından ilgilendiriyordu. Bu dönemde Brookings Enstitüsü tarafından hazırlanan raporda, Camp David düzeninin olası çöküşünü engellemek amacıyla başkana sunulan öneriler yer almaktadır. (Hamid ve Wittes, 2013)

İsrail'in güney ucu konumunda bulunan Eilat kenti, aynı zamanda Akabe Körfezi'ne ve dolayısıyla Tiran Boğazı'na açılan kapı işlevi görüyor. Ticari ve turistik bir merkez olarak da öne çıkarılan Eilat'ın jeostratejik önemi, kenti turistik değerlendirmelerin çok ötesinde bir yerlerde, daha ziyade jeopolitik bir değer olarak konumlandırmıştır.

Eilat'ın coğrafi konumu, İsrail'in güneyinden Akabe Körfezi'ne ve oradan da Tiran Boğazı aracılığıyla sırasıyla Kızıl Deniz'e, Umman Denizi'ne ve Hint Okyanusu'na açılmasını sağlayan bir içerik sunuyor. Bu bağlamda Eilat, turistik bir değer olarak konumlandırılmasının indirgemeciliğini salt bu nitelikleriyle dahi reddediyor. İsrail'i güney denizlerine bağlayan bu jeostratejik kent, artık tarihselleşmiş bir ittifakın da emarelerini taşıyor. Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir olgu, Eilat-Aşkelon petrol boru hattıdır.

2014 yılında Negev çölünde yaşanan petrol sızıntısı ve sebep olduğu çevre felaketi neticesinde İsrail kamuoyunun haberdar olduğu⁵ EAPC şirketi, aynı zamanda İsrail devletinin kurulduğu tarih itibariyle de gizliliğine önem atfederek görünmezleştirdiği bir oluşum olarak biliniyor. (The Times of Israel, 24.2.2019) Daha 1968 yılında faaliyetleri kamuoyundan gizlenen şirket, 1979 yılında İran'da İslami bir devrim gerçekleştiği tarih itibariyle de faaliyetlerini sonlandırmış olarak düşünülüyordu.

İsrail ile İran ortaklığında kurulan bir şirket aracılığıyla yürütülen boru hattı, İsrail'in en güney ucundan Akdeniz sahillerine uzanan bir güzergâh izliyordu. Özellikle faaliyete alındığı dönem düşünüldüğünde, Mısır rejiminin Süveyş Kanalı'nı millileştirerek yabancı geçişlere kapatmaya çalışmasına ve Akabe Körfezi'ni Tiran Boğazı üzerinden İsrail bayraklı geçişlere bloke etmesine mukabil bir alternatif yaratma çabası olduğu görülebilir. Bu boru hattı sayesinde İsrail, İran'ın sevkedeceği petrolü Akabe Körfezi'ndeki güney limanından Akdeniz'deki Aşkelon limanına ileterek, enerji koridoru olma vasfına erişiyordu. Hem İran petrolü enerji arz güvenliğini tehlikeye sokmayacak bir güzergâha sahip olmuştu hem İsrail enerji koridoru vasfına ulaşmıştı hem de İsrail-İran ilişkileri, petrol ticareti vesilesiyle konsolide edilmişti.

Şirketin faaliyete geçtiği tarih, Altı Gün Savaşı'nın hemen akabinde olması hasebiyle de anlamlıdır. İsrail, Altı Gün Savaşı neticesinde muazzam bir üne kavuşmuştu. Literatürde önleyici savaş (Preventive War) olarak bilinen askeri kampanyası, özellikle de Mısır'ın neredeyse bütün bir hava gücünü yok etmişti. Bu savaş vesilesiyle hem İsrail'in askeri yetenekleri tescillendi hem de pan-Arabizm üzerinden kendi varlığına yönelen ontolojik tehditlerin asılsız olduğu ortaya çıktı. İsrail artık bir 'realiteydi'. Bu bağlamda, enerji arz güzergâhlarının taşınması gereken başlıca özellik olan politik

⁵ İsrail kamuoyu, şirketin faaliyetlerini 1979 yılında İran'daki devrimle beraber sonlandırdığını biliyordu. Lakin süreç farklı bir güzergâh izlemiş ve şirketin ortağı olan İran, devrimden sonraki süreçte pasivize edilmiş ve şirket, İsrail devleti tarafından millileştirilmiştir. Hatta bu millileştirme eylemi sebebiyle de İran, İsveç Mahkemeleri'nde açtığı davada haklı bulunmuş ve İsrail, İran'a milyar dolarlık bir borcu ödeme yükümlülüğü altına sokulmuştur. (Reuters, 23.2.2019)

istikrara sahip bir alanı temsil ediyordu. İsrail-İran ortaklığında girişilen boru hattı projesi, İsrail'in hem istikrarlı oluşundan istifade edecek hem de İsrail'in teritoryal bütünlüğüne istikrar katacaktı.

Eilat'ın ticari potansiyeli, uzak doğu ülkeleriyle yapılan ticaret hacminin ağırlıklı olarak buradan gerçekleştirilmesi sebebiyle, İsrail açısından hayatiyet taşıyan bir düzeydedir. İsrail devletinin kurulduğu ilk yıllarda bölgede bir liman inşaatına başlanmış ve 1952 itibariyle bu liman hizmete girmiştir. Lakin bu tarihte hizmete alınan limanın su derinliği yeterli düzeyde olmadığından Eilat limanı bir süre daha potansiyelinin altında bir hacimle varlığını sürdürmüştür. (Barak, 2007) 1956 yılı itibariyle okyanuslarda yol alabilen transatlantiklerin de yanaşabildikleri bir liman haline gelince, İsrail'in güney denizleri üzerinden Hindistan ve Çin gibi Asya devletleriyle ticaretinin kontak noktasını Eilat oluşturmaya başladı. Bu durum günümüzde daha da fazla bir boyutta hissedilmektedir.

2010 yılının verilerine göre değerlendirildiğinde, İsrail'in uzak Asya ülkeleriyle ticareti, toplam ticaret hacmi içerisinde yaklaşık olarak %20'lik bir paya sahiptir. Bu ticaretin tamamı, Eilat limanından gerçekleştirilmektedir. Bu sayede Eilat, aslında İsrail'in uzak Asya'ya da açılan kapısı konumundadır. Limanlar arasında bir kıyaslama yapıldığında, Akdeniz'de bulunan Hayfa ve Aşdod limanlarıyla yarışabilecek düzeyde bir kargo geçişi sağlanamıyor olsa da Eilat, ticaretin ve paranın akış yönünün Asya'ya döndüğü bir çağda kuşkusuz avantajlıdır. Ayrıca limanın özelleştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında açıklanan rakamlar, limanın her yıl düzenli olarak net kar ürettiğini de göstermektedir. (Israeli Ministry of Finance, 2011) Kısacası Eilat ve ona deniz yoluyla ulaşımı mümkün kılan Tiran Boğazı, İsrail'in ekonomik güvenliğini sürdürülebilir kılması açısından da açık tutulmalıdır. Bu bağlamda Tiran Boğazı, salt askeri bir etkinliğin değil, ekonomik aktivitelerin üreteceği değeri engelleyebilme potansiyeline sahip olduğundan da kilit bir rolde bulunmaktadır.

4.2. Mısır, Suudi Arabistan ve Tiran Boğazı

Tiran Boğazı, İsrail'in güney denizlerine çıkış noktası olması hasebiyle, yukarıda da ifade edildiği üzere, jeopolitik ve jeostratejik önemini her daim korumuştur. Bu doğrultuda İsrail, Tiran Boğazı'nın geçişlere kapatılması karşısında sert pozisyonlar almış ve olası bir kapatma durumunun savaşa sonuçlanacağını defaatle deklare etmiştir. Söz gelimi Mısır ile 1950'li yıllardan 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'na kadar olan süreç, diplomasi terminolojisinde *casus belli* olarak bilinen olgunun İsrail nezdinde öne çıkarıldığı bir dönemi simgeler. (Barak, 2007) Bugün artık Mısır'ın özellikle de Camp David anlaşmasıyla birlikte statükocu bir vizyon sergilemesi, Tiran Boğazı'nda oluşabilecek revizyonist girişimlerin ihtimallerini de kısıtlıyor. Boğaza hâkim adaların Suudi Arabistan'a devri ise uluslararası hukuku yakından ilgilendiren bir boyutta, Camp David anlaşmaları açısından da önem arz ediyor.

Makalenin girişinde de belirtildiği üzere 2016 yılında gerçekleştirilen Suudi Arabistan – Mısır görüşmeleri, Tiran Boğazı'nın geleceği üzerine de çıkarımlar yapılmasına olanak sağlamıştır. Hatta bu

tarihe gelinmeden evvel, 2015 yılının yaz aylarında Kahire Deklarasyonu adıyla bilinen Suudi Arabistan ve Mısır yöneticilerinin vardığı mutabakat, Tiran Boğazı'ndaki adaların egemenlik haklarıyla ilgili yeni düzenlemeler yapılmasını ve deniz egemenlik sahalarının yeniden paylaşılmasını kabul ediyordu. (Lerman ve Teitelbaum, 2016) Bu minvalde boğaz, tarihsel bir tehdit unsuru olarak Mısır'ın varlığından ziyade, Suudi Arabistan'ın egemenliğine geçen iki ada vesilesiyle, güvenlikleştirilme ihtimaliyle karşı karşıyadır.

Mısır devlet başkanı Sisi ve Suudi Arabistan Kralı Selman arasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, Tiran Boğazı'na hâkim konumda bulunan iki ada, Tiran ve Sanafir adaları Suudi Arabistan'ın egemenliğine devredilmiştir. Lakin bu devir işlemi, hukuki zeminde oldukça çetrefil bir içerik sunmaktadır.

Öncelikle söz konusu adalar ve dolayısıyla Tiran Boğazı'nın serbestiyeti, anlaşmalarla teyit edilmiş bir niteliğe haizdir. Camp David anlaşmasıyla birlikte İsrail ve Mısır, Tiran Boğazı'nın statüsüne yönelik bir aşama da kaydetmiş oldular. Bu bağlamda Tiran Boğazı, söz konusu adaların Mısır hâkimiyetine geçtiği tarih olan 1950 yılından itibaren mütemediyen serbest geçişlere kapatılmıştı. Hâlbuki uluslararası hukuk, 'transit geçiş' ve 'zararsız geçiş' adı altında düzenlenen maddelerle, dünya üzerindeki boğazlardan özellikle de ticari geçişlerin serbestisini garanti altına almaktaydı. (UN Convention on the Law of the Sea; 17-22) Özellikle de bu bağlama yaslanan İsrail, Mısır'ın boğazları geçişlere kapatma ihtimaline yönelik olarak, böylesi bir aksiyonun savaş sebebi sayılacağını defaatle dile getirdi. Fakat *de facto* yürütülen kapatma eylemi, İsrail tarafından bir savaş sebebi olarak karşılık bulmadı ve görece uzun bir süre boğazdaki tansiyon yüksek seyretti. İsrail'in söz konusu eylemi savaş sebebi sayacağını belirtmesine rağmen herhangi bir savaşa girişmemesinin altında oldukça basit sebepler yatmaktaydı.

1950'li yıllar, İsrail açısından kuruluş dönemi olarak tanımlanan yıllardı. Her ne kadar bağımsızlık mücadelesi esnasında askeri başarılarla imza atmış olsa da nihayetinde devlet, yeni yeni ayakları üzerinde yürümeye başlamıştı. Böylesi bir askeri müdahaleyi tek başına gerçekleştirebilecek teknik kapasiteden yoksundu. Bir diğer gerekçe ise artık Soğuk Savaş koşulları geçerliydi ve özellikle de küresel dengeler, bölge politliğini abartılı boyutlarda etkileyebiliyordu. Bu bağlamda İsrail, herhangi bir eyleme geçmeden evvel, önde gelen küresel güçlerin olurlarını almalıydı. Bu noktada olur verebilecek başat güç olarak ABD kabul edilebilir. Kaldı ki bölgesel tansiyonun yüksek seyretmesi neticesinde bir süre sonra gelişen Süveyş Krizi ve akabindeki İngiliz-Fransız-İsrail müdahalesi, söz konusu olurun alınmaması neticesinde, herhangi bir müspet sonuca ulaşılmaksızın sonlandırılmak zorunda kalmıştır. Hatta aksine, Arap milliyetçiliğinin ve popülizminin sembolik figürü Mısır lideri Nasır, Süveyş Krizi esnasında askeri bağlamda savaşı kaybetmesine rağmen bir kahraman olarak belirmiş ve 1967'deki savaşa kadar sürecek rekabetin temelleri atılmıştı.

Bu süreç, inişli çıkışlı bir seyir izleyerek, 1979 yılında imzalanan Camp David anlaşmalarına kadar devam etti. Bu tarih itibarıyla Mısır ve İsrail, aralarındaki egemenlik sahası paylaşımını ilgilendiren temel konu başlıklarını çözüme kavuşturdular ve belirgin bir konsensüs sağladılar. Söz konusu anlaşmanın en mühim özelliği, İsrail dış politikası açısından da artık bir parametre olarak kabul edilecek olan, ‘toprak karşılığı barış’ ilkesinin hayata geçirilmesiydi. (Rynhold, 2001) 1967 yılındaki Altı Gün Savaşları neticesinde Mısır’dan Sina yarımadasını alan İsrail, söz konusu toprak parçasını karşılıklı tanımaya dayalı bir barış anlaşması için rehin tuttuğundan, ortaya böylesi bir kavram çıkmıştır.

Sina yarımadasının Mısır’a iadesi, tek başına bir anlam ifade etmemekteydi. Bu yarımada, aynı zamanda askerden arındırılarak, güvenli bir tampon bölge haline getiriliyordu. Kısacası İsrail, komşusu olan Mısır’ın içişleri olarak görülebilecek bir alana müdahale ediyor ve teritoryal ve stratejik bir tercihi komşusuna dayatıyordu. Böylece Mısır, Sina yarımadasında asker bulunduramayacağı gibi herhangi bir silah da depolayamayacaktı. Kısacası Mısır’ın Sina yarımadasındaki egemenlik hakları törpülenmiş oluyordu.

Her ne kadar yarımadadan yönelebilecek tehditler başat önemde sayılsa da Tiran Boğazı’ndaki geçişleri düzenleyecek maddeler de bu anlaşmanın İsrail ulusal güvenliği açısından oldukça önemli bölümlerini oluşturmaktaydı. Özellikle Süveyş Krizi ve Altı Gün Savaşı arifesinde İsrail’in askeri müdahalelerini meşrulaştırma gerekçesi, Tiran Boğazı’nın Mısır rejimi tarafından kapatılmasına dayanmaktaydı. Kaldı ki Sina yarımadasının coğrafi konumu, bizzatihi onu Tiran Boğazı’nın yakalarından biri olarak mimliyordu. Kısacası Sina yarımadasında oluşabilecek statüko karşıtı bir gelişme, Tiran Boğazı’nın istikrarını tehlikeye atabilirdi. Bu bağlamda İsrail, Tiran Boğazı’nın istikrarını koruyabilmek adına, 1979 yılına kadar boğaza sınırdaş bir şeridi ve adaları işgal altında tutmuştu. (Barak, 2007) Salt adaların bir devletin güdümünde olmasından da önemlisi, Sina yarımadasına hâkim olan gücün, boğazın istikrarı bağlamında, kendisini konumlandıracağı pozisyondu. Bu bağlamda Sina yarımadasının söz konusu jeostratejik ve jeopolitik önemi, Tiran Boğazı’nın akıbetini de yakından ilgilendiren bir projeksiyon sunmuştur.

Günümüzde ise ortaya çıkan yeni gelişmeler, Tiran boğazı üzerindeki jeopolitik hassasiyetin hortlmasına sebebiyet verebilecek bir içerik sunuyor. Mısır’ın boğazın girişini tutan Tiran ve Sanafir adalarının egemenliklerini Suudi Arabistan’a devretmesi, Akabe Körfezi’ne kıyıdaş ülkelerin akıbetleri açısından da önemli bir gelişme olarak görülmelidir.

Camp David anlaşmasıyla belirlenen statü, anlaşmanın tarafları olan Mısır, İsrail ve ABD açısından bağlayıcılık taşımaktadır. Oysa ki adalar üzerinde egemenlik haklarının kullanımına yönelik prospektüs, Suudi Arabistan açısından bir anlam ifade etmemektedir. Camp David anlaşmasına taraf olmayan Suudiler, haliyle bu anlaşmanın doğurduğu yükümlülüklerle de muhatap değildirlir. Bu

bağlamda, Tiran boğazındaki bu radikal dönüşüm, İsrail'in jeopolitik geleceğini de yakından ilgilendirmektedir.

Son yıllarda özellikle İran tehdidinin ortak bir çalışma alanı sunmasına mukabil Suudi monarşisiyle ilişkilerini yoğunlaştıran İsrail, Tiran boğazındaki revizyonist gelişmeleri tolere etmiş görünmektedir. Arap yarımadasının öncelikle Akabe Körfezi'ne ve el değiştiren adalarla birlikte Sina yarımadasına sirayet edecek güç projeksiyonu, aynı zamanda jeopolitik bir bütünleşmeyi de beraberinde getirecektir. Adalar üzerinde konuşlu bulunan Mısırlı ve ABD'li askerlerden müteşekkil çok uluslu güç, Suudilerin verdikleri güvencelerle buradaki varlıklarına devam etseler de esaslı konu başlığı, Suudi yönetiminin söz konusu adaları payanda olarak kullanarak inşa etmeyi planladığı köprüdür. Bu köprü sayesinde Arabistan yarımadası jeopolitik bağlamda Sina yarımadasıyla bütünleşecek, ekonomik ve askeri ulaşım imkânları maksimize edilmiş olacak ve bölgedeki terörist faaliyetlerin minimize edilmesine olanak sağlayacaktır.

5. SONUÇ

İsrail jeopolitiği, özellikle Tiran Boğazı bağlamında, yakın gelecekte tıkanmalar yaşayabilir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Suudi Arabistan'ın bölgeye dönük projeleri, İsrail'in güney denizlerine çıkış kapısı olarak bilinen Tiran Boğazı'nın geçiş serbestisine yönelik engeller teşkil edebilir.

Boğazın girişindeki Tiran ve Sanafir adalarının Suudi Arabistan'ın egemenliğine geçmesi, Arabistan yarımadasını Sina yarımadasıyla jeopolitik bağlamda entegre etme çabalarını da beraberinde getirdi. Kral Selman'ın söz konusu adaları da kullanarak, Sina yarımadasıyla Arabistan yarımadası arasında inşa etmeyi planladığı köprü'nün elbette ki politik, ekonomik ve askeri sonuçları olacaktır. Jeopolitik bir bütünleşmeye tekabül edecek olan köprü projesi, Arap Baharı sürecinde de örneklerini vermiş bir olgudur. Bu bağlamda, Bahreyn'deki protesto gösterilerine hanedan lehine müdahil olan Suudilerin Kral Fahd köprüsünü kullanarak bölgeye askeri angajman uyguladıklarını akılda tutmakta fayda var. Kısacası Sina yarımadasındaki terör oluşumları ve Mısır'daki rejim güvenliği sorunsalları, bu köprü projesiyle birlikte Suudilerin angaje olabilecekleri ya da etkilenebilecekleri bir atmosfer doğuracaktır.

İsrail açısından Tiran Boğazı, güney denizlerine açılan bir kapı olma hüviyetine binaen, devletin bir deniz gücü olarak konumlandırılmasına dair argümanları da beraberinde getiriyor. (Lavie, 2017) Özellikle Akdeniz'de bulunan uzun kıyıları ve liman yapımına uygun su derinlikleri düşünüldüğünde, donanma kabiliyetlerinin arttırılması ve deniz ticaretinin koruma altına alınması noktasında geleceğe projeksiyon tutuluyor. Kaldı ki İsrail deniz gücü, Türkiye-İsrail ilişkilerinde radikal bir kopuşa da neden olan Mavi Marmara saldırısında 'maharetlerini' göstermişti. Akdeniz'de uluslararası hukuka aykırı bir biçimde uluslararası sularda dahi operasyon yapma iradesine sahip bir

devlet, elbette ki deniz bağlantılarını kullanarak askeri kabiliyetlerini yükseltebilir. Bu makale kapsamında Tiran Boğazı, geçiş serbestisine açık tutulması kaydıyla, İsrail askeri stratejilerine de hizmet edebilir. Özellikle son yıllarda Arap monarşileriyle geliştirdiği ittifak ilişkileri de not edildiğinde, İsrail'in Kızıl Deniz ve Umman Denizi'nde aktif olmasının önünde pek bir engel gözükmemektedir. Nihai kerte Tiran Boğazı, İsrail perspektifinden, jeopolitik önemi oldukça büyük bir noktadır. İsrail'in gelecekteki etkinlik kapasitesi, önemli oranda bu su yolu geçişine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Agnew, J. (2003), "Geopolitics: Re-visioning World Politics", Routledge.

Armaoğlu, F. (1991), "Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)", Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Barak, E. (2007), "Between Reality and Secrecy: Israel's Freedom of Navigation through the Straits of Tiran 1956-1967", Middle East Journal, 61(4): 657-679.

Cleveland, W. L. (2008), "Modern Ortadoğu Tarihi", İstanbul: Agora Kitaplığı.

CNN, (2011), "Netanyahu: No Need to Amend Egypt - Israel Treaty", <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/08/28/israel.egypt.treaty/index.html> (25.2.2019)

Cook, S. (2019), "The Golan Heights Should Stay Israeli Forever", Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2019/01/16/the-golan-heights-should-be-israeli-forever/> (23.2.2019)

Flint, C. (2006), "Introduction to Geopolitics", Routledge.

Haaretz (2018), "Lebanon's President: Israel Refuses to Agree on Maritime Borders", <https://www.haaretz.com/middle-east-news/lebanon-s-president-israel-refuses-to-agree-on-maritime-borders-1.6217440> (27.2.2019)

Hamid, S. ve Wittes, T. (2013), "Camp David Collapse", Indyk et al. (eds.) Big Bets Black Swans: A Presidential Briefing Book, The Brookings Institute.

Inbar, E. (2008), "Israel's National Security: Issues and Challenges Since the Yom Kippur War", Routledge.

Inbar, E. (2011), "Israeli Control of the Golan Heights: High Strategic and Moral Ground for Israel", Ramat Gan: BESA Center Mideast Security and Policy Studies

Israeli Ministry of Finance (2011), "Eilat Port Privatization: Company & Transaction Overview", https://mof.gov.il/GCA/GovernmentCompaniesReform/Privatizations/DocLib1/EP_CompAnyDesc.pdf (27.2.2019)

Karabulut, B. (2005), "Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik: Jeostrateji ve Jeopolitiğin Ülke Dış Politikalarındaki Yeri ve Türkiye", Ankara: Platin Yayınevi.

Kodaman, B. (2012), “Bolşevik İhtilali ve Türkiye”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25: 65-68

Lavie, O.G. (2017), “Israel as a Regional, Maritime Superpower?”, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4961871,00.html> (25.2.2019)

Lerman E. ve Teitelbaum, J. (2016), “Sailing Through the Straits: The Meaning for Israel of Restored Saudi Sovereignty over Tiran and Sanafir Islands”, Begin-Sadat Center for Strategic Studies Perspective Papers, <https://besacenter.org/perspectives-papers/meaning-israel-restored-saudi-sovereignty-tiran-sanafir-islands/> (25.2.2019)

Oran, B. (2009) “Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar”, İstanbul: İletişim Yayınları.

Reuters, (2016), “Swiss Court Backs Iran in Decades-Old Oil Row with Israel”, <https://www.reuters.com/article/us-iran-israel-court-idUSKCN10M12F> (26.2.2019)

Ronen, Y. (2014), “The Effects of the ‘Arab Spring’ on Israel’s Geostrategic and Security Environment: The Escalating Jihadist Terror in the Sinai Peninsula”, Israel Affairs, 20(3): 302-317.

Rynhold, J. (2001), “Re-Conceptualizing Israeli Approaches to "Land for Peace" and the Palestinian Question since 1967”, Israel Studies, 6(2): 33-52

Sander, O. (1996), “Siyasi Tarih 1918-1994”, Ankara: İmge Yayınevi.

The Brookings Institution (2014), “Israel’s Future: A Conversation with Naftali Bennett”, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2014/12/Transcript-uncorrected-naftali-bennett.pdf> , (26.2.2019)

The New York Times, (2018), “Secret Alliance: Israel Carries Out Airstrikes in Egypt, With Cairo’s O.K.”, <https://www.nytimes.com/2018/02/03/world/middleeast/israel-airstrikes-sinai-egypt.html> (24.2.2019)

The Times of Israel, (2017), “Former Israel-Iran Oil Company to Continue Operating in Secret”, <https://www.timesofisrael.com/former-israel-iran-oil-company-to-continue-operating-in-secret/> (27.2.2019)

United Nations Convention on the Law of the Sea (2009), New York: Nova Science Publishers.